

Philos. O.

585.

Philos. O.

585.

Francisci Srefnerius
1802

PSYCHOLOGIA.

Philos.

0

585.

C Á M P É B Ő L.

Pozsonban és Komáromban,
Wéber Simon Péter költségével és betűivel,

1794.

180.16413.29

G. TELEKIEK'
ALAPÍTVÁNYA

M. ACADEMIA'
KÖNYVTÁRA

Mikor a' hályog szakadozott pislogó szemekről, mellyet oly szorgalmatoosan tartóztattak elébbi nevelőink, láttuk már egy mennyei Világossabb fénynek elevenítő sugárát; kezdetük vetkezni gyermeki korunk' szoros pólájit: egy bóldog óra, egy jó mindenható kéz össze forrasztotta szílvünket, teremtési számát kifsebbítette, két testbe egy lelket küldött. A' rágó gondok nem emésztettek, tűzünk egyaránt égett, kacagta a' vastagabb gyönyörűségek' martalékinak, gondos bolondságát, kik ohajtva futottak az örvénybe, bóldognak képzeltek magokat, szánakozó tekintetet vetvén azokra, kik sorfokat, és mindenható bilintseiket nékik éppen nem irígyelték.

Mikor a' virágok balzsamjában megferegett Hajnal fel-nyitotta az Ég' kapuját, hogy a' setétséget el-bujtassa a' barlangokban, és tsillámlott a' Nap' jól tévő fáklyája; gyakran ki értünk már akkor, a' Város' meg-nem szünő lármái között; szemmel lá-

tó tanúji vóltunk, melly könnyen száll az adakozó reggel a' gyönyörűséget, mellyet a' nedves Éjj meg-termékenyített. Láttuk, miképpen szedte-ki a' Természet a' kedvet, éket, és örömet tágas kebeléből; 's hogy rakta rózsa szárnyaira a' gyenge Zephyrkéknek, kik fel-repülvén ezen adóval, hízeltető repdesések közt rakták a' Nap'gyors szekerebe; szórta ez mindenfelé kimélletlenül a' Természet' betses javait, 's bé fűszer számozta a' bódogabb halandók' hajlékit.

Bé mentünk a' Természet' ditső boltyába, mitsoda mennyei öröm töltötte-bé mejjünket, mikor észre vettük, hogy melly szerentsésen párosodott öszszve a' tökéleteség az együgyűséggel. A' híves ligetek' szent árnyékában, tapodtuk a' drága szőnyeget, mellyhez képest árnyék vólt Salamon ditsősége-is. A' harmatok' tseppjei, mellyekben tsatáztak a' Nap' fényes sugári, hatalmunkban vóltak; tsúfolták ezek a' brilliantok' kevélységét. A' Természet kényes alkotmányi az ékes virágok-is tussakodtak egymás közt, mind egyik kínált töltésérivel 's balzsamját nem sajnállotta; a' mellyeket pedig megfosztott az igazságos Természet ettől a' privile-

*vilégiumtól, hogy igézö balzsamjokat árul-
hassak, szomorúan hajtották le a' pázsint-
ra bús fejeiket, és a' szégyen miatt el-rej-
ték magokat: nem irigyeltük a' városiaknak
drága és veszedelmes kenőtsöket.*

*A' Madarak koncertje bámulásba me-
rített, 's felséges gondolatokat öntött el-
ménkbe. Ezek az ékes együgyü hangok, mel-
lyek szájotskájokon omoltak-ki, meg-utáltat-
ták azokat a' Syréneket, mellyek a' vigyá-
zatlanabb szívet el-ragadozzák. Majd egy
tsergedező patakhöz értünk, mellyet tükör
üveggel vont-bé maga a' világ kútfeje, hogy
tsiklandoztathassa szemeit tulajdon képében:
majd egy méltóságos folyónak partyánál ál-
lopodtunk-meg, gyönyörködéssel szemléltük,
miképpen ferednek a' fűzek annak zavarosabb
vizeiben.*

*Meg-irigyelte a' sors bóldog napjainkat;
vétkezem! — a' bölts Isteni gondviselés más
helyekre küldött, testünk el-költözött, Lel-
künk most még inkább érez együtt. Oltha-
tatlan ez a' tűz; minthogy azt nem-is ha-
landó kéz gerjesztette; az idő vas foga in-
dulatim érzékeny köteleit öszve nem metél-*

heti. Kacagják azok az idő, és viszontagságok ereit, triumfálni fognak annak dühöségén. Eleven oszlopot metszek tenéked szívem' érzékeny táblájára; a' régiség hűségtelen keze, nem bánhat úgy azzal, mint a' rézzel vagy pártos márvánnyal. Ezen tsekély Könyvetskének Ajánlása tsak külső jele hozzád vonzó hajlandóságomnak és tiszteletmemnek.

Kedvetlen állapotod érzékenyít, egy részét annak én-is hordozom. Ha a' terepély fák' árnyéka alatt elmélkedel, el-ne felejtkezz, hogy ha mi bús szellő susog a' gyenge ágakon, és a' zöldellő levelkék reszketnek, azok, az én Lelkem' sohajtási, mellyeket lehegő mejjem, lassú zúgással emel. Nézd, a' füvek' lutskos harmattjai még most sem száradtak fel; noha mind úntalan szárogatja a' forró Nap hev tüzével: vízzé vált párázatyai ezeket olvadt szívemnek! száradt szememnek könny-tseppekké vált harmattyai! Sokba van az nékem, hogy most kövérek a' virágok; Májusban azoknak töltséri sok harmatot szívtak-fel! de elég — mit panaszkodom? Reménylj! bízz! ki van nyújtva a' Mindenható kéz, fut ez előtt minden nyughatatlanság. Élj szerentsésen!

AZ OLVASÓHOZ.

Leg-nemesfebb és hasznosabb foglalatosság az emberek' nevelése. Igaz, hogy az unalom nyomba követi azt; de a' bölts Isteni kéz tsak ugyan fűzött annak tövissei közé, olyan rózsákat, mellyeknek adakozó kelyhei kéméltlenül töltik - ki a' gyönyörűséget, és a' nemes meg-elégedést. Terhes ugyan; de ez az a' bizonytalan eszköz, melly végképpen meg-határozza, az emberi nem bódlog vagy bódogtalan forsát. Maga a' Teremtő gondoskodott ezen nagy munkának meg-könnyebbítéséről, a' midőn a' tudni ohajtó indulatot úgy meg-gyökeresítette minden ember szívében, hogy azt még a' tsetsemőben - is fel-találhattyuk. Ez az a' Vezér,

a' melly a' nevendék Ifjait, ki most lépett bé e' Világ' néző - színnyére, vagy a' nagy Lelkek' társaságába vezérli, vagy pedig a' földön tsúfszók közzé keveri. Az a' fő kötelessége tehát minden Tanítónak, hogy ezt a' mennyei ajándékot írigy kezével a' gyenge szívekből ki ne lopja; hanem inkább a' mennyire szükfészes, oltalmazza.

Közönséges és még-is méltatlan panasz ez fok nevelők' szájában; hogy Tanítványaik nem tanulnak: mert kérlek, mire tanítod őket? száraz vocabulumokra, Paradigmákra, példa beszédekre, tsupa szóra és kevés dologra. Hát Tudomány é ez? Mit használ az a' gyermeknek, ha szintén hat féle nyelven tud-is valamelly dolgot nevezni, ha azt nem esméri? Dologra tanítsd — 's ugyan akkor egyszersmind nyelvre-is; alkalmaztasd tanításod' gyengeségekhez; merem állítani; hogy fokban közzülők inni fogják mint egy a' Tudományokat, és legnagyobb gyönyörűségeket a' tanulásban az igazság ki-keresésében találják-fel. Eledelt kíván az Ész — te tsak a' tálat mutatod-meg; 's még-is panaszolkodol, hogy enni nem akar!

akar! adj néki tápláló, és ehető eledelt. A' tanuló gyermek hallja, hogy ezen dolgokat Tudománynak nevezik; nem esmér egyebet, ezen előtte unalmas portékánál, 's ennél fogva útál mindent, a' mit csak Tudománynak neveznek. Tapasztalni fogod, melly nehez idővel-is ezt a' bal-vélekedést fejéből ki-verni; ebből a' tsömörből ki-gyógyítani, 's a' valófágos Tudományt véle meg-kedveltetni. Ekkor-is minthogy jó íze nints, tsekélyfégekre fordítja figyelmetesfégét, mellyek valófágos hafznót nem hajthatnak, 's az elmét ki nem pallérozzák. Az elébbeni időken mélyféges vizsgálódások, drága és vastag darab könyvek jöttek-ki, a' régiek' ruhájiról, azoknak ostoba tselekedeteiről; mellyek noha gyalázattyára inkább, mint dízfére vagy tanúfágára vagynak az emberi nemnek: még-is fok olvasást, erőt és időt kívántak, Mikor illyen könyveket, vagy embereket látok; az a' nagy mester jut eszembe, ki a' kölest különös mesterfeggel tudta a' tőfokán keresztül hajtani; a' nélkül hogy valaha hibázott volna. Nem abban áll a' böltsesfég, hogy valaki jót; hanem leg-jobbát válaszfzon. Rövid az ember' élete és bi-

zonytalan! Az előtt sok Tűdósok az Isten' és a' Világ' eredetéről böltsekedtek : nem régibe-is egész darab könyvek jöttek ki arról ; hogy mi az *Universale a parte rei*'s a' t. Ma hálá légyen az Egeknek ! az Emberi természet esméretében, az indulatok és hajlandóságok' okainak fejtegetésében jóra való hajtásában ; a' föld' terméseinek meg-jobbításában és az élet' meg - könnyebbítésében helyheztesetik a' leg-nagyobb böltsesféget. Az olyan tudomány, mellyre jutalommal kell édesíteni a' jó ízű meg-értt embereket, hasonló ahhoz a' Helenához mellyet midőn a' festő tudatlan keze el-nem talált vólna, tziprafággal és kövekkel ékesített-fel : de Helena tsak ugyan dísztelen vólt — 's még jobban ki-tetzett — ha a' ruhája szép vólt-is.

A' mit a' Tudományok' szeretetéséről mondom, éppen azt lehet sokakra nézve a' Vallásról-is mondani. — ma-is vagnak Struenzék — Tsudálkoznak azon sokan, hogy lehet a' meg, hogy olly sok emberek unalmas dolognak tartják a' Vallást, a' melly leg-erőssebb oszlopa az emberi nemzet'

zet' bóldogfágának : de meg-szünik ez a' tsudálkozás , ha meg-gondolyák fok szüléknek azt a' káros szokását , melly szerént az ártatlan kisdedeiket tsak a' tettetéshez , az üres cerimoniákhoz , az Imádságnak minden értelem nélkül való el-mondásához szoktatják ; úgy hogy attól nagy korokba - is nehezen szokjanak-el. Ezek azután , mint-hogy a' Vallást olly korba tanúlták , mikor azt nem érthették , következésképpen abba nem-is gyönyörködhettek , nagy korokba-is unalmas dolognak tartják ; melly minden véteknek termékeny kútfeje. Nem jobb volna-é elébb őket a' látható és az érzések által tapasztalható dolgokra meg-tanítani , 's mikor már okoskodni tudnak , a' magok természetét , és Lelkek tehettségét-is valamenyire esmérik , először ugyan a' természeti , azután pedig a' keresztyén Vallás tikkelyeire oktatni. Rousseau említ Emiljében egy Helvetiai Afzszonyfágot , ki kedves gyermekével illyeténképpen bánt , és okos tanításának édes gyümöltseit bőven aratta. Az ollyan nevelésű gyermekek el-vadúlván nem tudakozódnak , de alkalmatlanok-is a' dolgok' okairól való értekezésekre ; főt fok

szü-

szülék önként ki-fzaggattyák gyermekek szíveiből, ezt a' tudni óhajtó indulatot, midőn kérdésekre nem hogy nyájasan felelnének; főt inkább komor el-igazításokkal őket a' kérdezősködéstől el-íjjesztik. Igen-is hogy némellykor alkalmatlan kérdéseikre felelni nem kell — de ez nyájas oktatással-is meg-es-hetik; annyival inkább, hogy a' mint felyebb említém, minden nevelőnek arra kell törekedni, hogy ez a' tudni óhajtó indulat a' gyermekben gyarapodjon, és méjjebb méjjebb gyökeret verjen. Azt pedig úgy éri-el; ha kérdéseit úgy alkalmaztatja, hogy a' tanuló maga láthassa által, és találja-ki a' dolgot, a' nehézséget, az előbbiekből, meg-fejt-hesse és érthesse úgy; hogy magától látszon mintegy tanulni. Az emberi elme az igazság ki-keresésére teremtetett, Ki-nem lehet mondani, mennyire örülünk tsak kezünk munkájának - is, azt fok áráért nem adnánk; annyival inkább mennyei öröm az, mikor valamelly igazságot munkánk és szorgalmatoságunk által tapogatunk - ki, leg-alább láttatunk ki-találni. A' betsület szeretése minden emberben természeti indulat; örülünk magunknak, ha látjuk, hogy találos el-

elménk vagy on , ellenben pedig fzmorko-
dunk , magunkhoz nem bízunk ; ha a' nehéz-
séget meg-nem fejthetjük , mellyet látunk
hogy más ért.

Valaminthogy az olyan Tanító , ki ho-
mályosan adja elől az igazságot , világosan
fel-tételeit meg-nem fejtegeti , és minden
nehézséget gyenge tanítványi gyakorolatlan
elméjére bír , a' tudatlanok előtt ugyan be-
tsültetik ; de valóságos haszna Tanításának
nincs : úgy , az olyan Tanító - is , ki min-
dent , a' mi csak fel-tételnek meg-világos-
sítására tartozik , egész a' lehetőségig elő-ád,
unalmat szerez halgatójiban , őket restekké
tészti , az elmélkedésre nem ösztönözi , és el-
lopja tőlök azt az édes gyönyörűséget , melly
abból származik , ha magunktól látunk bé
a' dologba ; a' melly gyönyörűség minden-
ható erejével , erővel vonzza mintegy a' Lel-
keket a' tudományokhoz , kivált , a' Philo-
sophiához ,

Nehéz ugyan ez a' tanítás módja ; fok tudo-
mányt , és gyakorlást kíván , nevezetesen szük-
ség , hogy a' Tanító az Ideáknak , Ítéleteknek ,
Nyelv-

Nyelvnek, Psychologica eredetét ne csak a' könyvekből; hanem az emberi természetből, az emberiség historiájából merítse, 's nem - is lehet ezzel élni a' közönséges iskolákban, melyekben sok személyek tanulnak: de le nem lehet írni, mennyire élesítse a' tanuló figyelmetesfégét, 's ösztönözze az *elmélkedésre*, a' melly leg-főbb kútfeje, minden valóságos böltsesfégnek; mert e' nélkül fokot tudhat ugyan az ember, mások által, mások írási-ból; de maga semmit sem fog tudni.

A' régifég bölts mesterei *Socrates* és *Xenophon* adták remekét ezen tanítás módjának. Campé nyomdokokat híven követte, őket meg-is halladta. Világos jeleit mutatta ő ennek minden munkáiban, nevezetesen ezen gyermekekhez alkalmaztatott Psychologiájában, 's azon gyűjteményben, mellyben a' nevelésre tartozó *Stuve, Trapp, Guillaume, Ehlers, Resevitz, Gedike, Ebeling*, maga's mások darabjait XVI. Könyvekben adja ki. Mennyi haszna légyen ezen Psychológiának, azt magától ki ki által láthattya. A' Német ki-adás, képekkel vagyon ki-adva; de minthogy az árát nagyítaná, ki-hagytam,

's e' szerént a' beszélgetést - is fok helyen kellett változtatni.

Miólta Campé ezen könyvet írta, annyira meg-változott az egész Philosophia, 's nevezetesen a' Psychologia, hogy arra, a' Gellért kalapról való meséjét méltán lehet alkalmaztatni. *Leibnitz, Sulzer, Mendelsohn, Lambert, Eberhárd, Platner, Steinbart, Feder, Meiner*, 's más Empiricusok Philosophiájától, annyira különböz *Berkeley, Hume, Kant, Rheinhold, Jacob, Beck*, 's mások Philosophiája; mint a' Nap az Éjtszakától, és éppen ez el-íjjelezthette volna Campét, ennek újabb ki-adásától: de helyesen ítél maga úgy, hogy a' gyermekekhez alkalmaztatott Psychologia, különböz a' Systemától. Ki ki láthattya, hogy ennek tzélja nem egyéb; hanem hogy világossan ki-fejtegesse azokat az esméreteket az emberi Lélek tehetségeiről, hajlandóságiról, indúlatiról, 's a' t. mellyek szükségesek arra, hogy a' gyermekek a' Vallásban és Erköltsi Tudományban jó fundamentomot vethessenek.

<i>Első Beszélgetés</i>	—	—	—	—	2
<i>Második Beszélgetés</i>	—	—	—	—	13
<i>Harmadik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	27
<i>Negyedik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	38
<i>Ötödik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	47
<i>Hatodik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	54
<i>Hetedik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	64
<i>Nyoltzadik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	71
<i>Kilentzedik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	84
<i>Tizedik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	91
<i>Tizeneggyedik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	96
<i>Tizenkettődik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	103
<i>Tizenharmadik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	112
<i>Tizennyegyedik Beszélgetés</i>	—	—	—	—	120

Egy gyermekből álló társaság, melly már elszendővel az előtt hallott valamit a' Lélekről, igen óhajtott arról még többeket-is hallani. A' Tanítójok tellyesítette-is ottan' kívánságokat, most ezt, majd amazt beszélvén róla. De azzal ők meg nem érték; az emberi Lélekről örömet többet többet akartak volna tudni, azért-is az ő tudakozódásoknak soha sem vőlt vége.

Utólyára így szólla a' Praeceptor.

„Fijaim! mivel látom, hogy olly igen kívántok a' ti Lelketekel, vagy, mert mind egy'—*magatokkal* meg-esmérkedni; én is örömet reá szánok egynéhány fél órákat ezen helyyes kívánságtok' bé-tellyesítésére. De meg-tudjátok azt, még előre meg-mondom, hogy nagy, igen nagy Figyelmetesfégi kívántatik-meg arra, ha ugyan csak mindent jól akartok meg fogni és érteni.

Gyermekek. Meg sem fogunk mottzanni, majd meg-láttya Praeceptor Uram!

Præceptor. Nohát! — semmi sem akadályoztat meg abban; hogy most mindjárt el-ne kezdjük. Foglallyatok helyyet!

A' Gyermekek le-ülvén illyen beszéd folyt a' *Præceptor* és Gyermekek közt.

ELSŐ BESZÉLGETÉS.

*P**ræceptor.* Annyira már csak mindnyájan mentetek Fijaim! hogy nem a' test, hanem a' Lélek él és tsinál *mindent*, a' mihez fogunk; úgy-é?

Láfló. Igen-is; ha a' Lélek ki-megy a' Testből, azonnal el-terül az mint egy darab hús, a' melly még csak nem is mozgathatta magát.

Præc. Hellyesen; de ugyan hogy kezdjünk már hozzá, hogy azt a' Lelket, mellyet ez a' Test el takar, meg-esmérhesfük. Mit mondok? Hát ha valaki arra venné magát közzületek; hogy meg-engedné azt, hogy fejétől fogva egészen a' talpig fel-mesfük, hogy így mi bé-láthatnánk, és ki-tanúlhatnánk; hogy mitsoda dolog legyen tulajdonképpen az, a' melly ötet mind ez ideig elevenitette?

Mindnyájan. Éppen ugyan, közfönnyük! Fáj ám a' metzés.

Péter. De mit-is használna az nekünk? Így se láthatnánk a' Lelket, mert hiszem a' Lélek láthatatlan.

Præc

Præc. Honnan tudod te azt olly bizonyosan?

Péter. Nem állottak e' gyakran emberek a' haldeklók, és a' fő-vételre büntetettek mellett? No! ezeknek ugyan ki-költözött ám Lelkek Testekből: de látta é azt valaha valaki?

Præc. Jól mondád Péter! Igen-is ugy látzik, hogy a' következne abból, hogy a' Lelket szemeinkkel nem láthattyuk. De ha láthatatlan-is, talám haliani lehet azt, mint a' szelet, vagy érezni, mint a' tüzet, vagy kóstolni, mint a' fót és a' tűzűkört?

Károly. Én ugyan soha mióta élek, sem nem éreztem, sem nem kóstoltam egy Lelket-is!

Præc. Én-is úgy vagyok vele; sőt más emberek-is, a' mennyire én tudom. — Különös! talám ollyan forma lehet, mint a' rófának vagy szeg fünek szaga, mellyet ugyan sem látni, sem hallani, sem tapintani, sem kóstolni nem lehet; de még-is lehet ám szagolni?

János Talám szagolta *Præceptor* Uram?

Præc. Én nem szagoltam,

Daniel. De talám más emberek szagolták?

Præc. A' mennyire én tudom azok sem.

Lajos. Tehát szagolni sem lehet azt; különben tsak érzette volna valaki a' szagát valaha.

Præc. Én-is azt gondolom. — Már ez ismét különös. A' Lélek tehát egy ollyan valóság, mellyet látni, hallani, tapintani, kóstolni, vagy szagolni nem lehet.

László. (hirtelen) De hát ugyan semmi sem az,

Præc. Honnan gondolod azt?

Láízló. A' mit sem ízagolni, látni, hallani, sem tapogatni vagy kóítolni nem lehet; az semmi sem.

Præc. Úgy tettík az, de nem mindég úgy van, a' mint nekünk tettík; hozd-elő tsak a' játíztzó lámpásodat, (csalóka lámpás: *magica laterna.*) Károly!

A' Præceptor bé-tevé azonközben az ablak-táblákat, hogy a' házba íetét légyen, és egy kárpít (ízőnyeg) megé vévén magát a' játíztzó lámpással, a' mellyen egy tallér nagyságú lyuk vólt, a' lámpás üvegét ollyan formán tartotta azon lyuk elébe, hogy kí-vülről semmit sem lehetett észre venni, 's némelly rajzolatokat úgy intézett, hogy azoknak árnyéki az által ellenben lévő falra vetodjenek.

Præc. Mondjátok most meg-Fíjaím! mi lehet az oka, hogy azok a' képek ott a' falon láttzanak?

Mindnyáján. A' játíztzó lámpás.

Præc. Mi az tulajdonképpen az játíztzó lámpásban, a' minek ezen dolgot lehet tulajdonítani.

Péter. A' gyertya, és a' bé-mázolt üvegek, mellyeket amannak elébe tartanak.

Præc. Láthattyátok-é most a' világot, és a' bé-mázolt üvegeket?

Mindnyáján. Nem.

Præc. Hát honnan tudhattyátok azt, hogy a' játíztzó lámpás a' világgal, és a' bé-mázolt üvegekkel együtt a' ízobában vagyon.

Láízló. Mert láttük a' világ árnyékát, és a' képeket a' falon.

Præc.

Præc. Az az onnan; mivel hogy a' világ, és a' bé-mázolt üvegek valamit *tsinálnak*, a' mi különben nem esett volna meg. Még egyet mondok! mi van a' kezemben?

Mindnyájan. Ah! Mágnes.

Præc. Mitsoda változást okoz az most?

Mindny. A' töt húzza magához: ah — be jeles.

Præc. Láthattyátok-é azt az erőt, mellyel a' Mágnes a' vasat magához vonnya?

Mindny. Nem.

Præc. Vagy halhattyátok, szagolhattyátok, kóstolhatjátok, tapogathattyátok-é?

Mindny. Nem.

Præc. Hát azt ismét honnan tudjátok olyan bizonyossan; hogy a' Mágnes ezzel az erővel bír, és hogy a' valósággal van?

László. Mert láttyuk, hogy ez az erő munkálódik.

Præc. Úgy vélekedsz tehát te, hogy ahol véghez megyen valami, ott kell lenni valamelly dolognak; melly azt véghez viszi?

László. Igen-is, én úgy itélek.

Præc. Jól vagyan! ha tehát azt bizonyosan ki-tanúlhatnád, hogy a' mi Lelkünk munkálódik, kételkednél-é még tovább-is annak lételéről?

László. Nem, többet nem.

Præc. Nosza! próbállyuk-meg azért, ha nem kaphatnánk-é ötlet a' tselekedeten (lassú hangon) mindnyájan tsendességben légyetek,

hogy ötet meg ne zavarjuk. St! St! — most mindjárt fogjuk látni valamelly munkáját — (a' kutyát híván :) *Spadille* (a' kis kutyát az asztalra teszi) Nézzétek jól meg mindnyájan. Hunnyátok most bé a' szemeteket; úgy! — 's próbáljátok most, ha valyon ábrázolhattátok-e ismét magatoknak *Spadillét*, a' nélkül hogy szemeteket fel-nyissátok.

Mindnyájan. Oh! igen! mintha most-is szemeinkel látnánk ötet.

Præc. Be ' hűnyt szemmel-is formálhattok tehát magatoknak valamiről képet; 's képzelhetitek azt úgy-é?

Mindny. Úgy vagyon; formálhatunk ugyan mi.

Præc. 'S ki az, a' *mi*? ki-formálhat? a' Testetek-é az?

Károly. Alig ha nem a' Lelkünk lesz az, ki azt tselekefszi.

Præc. 'S ki-is lehetne az egyébb? Hiszem tudjuk azt; hogy a' Test magába semmit sem tsinál, mind az tehát, a' mit tselekefszünk, szükségesképpen a' Léleknek munkája. E' fzerént tehát mikor valamit ábrázolunk magunknak azt-is ki-tsinállya? a' Test-é, vagy a' Lélek?

Mindny. A' Lélek.

Præc. No László úgy tettzik-é még most-is néked, hogy a' Lélek semmi sem?

László. Éppen nem; mert ha valamit tsinálhat, valóságának kell néki lenni.

Præc. Ha már most valaki kérdené; hogy mi

mi lehet tulajdonképpen a' Lélek: mit felelhet-
nénk néki abból, a' mit tanúltunk most rólla?

László. A' Lélek egy' olyan valóság, melly
magának valamit ábrázolhat.

Præc. Az olyan dolgot szoktuk hívni *ábrá-
zoló erőnek.*

László. E' szerént tehát a' mi Lelkünk egy
ábrázoló erő.

Præc. De hát nem az-é a' tükör-is, melly
a' falon függ? Nem ábrázol-é az-is valamit,
melly kívülre vagyon?

Dániel. Igen-is.

Præc. A' Lélek és Tükör tehát nem külö-
böznek egy-mástól. A' Lélek Tükör a' Tükör-
is Lélek úgy-é?

(*rea*
Mindnyájan el-bámúltak, 's nem tudták mit felellyenek
El akadtatok. — El-igazítlak benneteket. Mikor
a' ti Lelketek ábrázol valamit magának, tud-
ja-é akkor mit tsinál?

Péter. Oh igen-is!

Præc. De mikor a' tükörhöz mentek, és
az, az ábrázatokat elől-adja, el-hitetitek-é
magatokkal; hogy az-is tudja, hogy mit tsinál?
mitsoda képet lehet benne látni? mondjátok-meg,
hogy hiszitek-é azt.

Mindny. Oh nem! hiszem a' tükör arról
semmit sem tud.

Præc. Leg-alább nem tettzik-ki, hogy az
tudna abba valamit; tehát semmi ok sem kén-
yszerít arra, hogy annak olyan esméretet tu-
lajdonítsunk. — Így tehát nagy külömbfég va-

gyon a' Lélek és a' Tükör közt. Meg fogta-e valaki közzületek ezt a' külömbféget, (elméjére vette-e?) hogy mibe áll az?

Lázló. A' Tükör *tsak* ábrázol valamit, a' Lélek ellenben *magának* ábrázol valamit; vagy más szókkal: a' Léleknek van *magáról esmérete*, esméri hogy ő ábrázol; tudja mind magát mind pedig azt, a' mit ábrázol; de a' tükör sem magát nem esméri, sem azt a' dolgot mellyet ábrázol, úgy-e?

Mindny. Már az úgy van.

Præc. Már tehát két dolgot tudunk a' mi Lelküinkről; Ő egy —

Lázló. Hadd mondjam én el (hizelkedve) *Egy olyan dolog, vagy valóság, a' melly magának valamit képez; és a' melly mind magát, mind pedig az ő képzését tudja.*

Præc. Hellyesen! Hadjuk most ismét magára Lelkünket, hadd tsinállya, ezt vagy amaszt, hogy eképpen ki-tanúlhassuk az ő tulajdonságait. Nézzétek itt vagyon egy könyv — mit tsinál akkor Lelketek, midön szemeiteket reá függesztitek?

Mindny. A' könyvet ábrázollya magának.

Præc. Itt van egy tsengettyű, halgassátok tsak hogy tseng! Mit tsinál Lelketeket, midön annak tsengését hallja?

Mindny. Ábrázollya magának a' hangot.

Præc. Itt van egy Játzint, mellyet a' szobába neveltem-fel, szagollyátok tsak, melly kedves illattya vagyon. — Mit tsinál most Lelketek, midön

midőn a' Játzint szaga az orrotokon fel-szivárog.

Mindny. Abrázollya magának a' Játzint szagát.

Præc. Nefze! hat malosák, mind egyiknek egy egy; frissen a' szájatokba! — mit tsinál most Lelketek midőn a' malosát kóstollyátok.

Mindny. Képezi magának a' malosa ízét.

Præc. A' ki szerette mástól el-venni, az édest ne irtózzék az keserűt-is el-venni, Tehát tartsátok a' hátatokat — minden malosáért mindegyiknek egy kis ütés.

Mindny. Jaj! Jaj! (nevetve)

(közönféges öröm kiáltás.)

Præc. Mit tsinált most Lelketek?

Mindny. Abrázollya magának a' fájdalmat.

Præc. Mit gondoltok, ha nem vólna szemetek a' látásra; fületek a' halásra; orrotok a' szaglásra; ínyetek, nyelvetek a' kóstolásra; inak szerte széllyel mindenütt, testeteken az érzésre — egy szóval, ha egy érzékenységték sem vólna, ábrázolhatna-e mind azokat magának Lelketek, mellyeket most ábrázola?

Károly. Nem, éppen nem!

Præc. A' mi tehát az Átsnak az ő bárdja, a' Szabónak az ő töje, a' festőnek az etsettye, ugyan az a' Léleknek az ő *érzékenysége* — az ő *műszerei, eszközei*. Ezekre el-múlhatatlan szüklége vagyon, midőn valamelly dologról képet akar formálni magának, vagy a' melly tsak annyit tesz — valamit képezni akar ma-

gának. * Tehát most ismét ujjat tanúltunk Lel-
künkrol. Ki mondja mind el-közzületek a' mit
már a' Lélekröl tanúltunk.

Károly

* Az újj Böltsesfégnak, és az értelmes hangal való
élésnek Törvénye szerént, így kellett volna ki-
tenni: midön a' Lélek nézni az az, az üreghen lé-
vő dolgokat vagy *Tüneményeket* észre venni akatja.
De nem tartám hasznosnak el-változtatni itt, a' ré-
gibh szóval való élést; mert úgy szükségesképpen
ki kellett volna terjeszkednem Kant egyéb Tör-
vényeinek meg-magyarázásra és rázogatósára-is;
úgy de az haszontalan munka lett volna, 's a' gyen-
ge iffiúi idő; mellynek kedvéért ez a' könyvetske
irattatott, abból semmi valóságos hasznót sem me-
richetett volna. Meg-kellet volna, p. o. mutatni,
hogy az érzékenység csak matériát ad a' képzés-
nek, az az a' nézést lehetővé teszi; de az értelem,
a' melly mint az Értő tehetségnek második része
a' képzésnek formát ad, vagy azt ki-gondollya;
úgy hogy a' vakon született a' festékröl, és a' szüle-
tet síket a' hangról, csak üress képet formálhat ma-
gának, és így tulajdonképpen arról semmiképek
sints, vagy a' mellett semmit sem gondolnak. —
Meg kellett volna mutatnom továbbá, hogy csak
akkor van helye az esméretnek, midön a' dolgot
nézzük-is: 's egyfzersmind gondollyuk-is; és hogy ha
egyik a' kettő közzül a' *Nézés* vagy *Gondolás* nints
jelen akkor tulajdonképpen nints helye az *esméret*-
nek hanem akkor vagy csak üres *hangnak*, mint a' va-
kon születettnek a' festék vagy tsupa *képnek*, mint
Lélek, Isten 's. a'. t. van helye; sőt ki kellett
vólna terjeszkednem a' gondo-lás formáira, vagy

Kate-

Károly. Oh én! én! *A Lélek egy olyan valóság, a' melly mind magát, mind képzelet es-
méri — az érzékenységek által.*

Præc. Láttatok-e már olyan gyermekeket,
kiknek Lelkeik külömbb külömb-féle képeket
ábrázolt volna magoknak?

Péter. Oh igen-is láttunk, éppen tegnap
a' szomszédunk kertében láttam én egy'et a'
ki egy képet ábrázolt magának, mellyet a' te-
repély alma fa alatt a' kezében tartott.

László. Én pedig, ki a' tsengettyűvel tsen-
gettem, a' hangot ábrázoltam magamnak.

Károly. Oh én pedig, ki a' puska por szá-
gát, mellyet fel-gyújtott ábrázolván magának
az órrát öszve-szorította.

János. Már én! én ollyat ki az alma izét,
mellyet kóstolt ábrázolá magának

Lajos. Én pedig ki a' késsel az újját meg-
metzván, a' fájdalmat, mellyet az okozott á-
brázolá magának.

Præc. Mi által ábrázolták mind ezeket ma-
goknak.

Péter. Az enyim a' nézés —

László. Az enyim a' hallás —

Károly. Az enyim a' szaglás —

János. Az enyim a' kóstolás —

Lajos.

Kategoriákra, és más egyebekre-is, de méltán és
nem ok nélkül kételkedtem, hogy én azokat a'
gyermekeknek hasznosan, világosan és értelme-
sen meg-magyarázhassam.

Lajos. Az enyim pedig az érzés által.

Præc. Egy dolgot látok én, abba-is ábrázoltatik valami. Láttjátok-é ti-is azt?

Mindny. Láttjuk! A' tükör az, a' mely nekünk szem közt függ.

Præc. Az előtte álló gyermek képét láttjátok benne. De tudja-é azt a' tükör, hogy az a' kép benne vagon.

Mindny. Nem! — éppen nem.

Præc. De hát azon gyermekek Lelki, kiket láttatok, tudták-é hogy ők valamit ábrázolnak magoknak?

László. Igen-is.

Præc. Honnan gondollyátok azt, hogy az ő Lelkek tudta azt hogy ők valamit ábrázolnak magoknak?

Péter. Mert az, a' kit én láttamnagyon örült annak a' képnek, melyet kezében tartott.

László. Az enyim-is örült a' tsengetyű hangjának.

János. Az enyim-is az alma ízének.

Károly. Az enyim pedig, ki a' puska-por büdös szagát tartotta maga előtt az orrát bédugta, kellett hát neki tudni mit szagol.

Lajos. Az-is tudta, ki a' kezét meg-metsette; mert jajgatott.

Præc. Minden kétség nélkül tudták hát azok a' gyermekek, hogy mit, gondolnak vagy ábrázolnak magoknak! De hát a' tükör?

László. Az semmit sem tud az olyanokról.

Præc. Az sem nem örül, sem nem szomorkodik

kodik semmin. Mivel nints semmi esmérete sem magáról, sem pedig arról, a' mi benne ábrázoltatik. Ő tehát holt, a' mi Lelkünk pedig eleven tükör; amaz olyan tükör, melly magát nem esméri, e' pedig magát esmérő tükör. De majd holnap többet. —

MÁSODIK BESZÉLGETÉS.

Præceptor. No! ha kedvetek van, beszélgesünk ismét egy kevésbé a' Lélekről.

Mindny. Van ugyan! igen szeretnénk még arról többet-is tanulni.

Præc. No! nézzétek, egy fejeér táblát hoztam magammal, rövideden mindég fel-írjuk ezentúl erre azt, a' mit a' Lélekről tanulunk. 'S hogy annyival inkább reá emlékezhessünk azokra, mellyeket már tanultunk, a' falra fogom azt akasztani. De mennyünk a' dologra — Jöjjetek közelebb hogy a' torony tetejét mindnyájan láthassátok. Láttjátok-é?

Mindny. Láttjuk ugyan.

Præc. Láttjátok-é azt-is, hogy valami feketélik annak tetejében?

Mindny. Azt-is láttjuk.

Péter. Talám a' Tsillag az?

Præc. Meg-lehet! de az-is meg-lehet, hogy nem tsillag, hanem százló, vagy kakas, vagy pedig hóld. Vagy talám világoson láttjátok, hogy mi az?

Mindny.

Mindny. Nem.

Præc. Én sem- Lássátok ! most a' mi Lelkünknek olyan dologról vagy on esmérete, melyet más dologtól nem tud megkülömböztetni. És az ilyen esméretet *homályos esméretnek* nevezik. — Vólt-é már a' ti Lelketeknek valamitől ilyen esmérete ?

Láfló. Igen-is ! Tegnap mikor mennénk a' Szigetbe, mefzfzéről láttunk egy embert felénk közelíteni. De nem különböztethettük meg mindjárt más dolgoktól, nem tudtuk ha tök-é vagy ember.

Præc. Arról tehát homályos esméretetek vólt. — De midön ahoz az emberhez közelébb mentetek meg-tudtátok-é a' tökétől különböztetni ?

 Péter. Meg már akkor !

Præc. De meg különböztethettétek-é mindjárt a' lábát mejjét, és más egyéb részeit ?

Mindny. Nem.

Præc. Ha ítehat valaki meg-kérdezett volna benneteket, hogy mitsoda, jelekről esmérítek meg azt az embert, 's minél fogva különböztítek azt meg más dolgoktól : meg-tudtatok volna-é erre a' kérdésre felelni ?

Mindny. Nem.

Præc. Mitsodás esmérete vólt tehát akkor a' ti Lelketeknek arról az emberről ? — Homályos nem vólt ; mert már ekkor meg-vóltatok gyözödve a' felől, hogy valóságos ember, meg tudtatok hát már más dolgoktól különböztetni

beztetni; azomba még sem tudtátok igazán megmondani; hogy ugyan mibe különbözz nevezetesen más dolgoktól? No már fiam! az ilyen esméretet nevezzük *világos* ugyan, de egyfzersmind *zavaros esméretnek*.

János. Ezt is írja-fel hát Præceptor Uram a' táblára!

Præc. Mit?

János. Hogy a' mi *Lelkeinkbe* néha *homályos*, néha *világos* de azomba *zavaros esméret* származik.

Præc. No tsak hadjatok békét még egy' kevésé. Azzonnal magatok fogjátok nékem diktálni, a' mit írnom kell. Mondjátok meg előbb, ha nem láttok-é itt-is körülötetek valamit a' miből a' ti *Lelketeknek világos*, de egyfzersmind *zavaros esmérete* vagyon.

Károly. Igen-is: Amoda a' *faról* la! a' melly a' *Duna* partyán van.

Præc. Miert mondod te azt; hogy néked, arról a' *fáról* nem *hamályos*, hanem *világos*, 's azomba még-is *zavaros esméreted* vagyon?

Károly. Mert jól látom; hogy a' *fa*, de nem tudom mitsoda *fa*, meg-lehet hogy *alma fa* vagy *tám* nem-is az; hanem *Tölgyfa*, vagy *Nyárfa*, vagy más egyéb lehet.

Præc. No tehát! Minthogy te a' *fát* ugyan megtudod minden más dolgoktól különböztetni; de azomba annak részeit, a' leveleit, ágait, *héjját*, és egyebét nem esmérheted: úgy-é?

Károly. Nem.

Præc

Præc. Tehát jól mondod, hogy tenéked erről a' fáról világos de egyszersmind zavaros esméreted vagyon. De nézd mar most ezt a' körtvélyfát, a' melly előttünk láttzik. Valyon már erről nem vólna-é a' te Lelkednek még azonkívül más valami esmérete; mint a' mi van ama mezsfze lévő fáról?

Károly. Valósággal

Præc. De miért?

Károly. Jaj hiszem ezen annyit tudok én egymástól meg különböztetni, hogy fokat — Ihól látom a' héjját, az ágait, a' kis leveletskeit-is, a' mellyek éppen most bűnak-ki felé.

Præc. Meg-tudod-é hát mondani hogy ez a' fa mi által, vagy mitsoda meg-esmértető jelek által esmértetik-meg minden egyéb fáktól.

Károly. Oh igen-is.

Præc. Erről a' fáról néked nem zavaros, hanem ide halgasatok ti többi! *meg-külömböztetett* (*Distincta Idea*) esméreted vagyon, úgy-é? Mikor azért valakinek valamiről *meg-külömböztetett* esmérete vagyon könnyen észre veheti az; hogy a' meg-etmértető jelek, a' mellyek által mástól *meg-külömböztetik* nem mind egyformák. Némellyek azok közül tsak éppen ebbe az egy dologba vétetnek észre. Mások pedig fel-találhatók több dólgo-*ba*-is, a' mellyek ezzel egy neműek, mint már p. o. a' körtvély fának láttjuk hogy tsupán tsak öt ága vagyon hogy egy kevésé görbén nőtt, hogy a' derékánn közepütt egy lyuk van 's. a' t. e. mel-

zek mind olyan meg-esmértető jelek, mellyek által azt minden egyéb fáktól meg-esmérhettyük, és meg-külömböztethettyük. A' többi jelek pedig, p. o. hogy törsoke, ága, gajjai, és levelei vagynak, 's hogy a' gyökerénél fogva a' földbe erőssen áll, 's azokon a' földből fel-fzívja a' tápláló nedvesléget 's a't. olyanok a' mellyek minden más fákkal közök. Azért - is azt ezekenél fogva tsak azoktól a' dolgoktól esmérhettyük-meg, a' mellyek nem fák, p. o. valami háztól, kutjától, vagy mástól, de nem más fáktól. Annakokáért nevezzük ezeket *Közönféges Jeleknek*, mivel ezek minden dolgokba, a' mellyek egy neműek fel-találtatnak. Mikor már mi ezeket a' közönféges jeleket, a' mellyek az egy nemű dolgokkal közösök, és a' mellyek által az egy' nemű dolgok a' más nemű dolgoktól meg-külömböztetnek, elménkbe forgattyuk, azokat nevezzük közönféges esméreteknek.

Láflzó. Éjnye már négy féle esméretet tudunk: *homájost, világost meg külömböztetetet; és közönfégest.*

Præc. Jól vetted - fel! Nosza már most képzellyük ismét magunknak azokat a' gyermekeket, a' kikiről tegnap beszélgettünk. Ki mondja közzületek mitsoda esmérete vólt azon első gyermek Lelkének, a' ki a' képet nézegette. Meg-külömböztetett-é, Zavaros-é, vagy homájos?

Láflzó. Meg - külömböztetett.

Præc. Miért?

B

Láflzó.

László. Mert ő a' képet minden egyéb dolgoktól meg-tudta különböztetni, és meg-is tudta volna mondani, hogy minél fogva különböztetheti azt meg-minden egyéb dolgoktól.

Præc. Hát ha mikor ő ezen képre nézett tsak azokról a' meg-esmértető jelekről gondolkozott volna, a' mellyek által nem éppen az a' kép különböztetik meg más képektől; hanem közönségesen a' kép különböztetik-meg minden más egyebb dolgoktól, a' mellyek nem képek. Mitsoda esmérete volt volna akkor?

László. Közönséges esmérete.

Præc. Helyesen! de hát a' másiknak Lelkébe mitsoda esméret volt, a' ki hallotta a' tsengettyü hangját? (mindnyájan halgatnak) No nézzük úgyan ki találjuk - é valami módon. Hiszitek - é hogy ő a' tsengettyü hangját minden más hangoktól meg-tudta különböztetni?

Péter. Azt el-hiszem.

Præc. De hát ha valaki meg - kérdezte volna, mi által esmérete-meg a' tsengettyü hangját más hangoktól: Hiszitek-é hogy a' meg-esmértető jeleit elő számlálhatta volna?

Károly. Nem.

Præc. Mitsodás volt hát az ő esmérete?

Károly. Én mondom - meg! — Világos ugyan de zavaros esmérete.

Præc. El-találtad — de valyon melyiknek gondollyátok, hogy homályos esmérete volt?

János. Annak, a' ki az órrát öfzve szorította.

Præc.

Præc. Úgy? 's hát gondolod é hogy ezen gyermeknek Lelke az égett tollszagát, más szagtól p. o. a' rósáétól nem tudta volna megkülömböztetni?

János. Nem; de azt nem.

Præc. Tehát az ő esmérete nem homályos volt, hanem világos.

Lajos. Oh most tudom már! annak a' ki az almát efzegette?

Præc. Hát azt gondolod te; hogy ő azt nem tudta, ha valyon almába harap é, vagy egy darab rabarbara gyökérbe?

Lajos. Nem, azt nem gondolom, érezhette igen-is, hogy almát, és nem rabarbarát eszik.

Præc. Meg-is különböztethette tehát azt, és így néki nem homályos, hanem világos, noha zavaros esmérete volt.

Károly. Minden bizonnyal annak volt tehát homályos esmérete a' ki az újját meg-vágta.

László. No te ugyan szépen el-találtad; hiszem az-is meg-tudta a' fájdalmat melyet az okozott, más dolgoktól különböztetni.

Præc. Kétszég kívül hogy nem esett ez néki olyan jó ízűen, mint ha őtet valaki tsiklándozta volna.

Károly. Így tehát egynek sem volt közülök homályos esmérete!

Præc. Én pedig (a' min tsudálkoztok) azt merem mondani, hogy mind egyiknek, egyet sem vévén ki-közülök homályos esmérete volt.

Lázló. Hogy lehet az meg ? Híszem az egyiknek meg-külömböztetett, a' többinek pedig világos esmérete volt.

Præc. A' mind meg-lehet! de tanúld meg azt hogy a' mi Lelkünk egyszerre ugyan azon egy' időben több dolgokat-is ábrázolhat magának. Tudni-illik midőn valamelly dolgot világosan ábrázol magának, ugyan azon egy időben sok más egyéb dolgokat homályosan ábrázolhat. p. o. gondolod-é hogy azok az öt gyermekek, mivel együtt voltak, mindnyájan hallották a' tsengettyűnek hangját?

Lázló. Valóféggal.

Tan; De mivel mindegyik közzülök az ő egész figyelmezését, más dologra függesztette, 's a' tsengésre semmit sem hajtott : vallyon éppen abban a' pertzben azt a' hangot mellyet hallottak, meg - külömböztetethettek - é az ő Lelkeik minden más egyéb hangtól?

Lázló. Azt nem.

Præc. Millyen esmérete volt tehát ezen gyermekek Lelkének a' tsengettyű hangjáról, azt az egyét ki - vévén ki arra figyelmezett.

Lázló. Homályos.

Præc. Így színte a' többi gyermekeknek is, arról a' mit az ő pajtásaik tselekedtek csak homályos esméretek volt. — De mond már most előttem, mit írnak-fel.

Károly. Hadd diktállyam én (hízelkedő hangonn.)

Minny. Igen! — én! én! én! (esdekelve,)

Præc.

Præc. Minnyájan tsak nem diktálljátok egyfzerre ? — Nosza vessünk sorfot mondjon mindenik rendre közzülletek, egygyet az Árpád familiájából származott Királyok közzül, a' ki-re a' leg-utólsó esik, a' fogja diktálni.

(Rendre számlálták a' Királyokat, és III-dik András Károlyra esett.)

Præc. Diktáld tehát ?

Károly. *A' mi Lelkünk, némely dolgokat, homályosan ábrázol magának.*

Præc. Meg-álly ! — mond-meg először mit téfzen az ?

Károly. *Az az : azt a' dolgot, mellyet ábrázol magának, más dolgoktól, nem tudja jól megkülömböztetni. —*

Præc. Jól van ! tovább.

Károly. *A' mi Lelkünk ottan ottan világosan ábrázol valamit magának.*

Præc. Az az ?

Károly. *Az az : azt a' dolgot ugyan, mellyet ábrázol magának, más dolgoktól megkülömböztetheti ; de elől nem számlálhattya azokat a' meg-esmértető jeleket, mellyeknél fogva azt más dolgoktól megkülömböztetik.*

Præc. 'S Erre nézve, hogy neveztetik az olyan Világos esméret ?

Károly. *Zavarosnak (confusa Idea.)*

Præc. Le van ! — tovább !

Károly. *A' mi Lelkünknek néha, néha, megkülömböztetett esmérete-is vagyon.*

Præc. Mit téfzen az ?

Károly. Az az! Nem csak meg-külömböztetheti azt más dolgoktól a' mit meg-esmér; de még ezen felyül a' meg-esmértető jeleket -is elő adhattya, mellyeknél fogva azt minden egyéb más dolgoktól meg-külömböztetheti.

Præc. Hellyessen!

Károly. De ha csak olyan jeleket forgat elméjében, mellyek közök minden más azon nemű dolgokkal: akkor arról a' dologról közönfőges esmérete vagyon. (*)

Præc.

(*) Az Ideát (esméretet) közönfőgesen a' regibb Philosophusok, homájosra (obscura) és Világosra (clara) a' Világost ismét distinctára és confusára a' Distinctát pedig adaequatára, és Inadaequatára szokták fel osztani. — De ez a' meg-külömböztetés a' jó fel-osztásnak azok ellen a' Törvényei ellen vagyon, mellyeket, Baumeister maga a 75 §. N. 2. 3. számlál elől. Ugyan - is a' clara Idea a' Confusától, az Inadaequata pedig a' Distinctától semmiben sem különböz per Definitionem. Ez az inferior tehát, Confusa, a' Superiorában clara; e' pedig hogy inadaequata, ebben a' Superiorban Distincta, bé foglaltatik. Azon kívül úgy tetszik nékem hogy a' dolog természetével ellenkezik, ez a' ki fejezés, és nem egyéb, ha nem a' szóval való vizsgálás és az, midőn azt mondjuk: hogy nekünk ugyan valamely dologról világos de zavaros esméretünk vagyon (clara sed confusa Idea) — Kant, Ulrich, Sulzer, 's mások vélekedése szerént; az Ideákat nem lehet fel-osztani; ha nem csak grádusokra lehet meg-külömböztetni.

A' tel-

Præc. Funktum! — De minek előtte tovább mennénk, mondjátok-meg énnékem, hogy azok, melyeket eddig tanultunk a' Lélekről, illenek-é az állatok Lelkeire-is? — Mit gondoltok? olyan valóságok-é azok-is, melyeket látni, hallani, tapogatni, szagolni, kóstolni; 's egy' szóval öt érzékenységeink között eggyel sem lehet tapasztalni?

B 4

Látszó.

A' tellyesféggel homályos esméretet (*Idea absolute obscura*) szoros értelemben nem lehet esméretnek (*Ideának*) nevezni; mivel hogy a' Lélek nem esméri azt az ő esméretét (*adperceptio*, vel *conscientia perceptionis non habet locum.*)

- 1.) *Gradus tehát*, *Idea obscura* (homályos esméret) az az olyan változás a' Lélekben, melyet vagy a' gyorsaság miatt, vagy pedig mivel az egész figyelmetesfégét más dolgokra függesztette, alig vészzen észre.
- 2.) *Clara* (Világos) midőn meg-tudja ugyan a' dolgot minden más dolgoktól különböztetni; de azokat a' jeleket melyeknél fogva meg-különbözteti, nem számlálhattya elől.
- 3.) *Gradus distincta*. — Mikor a' jeleket-is elől tudja számlálni,
- 4.) *Gradus adaequata*; ha a' jeleket-is meg-tudja különböztetni, vagy a' jeleket-is világosan esméri melyeknél fogva ezt a' dolgot, minden más dolgoktól meg-különböztetheti.

Idea Obscura, Clara, Distincta, Adaequata.

László. Minden bizonnyal! Én leg-alább külső érzékenységeim által soha sem tapasztaltam őket.

Præc. Én sem, a' mennyire tudhatom mások sem. — De hát ábrázolhatnak-é magoknak valamit az állatok Lelkei-is?

Péter. Hogy ne! Hiszem ha én a' Kutyának kenyeret vetek, hozzá kap; a' mellyből azt hozom-ki, hogy tehát a' kenyeret ábrázolta már az előtt magának.

Præc. Tudják-é az állatok Lelkei hogy valamit ábrázolnak magoknak?

Károly. Igen - is. különben nem kapna a' a' Kutya a' Kenyérhez.

Præc. Azok-is az érzékenységek által ábrázolnak magoknak valamit?

János. Igen - is; hiszem a' mi *Spadillénk* színt úgy lát, hall, szagol, kóstól és érez; mint mi.

Præc. Sőt szaglása még élesebb vagyon, mint minékünk. — Közönségesen az állatoknak egy'vagy más, érzékenységek jobb mint az embereké. Némellyek kevesebb érzékenységgel bírnak mint mi; másoknak lehetnek olyan érzékenységei, mellyeket mi tellyesféggel nem esmérünk. Az állatok-is bírnak tehát *Érző tehetséggel*. — Lássuk tovább: mit gondoltok van-é az állatok Lelkének homályos esmérete?

Lajos. Úgy gondolnám.

Præc. Honnan gondolod azt?

Lajos.

Lajos. Magam sem tudom meg-mondani honnan.

Præc. Ebből azt hozom-ki, hogy magadnak fints hát arról meg-külömböztetett esméreted ; mert különben meg-tudnád mondani. — Lássuk csak ! nem igaz-é , hogy midőn álmodunk , homályosan ábrázollyuk magunknál azokat a' dolgokat melyekről álmodunk ?

Lajos. Igen - is.

Præc. Nem tapasztaltad-é azt ; hogy a' kutyák - is álmodnak ?

Lajos. Igen ugyan én. Némelykor ugatnak-is álmokban, és a' farkokat tsóvállják.

Præc. Kétkedel-é tehát arról ; hogy az ő Lelkeknek ottan ottan homályos esmérete vagyon ?

Lajos. Nem kétkedem ! — De hát világos esméretek vagyon é ?

Præc. Azt-is mindjárt ki-tapogassuk. — Itt van egy' csak nem hasonló nagyfágú, és színű darab kő, és kenyér ; tégyük mind a' kettőt Spadille elébe , 's lássuk , ha vallyon meg-tudja-é a' kenyeret a' kötől különböztetni. — Hivja elő valamellyitek !

Dan. (vízfőzja jövéen) Spadille nem vólt az ajtó előtt, hanem jó cerberus.

Præc. Mind egy ! No most vigyázzatok reá ; Cerberus ! — Ha ! ha ! láttyátok-é.

Dan. Eléggé meg-tudja az egyiket a' másiktól különböztetni !

Præc. Mitsoda esmérete van tehát most néki ?

János. Világos. —

Præc. De valyon ötlődött-é az ő elméjében ; hogy ez a' kenyér mi által különböztetik-meg tulajdonképpen más egyéb kenyerek-től ? Vagy gondolkodott-é azokról a' jelekről, mellyeknél fogva ez a' kenyér a' hústól, halaktól, és más egyéb dolgoktól meg-külömböztethetik ?

Láfló. Nem.

Præc. Leg-alább nints semmi okunk arra ; hogy azt állítsuk. Soha sem mutatták azt ki az állatok ; hogy nékiek meg-külömböztetett és közönséges esméretek volna ; azért - is méltó jussal tagadjuk meg-tőlök azokat. — E' tehát az az első méltóság, mellyel a' jó Isten a' mi Lelkünk az oktan állatok Lelke felett felruházta. 'S a' mi Lelkünknek ezt a' tehetségét *Értelemnek* nevezik. Láfló ! hogy tennéd tehát azt ki más szókkal : hogy a' mi Lelkünk értelemmel bír ?

Láfló. Lehet néki valamely dologról meg-külömböztetett és közönséges esmérete.

Præc. Helyesen ! azt-is írjuk - fel a' táblára — meg van ! még egyet kérdek : Ha tehát az *Értelem* az a' tulajdonfága a' Léleknek, melly által valamely dologról meg-külömböztetett és közönséges esméretet formál magának ; miképpen szélesíthettyük és vihettyük nagyobb nagyobb tökéleteslégre ezt az értelmet ?

Láfló.

László. Azon kell igyekeznünk ; hogy minden dolgokról , meg-külömböztetett esméretünk legyen : vagy azokra a' meg-esmértető jelekre figyelmezzünk , mellyek által azok egy mástól meg-külömböztetnek. — Erre pedig úgy juthatunk ! ha minden dolgot , a' mit tsak látunk , vagy hallunk jól eszünkbe vészünk.

Præc. Hellyesen ! mennél inkább figyelmezzünk , és elmélkedünk arról , a' mit látunk , vagy hallunk , annyival inkább meg-külömböztethetjük azt más dolgoktól. Imhol tehát az az eszköz mellyel ha éltek , tudósok és értelmesek lehettek , — mellyik hát az az eszköz ?

Minny. A' figyelmetesség !

HARMADIK BESZÉLGETÉS.

P ræceptor. Lajos ! mi lelt , meg-dagadt a' homlokod ?

Lajos. A' Szúnyog tsipte ezt meg.

Præc. Érzetted-é mikor tsipett ?

Lajos. Igen ugyan ; mert még most-is fáj.

Præc. Tudod-é honnan vagy ez a' fájdalom ?

Lajos. Tudom ; onnan mert hofzszú szívó orrával meg-fúrta a' vékony eret.

Præc. Most látom én : hogy a' Ti Lelketek némelly dolgoknak okát tudja adni , 's némelly dolgok következését el-láttya.

Károly.

Károly. Mi az, az Ok és következés tulajdonképpen ?

Præc. A' mi valamit tsinál azt oknak, azt pedig a' mi más által leszsz következésnek nevezzük. A' Szűnyog vólt a' fájdalom oka, a' fájdalom pedig a' szűnyog tsipésnek következése. — Által láthattya-é a' Ti Lelketek, tökéletesen némelly dolgoknak az okát, 's tudja e' bizonyosan hogy mitsoda következései vagynak, némely dolgoknak ? p. o. ha ezt mondaná valaki, *A' mértékletesség, az Egészségnek dajkája, a' tartya azt fel : tehát mértékletesen kell élnünk : meg-foghattyátok, által láthattyátok-é azt ?*

Némellyek. Igen-is !

Præc. De ha ellenben azt mondaná egy más valaki. *A' mértékletesség fel-tartya az egészséget : tehát szükség nekünk mértékletleneknek lenni ; következik-é ez abból ?*

Ném. Éppen nem.

Præc. Úgy vélekedtek tehát ; hogy ebből az igazságból : A' mértékletesség fel-tartya az egészséget, tsak a' következik ; hogy mértékletesen, nem pedig, hogy mértékletlenül éljünk ?

Menny. Igen - is !

Præc. Mivel tehát által láthattyátok, miképpen, és mennyire vagyon egyik dolog a' másikkal öszszve köttetve, vagy hogy következik egyik dolog a' másikból ; mivel mondom a' következésnek okait által láttatok ; tehát a' Ti Lelketek okossággal-is bír. Által láttatok-é már

már sok dolgoknak okait és következéseit?
p. o. Most esik az első; mi az oka annak?

Ján. A' felleg.

Præc. Mitsoda tehát a' felleg?

Dan. Oka az elsőnek.

Præc. Hát az első mitsoda?

László. A' Fellegnek következése.

Præc. Más példát-is mondok - figyelmeztetek; ha vallyon annak a' dolognak mellyet fel-tészek, az okát, és a' másiknak ismét a' következését ki-találhattyátok - é? *A' ki mit tanulni akar; annak arra figyelmezní kell; miért?*

Némelly. Külömben azt meg-nem tanulhattya.

Præc. *A' ki-hasznos és alkalmas Ember akar lenni; annak sokat kell tanulni, mi következik ebből?*

Némelly. Hogy az, mindenre figyelmez, a' miből tsak tanulni lehet.

Præc. Azt a' tehetlégét a' Léleknek, melly által mind ezeket tselekefzi, *Okosfágnak* nevezik. Láttjátok e' amott a' ti barátotokat Sándort; mint igyekezik a' Szívárvány okát ki-tapogatni?

Károly. Láttjuk: de mit tart a' kezében.

Præc. Egy három — szegű üveget, mellyet *Prismának* neveznek. Ha ki ezen üveget a' Nap Sugárinak ellenébe szegezi; azok meg-ütödvén ebben, hét felé hajlanak, és minden hajlás külömböző, Viola, Bársony, ég, Zöld, tziitrom,

tzitrom, narants és veres - színt mutat. Éppen ezen hét féle színeket veszi ő észre a' szivárványban, — 's mivel úgy tapasztallja, hogy mikor szivárvány van, akkor fok nedves gőzök, és esső tseppek úsznak a' levegőégben: abból azt hozza - ki; hogy a' Nap Sugári okozák a' szivárványt, mellyek szintúgy meg-hajtatnak az esső tseppek, mint a' *prisma* által. — Hogy pedig erről még jobban - is meg-győződhesen egy pohár vizet tész a' nap ellenébe, 's nagy gyönyörűséggel szemléli; hogy a' pohár háta megett, éppen azokat a' színeket lehet észre venni, mellyeket a' Prismában és szivárványban lát. — Most tehát már tökéletesen meg-győződött a' felől; hogy a' Szivárványt a' levegőben úszóvízes gőzökből meg-hajtott nap sugári okozzák. És így meg-külömböztett esmérete vagyon a' Szivárvány okáról. 'S mellyik tulajdonlágával tapogatta azt ki Lelkének?

Péter. Az okoslággal.

Præc. Mit gondoltok? van - é az állatoknak okos Lelkek?

Minny. Nintsen! — hiszem oktalanoknak nevezik őket.

Præc. Igen; de meg - érdemlik - é azt a' nevet; helyyesen hívják - é úgy? Hát soha egy dolognak sem tudgyák - é az okát, vagy következtetését?

László. Tudják — ha tsak a' korbátsot láttya-is a' mi Cerberusunk, már szalad; mivel

vel egynehány ütést már kapott, mikor a' kerten' lyukat kapart.

Præc. Úgy vélekedsz hát te: hogy a' kútya tudja azt, hogy a' korbáts okozza néki azt a' fájdlmat, mellyet érez.

László. Igen-is.

Præc. De hát a' korbátsról, és arról hogy miképpen függenek azok egymástól, vagy on e' meg-külömböztetett esméreti néki?

László. Nintsen; mert az állatoknak csak homályos, és zavaros esméretek vagyon.

Præc. Altal láthattya é a' kutya, vagy más egyéb állat azoknak az igazságoknak okait és következéseit, mellyeket mostan tevék fel-elötökbe.

Mindny. Nem láthattya.

Præc. Nints-is hát annak okosfága! Tehát az ismét egy nagy méltóság, mellyel a' Jól-tévő Teremtő minket minden más élő valóságok felett fel-ruházni méltóztatott! — Ugyan-is millyen nagy méltóság az, hogy mi a' mi Istenünket 's Teremtőnket meg-es-mérhettyük, szerethettyük és az ő javunkra tzélozó Törvénnyeinek bé-töltése által olly nagy böl dogfágra juthatunk, a' mellyel egy oktan valóság sem élhet! Nosza tehát adjunk azért néki hálákat, és ezen ajándékával való helyyes élés által igyekezzünk magunkat méltókká tenni az ő szeretetére! — most diktáld már László mit írjunk fel.

László.

László. A' mi Lelküink okossággal-is bír.

Præc. Tedd-ki azt más szókkal?

László. Sok dolgoknak tökéletesen' által-láthattya az okát, és következéseit; 's meg-foghattya azt, mennyibe függ egyik a' másiktól, hogy következik egyik a' másiktól!

Præc. Miképpen juthatunk arra, hogy a' mi okosságunk gyarapodjék?

László. Szüntelen azon kell lennünk, hogy a' dolgoknak okait, és következéseit, egymástól való függéseket által-láthassuk.

Præc. Az az: ezt akarod mondani: ahhoz kell magunkat szoktatni, hogy minden dologban arról tudakozódjunk; hogy mi annak az oka? mire való az? hogy lett az? és mitsoda haszna vagyon? 'S ha valamit olvasunk, hallunk, gyakran ezeket a' kérdéseket kell elménkbe forgatni, hogy lehet az meg? miért van az úgy? mi következik abból? úgy-é?

Mindny. Igen - is.

Præc. Nosza kémléljük meg-tovább-is Lelküinket, talám még több tulajdonfágot - is vehetünk észre benne. De hogy addig-is meg ne unyuk magunkat, beszélgessünk azonközbe egymással.

Károly. Miről?

Præc. Erről a' nagy fa tábláról! Magam kezdem - el; 's ha valamibe hibázni fogok vagy hibázni láttatom, meg - engedem hogy nékem ellenem mondjatok — a' melly külömben a'
mint

mint tudjátok nem illik az gyermekekhez —
Ez a' Tábla olyan fehér mint a' hó.

Mindny. (mosolyogva) Éppen nem ; sőt
olyan fekete mint a' szurok.

Præc. Így tehát egészfzen ellenkező érte-
lembe vagyunk. *En állatom*, hogy az a' tá-
bla olyan fehér mint a' hó. Ti pedig mind-
nyájan *tagadjátok*. Ugy van-é ?

Mindny. Igen - is.

Præc. 'S mindnyájan azt hiszitek , hogy ti
nem hibáztok ?

Mindny. O ! olyan igaz az , hogy —

Præc. Elég ! Most ismét tehát véletlen újj
tulajdonfágára akadtunk Lelkünknek. — A' mi
Lelkünk tehát által láttya , hogy valamit állí-
tani , vagy tagadni kell - é , 's ezen tulajdon-
fágát a' Léleknek *Itélet - tételnek* nevezzük ;
hogy pedig ki-tanúlhassuk azt ; ha vallyon a'
ti Lelketek-is , bír - é ezen tehettféggel , majd
valamit írok ezen Táblára , 's mondjátok azt
meg , hogy vallyon tagadni , vagy állítani kell-
é azt. (ezt írja a' táblára.) A' mi földünk négy-
szegű.

Mindny. De azt ugyan tagadjuk ! Hiszen
ha a' mi földünk kerek , nem lehet négy szegű.

Præc. No most látom már , hogy igaz az ,
hogy a' ti Lelketek-is valósággal bír *Itélő - tehet-*
féggel ; — De ne hamarkodjunk , meg-lehet ;
hogy nem igaz. Még azt kérdésbe lehet tenni ;
ha valyon által-láttya - é , még pedig tökélle-
tesen a' Ti Lelketek annak okát , hogy miért

kell inkább tagadni, mint állítani ezt a' fel-té-
telt, a' mellyet most én a' táblára irtam?

László. Hiszen, négy okát-is tudnánk an-
nak adni, hogy a' földnek gömbölnék kell
leni.

Præc. Hadd hallyam mellyik az első?

László. Váltak olyan emberek, kik az
egész földet körül hajókázták.

Præc. Hogy tudják ezek azt, hogy ők az
egész földet körül hajókázták?

László. Onnan; mert noha szüntelen nap-
nyúgott felé hajókázták, még is nap kelet fe-
lől érkeztek arra az helyre a' honnan el-in-
dútlak.

Præc. Hellyesen! onnan bizonyosan' meg-
tudhatták. Mellyik a' második?

Károly. Hadd mondjam már én is Præce-
ptor Uram! Ha a' Tengeren' megszűze el-távo-
zunk a' száraztól; kevés idő múlva nem lát-
hattyuk a' tér-földet, a' honnan el-indútlunk,
azután egy más után' el-tűnnek a' házak-is
szemeink elől, a' tornyok, és végre a' leg-ma-
gassabb hegyek-is.

Præc. Mi következik onnan?

Károly. Az, hogy a' föld gömbölyű; kü-
lömben szinte annyi ideig lehetne a' tér-földet-
is látni, mint a' magas hegyeket.

Præc. Jól mondád Károly.

János. Söt, ha —

Præc. Elég ez a' két ok, — ki tetszik ab-
ból-is, hogy ti a' dolgot tökéletesen értitek,
és

és hogy a' ti Lelketek *Ítéő - tehetséggel* bír. Örüllyetek Fijaim ; az - is olly nagy méltóság, mellyel tsak egyedül a' mi Lelkünket ruházta fel az Isten e' földön,

Láízló. 'S Hát semmiről sem hozhatnak ítéletet az állatok ?

Præc. Arról nem szűkség tudakozni senki-
nek ; egy eszköz jut eszembe , melly által azt ki-tapogathattuk.

Láízló. Mellyik az az eszköz ?

Præc. Azt hallottam én egyszer , hogy a' mi Lelkünk , egy ollyan különös tehetséggel bír , melly által , az ollyan igazságokat - ki tapogathattya , mellyeket soha senkitől sem hallott. Tudni - illik azt mondják ; hogy két Judiciumokból , vagy Ítélet-tételekből igen könnyű móddal harmadikát húz-ki , mellyet senki sem mondott meg-néki. 'S ezt a' Nemes tehetséget *Okoskodásnak* nevezik. Nosza tapogassuk ki , ha valyon bírnak-é a' mi Lelkeink is ezzel a' tulajdonfággal , 's ha bírnak , ki-tanúlhattuk-é az által : hogy köz-é az ítéő tehetség az állatokkal-is , vagy nem ? A' mint mondám két Judiciumokat , vagy Ítélet-tételeket kell a' Léleknek eleibe-adni : 'S majd azokból osztán mások segítségé nélkül harmadikat fog ki-húzni. — Itt a' táblán vagynak két Judiciumok , figyelmezzetek reá ; ha valyon magatoktól húzhattok-é ki abból harmadikat ?

Első. A' kinek valamiről meg-külömböztetett esmérete nem lehet, és a' következtetéseknek az okokkal való öszve-kötetését által nem láthattya, az ítéletet hozni sem tud:

Második. Az állatok arra alkalmatlanok:

Harmadik. Tehát —

László. Tehát az állatok nem-is ítélnének.

Præc. No ládd! Ez a' harmadik, Judicium, ítélet; ki súgta azt meg-tenéked László?

László. Senki se!

Præc. Tsak ugyan igaz tehát, hogy a' mi Lelkünknek egy különös ereje vagyon. Valyon nem méltó - é az a' tsudálkozásra: hogy ekképpen olyan dolgokat tapogathatunk ki, mellyeket egyik érzékenységünk által se tapasztalhatnánk? Nosza tégyünk még egy próbát. Nézzétek — három bé-petsételt pakétotskák vagynak itt; mellyek közzül mindenikbe bizonyos számú dantesek vagynak. Fel se töritek; sőt még tsak illetni sem fogjátok: mindazáltal fel-mernék fogadni, hogy a' ti Lelketek okoskodás által ki fogja találni, ha valyon az egyik pakétotskába több dantes vagyon-é, mint a' másikba.

Károly. De azt tsak ugyan soha se talállya-ki!

Præc. Többet tud a' ti Lelketek, mint sem azt gondolnátok! majd meg-lattyátok. Ismét két Judiciumot ítélet-tételt adok elötökbe: 'S a' harmadikon nem töröm magamat, magatok ki-fogjátok azt találni.

Első. Az első Pakétotskába annyi dantes
vagyon, mint a' másodikban.

Második. A' másodikban se több se keve-
sebb nints, mint a' harmadikba:

Harmadik. Tehát. —

Péter. Tehát mind a' háromba egyenlő
számmal vagyon.

Præc. Lássuk ha valyon el-találtuk-é, jól
okoskodtunk-é! (fel - bontya a' pakétotská-
kat) Ebben hat, a' másodikban-is hat, a' har.—

László. A' harmadikban-is hat vagyon. Ezt
nem hittem volna!

János. Hát az állatok Lelkeit fel-ruházta-é
Isten ezzel a' tehetséggel?

Præc. Erre sem felelek-meg; azt magatok-é
is ki-találhattátok.

Lajos. Ezt - is?

Præc. Igen - is; figyelmezzetek tsak! —
meg-engeditek-é azt, hogy a' ki alkalmatlan
az ítélésre, az okoskodni sem tud.

László. Igen-is! — mert a' ki-okoskodik,
annak magának kell a' harmadik ítéletet ki-
húzni.

Præc. Hellyesen! No írjuk fel az első íté-
letet a' táblára.

Első. A' ki-alkalmatlan az ítélet-tételre, az
okoskodni sem tud. No! tudnak-é az
állatok ítélni vagy nem?

László. Nem tudnak! Hiszen már azt oda
fellyebb meg-mutattuk.

Præc. Második. Az állatok Lelkeik alkalmatlanok az Ítélet-tételre.

Harmadik. Tehát. —

János. Tehát az állatok nem-is okoskodhatnak.

Præc. No Péter ! diktáld, mit írnak fel.

Péter. A' mi Lelkünk Ítélo - tehetséggel - is bír ; az az , által-láttya azt , ha állítani vagy. tagadni kell-e valamit ?

Præc. Tovább ?

Péter. A' mi Lelkünk okoskodhatik-is, az az, két Judiciumokból (ítéletekből) más segítségé nélkül-is harmadikat húzhat-ki.

Præc. Elég legyen ez mára.

NEGYEDIK BESZÉLGETÉS.

A' következő nap, mikor a' kis társaság egy karikába gyűlt volna, 's már éppen folytatni akarta a' Præceptor a' tegnapi beszélgetést, hirtelen meg - állapotodott, a' kert felé fordult, 's úgy tett, mintha egyszerre tsupa füllé vált volna.

Hídszó. Mi lehet az ?

Præc. Halgassatok ! Halgassatok ! (mindnyájan el-halgattak , és a' fülemile szavára figyelmeztek) mit tsináltunk most ?

Mindny. A' fülemilét halgattuk.

Præc. Van - é valaki olyan köztetek , kimagásról gondolkodott volna, mikor a' fülemilét halgattuk ?

Mindny.

Mindny. Senki lints.

Præc. A' mi Lelkünk tehát, minden egyéb dolgokról el-fordította a' maga gondolatit, hogy csak egyedül a' fülemilének kedves hangítsálásáról gondolkodjék, úgy - é ?

Mindny. Úgy vagyon.

Præc. Ki tudnátok-é azt egy szóval tenni a' mit most tsinált a' mi Lelkünk ?

László. Ki-tudjuk ! *Figyelmezet.*

Præc. Hellyesen ! Ismét egy új tulajdonságát tanúltuk-ki a' mi Lelkünknek, Figyelmezett hát a' valamire ; vagy más szókkal ; az ő gondolkodását ha akarja, minden egyéb dolgokról el-vonhattya, hogy azokat egyedül csak egyre függeszfe.

Károly. De már ezt az állatok Lelkei - is tselekedhetik.

Præc. Honnan hozod azt ki Károly ?

Károly. Avagy nem tartyák - é fel olykor hirtelen a' kutyák és Lovak Füleiket, mintha ugyan csak figyelmetesen' halgatnának valamire ?

Præc. Igen-is ; és valósággal nem - is gondolkodik akkor az ő Lelkek más dologról ; hanem csak arról, a' mit akkor látnak vagy hallanak. De vald meg - énnékem, vetted - é azt valaha észre, hogy az állatok olyan dologra figyelmeztek, mellyet egy' vagy más érzékenységekkel nem tapasztalhattak volna. P. O. A' mi nints jelen, mint már a' nagy Mogolról.

Károly. (mosolyogva) Nem.

Præc. Vagy pedig olyan dologra, a' melly noha jelen vagy-on-is, mindazáltal egy érzékenységek által sem lehet tapasztalni, mint p. o. a' mi, vagy pedig az ő tulajdon Lelkeiknek tehetségeire.

Károly. Arról sem,

Præc. De hát a' mi Lelkünk figyelmezhethet-e olyan dologra melly nintsen jelen? p. o. mikor a' Geografiába a' Nagy Mogol Birodalmára jutván; elő adtam az ott termő nevezetes dolgokat, 's elő belzéltetem; miképpen rontották-el ez előtt egynéhány esztendőkkal az ő roppant Birodalmát, az Usbek, Tatárok, Persák, Anglusok, és más apró Indiai Nábobok vagy Királyok; figyelmeztetek-e arra?

Károly. Igen nagyon.

Præc. 'S hát most nem figyelmeztetek-e arra, hogy mitsoda tulajdonságát találhattyuk még-ki Lelkünknek; noha arról soha semmit sem hallottunk; sőt azt egy' érzékenység által sem tapasztalhattyuk.

Károly. Igen - is.

Præc. A' mi Lelkünk tehát figyelmezhethet 1-ször. Ollyan dologra, melly nints jelen. 2-szor. Ollyan dologra a' melly ha jelen volna - is, azt egy érzékenység által sem lehetne tapasztalni. No figyelmezhethetnek-e az állatok Lelkei az ilyen dolgokra?

Mindny. Semmiképpen nem.

Præc. Tehát igen nagy különbözés vagy-on az állatok és a' mi figyelmetességünk közt. Még egyet

eggyet hozok elől! Hiszitek-e hogy az állatok, önként ki-választhatnak némelly dolgokat, hogy egyedül csak azokra függeszszék figyelmeteségeket.

Péter Nem: De én azt nem hiszem.

Præc. Én sem; mert még azt soha se tapasztaltam hogy kezdetek vólna valamire figyelmezeni; hanem ha valami Testi dolog által arra ingereltettek. — De hát a' mi Lelkünk nem azt választhattya-e ki szabadon sok dolgok közzül a' mi néki tettik, hogy arra függeszszé figyelmetesiségét.

Mindny. Igen-is.

Præc. Most a' Lélek tehetségeire figyelmezzünk; de mihelyt tettik valami másról elmélkedünk, Tehát egyedül csak rajtunk áll, hogy miről és meddig figyelmezzünk. Ez a' figyelmetesség tehát, mellyel mi birunk, ismét végetlenül különbözik az állatok figyelmetesiségétül. Láttok-e amott a' vadas kert széliben egy nagy majmot, mellyet *Orang - Outangnak* neveznek? Két gyermekek állanak előtte, kik arra nagyon bámulnak. Kétség kívül, hogy semmiről egyébről nem gondolkodtak most, hanem csak erről a' majomról; mit tsinál tehát most az ő Lelkek? *

C 5

Mind.

* Ez a' szó *Orang - Outang* a' Malayai nyelven azt teszi: erdei ember *Lynnce Satyrusnak* nevezi. Hihető hogy a' régiek Satyrussára ez az állat adott alkalmatosságot. Bonnet és Linee úgy vélekednek, hogy az egy értelmes nyelven kívül, kevésbé különbözik az embertől. Sőt az első nem kételkedik ötet az ostoba Hottentoták után tenni a' Teremtések sorában. Az

Mindny. Figyelmez.

Præc. Valyon nem ötlődik-é azon gyermekeknek eszébe, midőn arra a' majomra figyelmeznek, hogy az hasonlít valami más állathoz.

János.

az állat ez, melly öfzve-köti az okos és oktalan állatok lántzát. Nagyfágára nézve hasonló az emberhez; két lábon bottal jár, 's ha a' szükség kívánja óltalmazza-is azzal magát. Ha ifju korában meg-szelédítettik, mindenféle szolgálatot csak egy intésre-is meg-tész, a' poharakot ki-öblíti, meg-töltögeti, a' petsenyét forgattya a' mósárba törri a' fűszerfűszamokat, vizet hord a' kútról, a' fején haza vífzi, 's a' korsókat meg-töltögeti. Tsudálkozással lehet nézni, miképpen foglal helyet magának az asztalnál a' vendégek között, öfzve-hajtogatott kendőjét ki-bontogattya, a' késsel, kanállal és villával színt úgy eszik mint más a' húst rányérján el-vagdallya; maga magának tölt a' poharába, ha iszik a' kendővel meg-törli száját, a' tsészejét az asztalra fel-teszi, tzúkort vét belé, meghüti, minek-elöte meg-inná. A' vendégeket ebéd után követi, gögösen sétál velek. Színt olyan tsudálkozással lehet szemlélni, miképpen fekszik-le az ágyába, a' fejét bé-köti, 's a' paplannal magát bé-takarja. Ha beteg, színt-ugy szereti mint mi, ha járnak körülötte. Egy *Orang-Outang*ról írják, hogy meg-betegedvén, kéttzer vágtak eret karján, 's valahányszor azután rofszúl érzette magát, ki-nyújtotta karját, mintha kívánta volna, hogy rajta ismét eret vágjanak. Az *Orang-Outangok* társaságba élnek, és ágakból kunyhókat fonnak magoknak. L. Carl. Linee. Systh. — Ch. Bonnet. Conteml. Ch. XII.

János. Igen-is: — az emberhez.

Præc. Azok a' gyermekek tehát, úgy-é hogy a' majom és az ember ideáját öfzve-teszik elméjekben?

Lajos. Úgy kell lenni.

Præc. 'S tudjátok-é hogy hívják az észnek azt a' munkálódását, mikor elsőbb' egy ideáról gondolkodván, több és külömbb-féle ideákat rak a' mellé, és figyelmez egyiknek, a' másikhoz képest való állapottyára? — azt hívják *öfzve hasonlításnak*, Mit tsinálnak tehát most azok a' gyermekek Dániel?

Dániel. A' majmot öfzve-hasonlittyák az emberrel.

Præc. 'S mi okra nézve tselekeszik azt?

Dániel. Annak akarnak végére járni, ha olyan formája vagyon-é a' majomnak, mint az embernek.

Præc. Vagy más szókkal; arról értekeztek, hogy *hasonló-é* az emberhez, vagy *külömböz-é* a' majom attól. — Úgy tettik, hogy az egyik gyermek egész figyelmetességét a' majomnak kezeire, a' másik ellenben lábaira függeszti. Az első úgy talállya, hogy igen hasonlit a' majom keze, az emberi kézhez, a' másik ellenben láttya, hogy észre-vehetőképpen *külömböz* annak lába, az emberi lábtól, úgy mint a' melly kevés hijjan olyan, mint a' keze. Az első tehát *hasonlatóságot*, a' másik ellenben *hasonlatlanságot* vagy *külömbözést* talál a' majom és ember között, 's akarjátok-é azt tudpi, mellyik

lyik tehettőségét fordittyák Lelkeknek annak kitapogatására?

Mindny. Igen-is.

Præc. Az első *elmésségét*, (*ingenium*) a' másik ellenben *elméjének élet.* (*acumen*.) Ugyan-is a' dolognak hasonlatosságát elmésfégünk, különbözőzéseket pedig elmének éle által vesszük észre. Van-e Tinektek-is éles és bé-látó elmétek? De hiszen arra elébb nem felelhettek, míg azt meg nem próbállyátok. Nosza tehát kiki hasonlítja magához azt a' majmot mellyet a' kert szélén lát; 's ki mondja-el azután, mitsoda hasonlatosságot vagy különbözőzést vett észre a' majom és maga közt. — No János mond-meg te leg-először mit vettél észre?

János. A' majom-is az ember-is | egyenes testtel jár.

Præc. E' tekintetben tehát hasonlók; de mi-be különböznek hát egymástól?

János. A' majom | egészszízen szörös, az ember pedig sima bőrű.

Præc. Daniel tovább.

Dániel. A' majom szintúgy foghat a' kezével, mint az ember! 'S ebben ugyan hasonló; de nagyobb szája vagyon, mint minékünk, a' képe-is olyan vén,rántzos — ebben különböztölk.

Præc. Lajos rajtad a' for?

Lajos. A' majom-is, szintúgy szeret valamit követni (majmozni) mint mi.

Præc. Ez-is olyan hasonlatosság, melly mi velünk-is, 's kivált pedig a' kis gyermekekkel köz.

köz. De hogy az időt el ne vesszessük, az egyik közzületek csak hasonlatofágot, a' másik pedig különbözést mondjon. Károly te következel.

Károly. A' majom nem beszélhet.

Præc. Helyesen! Ez különbözés. László tovább.

László. A' majom szint olyan könnyen tanuló, mint az ember.

Præc. Mit beszélsz! 's hát tanulhat a' majom?

László. Hiszen a' Természet Historiájában hallottuk, hogy meg-tanulhat tántzolni, lovagolni, fát hordani, a' talyigát tolni, az asztalnál szolgálni, a' kötélén ugrálni, mint a' katona a' fegyvert forgatni, dobolni 's. a'. t.

Præc. Tehát ezekbe ismét hasonló hozzánk. No! Péter mondj még egy különbözést.

Péter. A' majom oktalan.

Præc. Honnan hozod azt ki?

Péter. Mert mindent vakmerőn követ, úgy hogy nem tudja miért csinál valamit, 's az által magát sokszor szerentsétlenné teszi.

Præc. Miképpen?

Péter. Nem hallottuk-é azt, melly ostoba módon fogattyák meg magokat a' majmok? — Le ül egy valaki a' fa alá, mellyen majmok vagynak, 's fel-húzza a' nadrágát vagy tsizmáját; akkor el menvén, a' maga helyén hágy egy nadrágot vagy egy pár tsizmát, melly belől szurokkal vagyon bé-kenve. Akkor le-száll a' majom, 's követni akarván az embert fel-húzza a' tsizmát.

a' tsizmát vagy nadrágot, a' mellyet azután le nem vetvén, mivel nem szaladhat, könnyen el-fogatik. Vallyon olly ostoba volna-é, ha okoslággal birna?

Præc. Úgy vagyon: ha okosfága volna, meg-gondolná először, ha használ e' néki, és nem szolgálhat e' kárára a' mások követése? No látom már, hogy a' ti Lelketek-is szintúgy mint más embereké, által láthattya a' dolgoknak hasonlatosságát és külömbözését. — Diktállyátok ismét fel a' táblára.

Péter. A' mi Lelkünk figyelmezhet valamire: az az; minden *egyebb dolgokról el-fordithattya gondolkozásit, hogy azokat egyedül tsak egyre fűgefzse.*

László. A' mi Lelkünk öszve hasonlithattya a' dolgokat egy-mással; hogy meg-tudja, ha hasonlók-é, vagy külömbözők. Ha —

Károly. (tréfálva) Engedelmevel az Ifjú Úrnak! én következem: *Ha által-láttya, hogy egymáshoz hasonlók: azt elmésfége által tselckefzi: Ha —*

János. Meg-álly! a' már az én részem! — *Ha pedig láttya hogy azok a' dolgok külömbözők: akkor elméje élet gyakorollya.*

László. Kedves Præceptor Uram! még egy kérdést. — Van-é az állatoknak elmésfége, és éles elméjek?

Præc. A' kinck elmésfége, és éles elméje vagyon, az nem tsak meg-küloböztetheti a' dolgokat egymástól: hanem még a' meg-esmértető

tető jeleket-is elől-számlálhattya, mellyeknél fogva azok meg-külömböztethetnek. Mert azért hasonlók a' dolgok, hogy ugyan azon meg-esmértető jelek vagyon; és azért külömbözök, mert mind egyiknek más meg-esmértető jele vagyon. — Gondolod-e meg is, hogy az oktalan állatok Lelkei elmésféggel, és éles elmével bírjanak?

Láflzó. Nem; mert nem lévén értelmek, a' dolgoknak meg-esmértető jeleit észre nem vehetik. — — Elég mára.

ÖTÖDIK BESZÉLGETÉS.

*P*ræceptor. Örülgetek fiaim, ma ismét igen különöst fogunk tanulni Lelküinkről.

Mindny. Oh ugyan mit!

Præc. Azt fogjuk ki tanulni, hogy ő figyelmezeni-is tud valamire.

Mindny. Hiszen azt még tegnap hallottuk!

Præc. Úgy-é! — No, semmi az, hogy ismét azon' kezdtem; mert az által ki-tapasztaltam, hogy a' ti Lelketek más tehettféggel-is bír, melly fízint olyan nevezetes. A' ti Lelketek olyan dolgot hozott magának most! vizfíza úgy-é? a' mely már tegnap vólt elmétekbe? 's annak felette reá-is esmér, hogy ugyan az, a' mi akor vólt.

Mindny. Igen-is.

Præc. Ebből ki-tettzik, hogy a' ti Lelketeknek *Emlékező-tehettfége* vagyon, melly által az el-múlt

az el-múlt dolgokat ismét ábrázolhattya magának, 's reá esmér, hogy az most-is ugyan az, a' mi akkor vólt. Nosza tapogossuk-ki ha vagyon-é néktek-is Emlékező tehettfégték? Látatok-é már Orofzlánt?

Károly. Láttunk ugyan! olyan nagy szeme, 's hoszszú bajtos farka vólt, hogy — A' fején pedig és hátán hoszszú serény, a' hátullya a-zomba pedig sima vólt.

Præc. Mikor láttátok azt az Orofzlányt?

László. A' múlt nyáron a' Fehér nevű vendég fogadóban, más vad állatokkal edjütt. Hiszem Præceptor Uram-is velünk vólt!

Præc. Most eszmélem, — No láttjátok, a' ti Lelketeknek most ismét egy olyan dolog jutott eszébe, mellyet már az előtt tudott; 's annak felette reá esmért, hogy az nem újj, hanem már meg-fordúlt elméjében. Hogy hijják hát ezt a' tehettfégtét a' Léleknek?

Mindny. Emlékező-tehettfégték.

Præc. Ezt-is fel-írjuk. Károly diktáld.

Károly. A' mi Lelkünknek Emlékező-tehettfégté-is vagyon.

Præc. Tedd-ki más szókkal-is, mit téfszen az?

Károly. Az az: Ismét eszébe juttathattya azokat az dolgokat, mellyeket már az előtt tudott, 's annak felette már azokat esmérte; reá-is esmér, hogy már azok meg-fordúlhattak elméjében.

Præc. Végere járjunk-é most annak-is, hogy van-é az állatok Lelkének-is emlékező tehettfégté?

László. Igen-is. Én úgy tartom, hogy vagyon.

Præc.

Præc. Mond-meg az okát-is : miért gondolod te azt ?

Láfló. Ingerkedjen tsak valaki valamelly kutyával , és azt zaklassa-meg , 's azután mennyen - el a' háza előtt , majd meg-láttya , ha nem harapja - é meg ?

Præc. Jól mondád ; és úgy látszik , mintha valósággal következne abból , hogy a' kutyáknak vagyon emlékező tehetségek. Úgy tetszik , mintha az ő Lelkek ismét meg-újjitaná a' régi bocszszantásnak emlékezetét , 's azt akarnák meg-bocszszúllani. De vallyon tudja-é a' kutya Lelke bizonyosan és tökéletesen , (distincte) hogy az nem újj , hanem tsak meg-újjított idea ? Mit gondolsz Láfló ?

Láfló. Nem : azt nem tudhattya , mivel az állatok , Lelkének semmiről fints meg- különböztetett esmérete ; különben értelmek-is vólna.

Præc. Ha az igaz ; tehát a' kutya Lelkének , midőn a' régi bocszszantást akarja meg-bocszszúllani , olyan érzékenynek kell lenni , mintha tsak most ingerelték vólna fel. Tehát igen nagy külömbfég vagyon az ő eszmélések , és a' mi *Emlékezőtehetségünk* között. Tudni illik a' kutya Lelkének eszébe jutnak ugyan az elébbeni ideák ; de azokra reá nem esmérhet : az az , nem tudhattya bizonyosan , hogy már azok meg fordúltak az ő elméjében. Erre nézve valóságos emlékező tehetséget , leg-alább olyat ; mint minékünk vagyon , nem tulajdoníthatunk nékiek.

Præc. László! Esett-é már rajtad valami szerentsétlenség?

László. Esett ugyan: mikor még vigyázatlan voltam, 's az okosabbak tanácsára keveset hajtottam; egyszer mikor csak magam vólnék a' szobába, fel-mászék az asztalra, a' honnan le-esvén, sok fájdalomnak ki-állása után gyógyúlt meg a' homlokom, 's a' seb helye még most-is meg-látszik azon.

Præc. Hát kedvedre éltél-é valaha?

László. Hogy ne éltem volna: hiszen azért teremtetten a' jó Isten az embert, hogy bódog legyen. Avagy nem bódog-é az az ember, ki az ő javunkra tzélozó szent törvényeit igyekezi szívesen bé-tölteni. Mitsoda nagy bódogfág az; mikor ki-megyek nap-fel-költekor, és látom fel-jöni a' napot az ő pompás ruhájában: nagy gyönyörűséggel vizsgálom a' jó Isten teremtéseit, midőn kedves Barátimmal mulatok, a' könyvek olvasásában és az elmélkedésben töltöm időmet; midőn a' szegényeken valamit segithetek, oh melly ki-magyarázhatatlan öröm tölti **bé** akkor szívemet! de kívált soha sem felejtkezem-el azokról az órákról, mellyeket Præceptor Urammal a' Györi útazásban töltöttem el, oh! melly szívre ható kedves dolgokat beszélt akkor minékünk az elő forduló dolgokról.

Præc. Valdd-meg László ha valyon mikor a' jut eszedbe, hogy miképpen estél le az asztal-

talról, ugyan azon érzések ötlődnek - é elfed-
be, mint mikor a' Györi útról gondolkodol?

Lázló. Éppen nem! Ha az elsőről gon-
dolkodom akkor *unalmat*, ha pedig a' Györi
út jut eszemben akkor *gyönyörűséget* érezek.

Præc. Ebből láthattjátok, hogy a' mi Lel-
künk bizonyos képzések eránt nem lehet ér-
zéketlen, és hogy némelyekben gyönyörűsé-
get, másokban ellenben unalmat talál. 'S
akarjátok-é tudni hogy hívják az ilyen képzé-
seket — — *Erzésnek.*

Lázló! Ismét újj tulajdonfág! talám soha
sem lelész már annak vége.

Præc. Valójában fiaim! sok tsudálkozásra
méltó erőknék, és tehetségeknék edgy ki - me-
rithetetlen kút feje a' mi Lelkünk! Még többet-
ket-is fogtok lassan lassan ki-tapogatni! — Jút-é
még eszetekbe melly vigak voltunk a' minapi
utazásunkba.

Mindny. Hogy ne! szép út vólt ám az!
mérték nélkül ittuk akkor a' gyönyörűséget.

Præc. Midön most arról gondolkoztok,
nem úgy tartjátok-é mintha most-is azon a'
szép virágos mezőn sétálnátok; a' hol meg-
szálván, bámúlással néztük, melly kimélletle-
nül teritette lábaink alá gazdag szönyegjeit az
adakozó természet — 's mintha még edgyfzer
kóstolnátok azt a' gyönyörűséget?

Mindny. Úgy vagyon; örömmel fogunk
arra mindég emlékezni.

Præc. Tsak hogy ez a' gyönyörűség most nem olly eleven, nem-is olly tartós mint akkor vólt. — Mit tsinált tehát most a' ti Lelketek?

Péter. Edgy régi érzését ismét eszébe juttatta.

Præc. Ez az érzés kedves vólt: de lássuk, ha a' kedvetlen érzést-is meg-ujjithatjuk - é magunkba? — Ugyan László! vald-meg kérlek mit érzett ez előtt két esztendőkkel Lelked; mikor ezt a' szomorú hirt hallottad; hogy a' te jó Afzszony Anyád, meg-hólt? —

(László firni, zokogni kezd, kit mindnyájan meg-sajnálottak.)

A' Te sűrű könnyhullatásodnak ugyan; melly ortzádat áztattya, méltó oka vagyon; de elne felejtsd; hogy a' te kedves Afzszony Anyád emlékezetét nemessebb eszköz által-is tisztelheted, ha tudni-illik meg-tartod azokat a' kötelességeket, mellyeket haldokló Afzszony Anyád, ajakain kin ülő Lelke buzgó ohajtások közt szabott tenéked; hogy így majd valaha ama bódogabb helyeken, örökké edgyesülhessen te veled, kit felette szeretett. — De Károly mond meg; hogy mit tsinált most a' László Lelke?

Károly. Edgy kedvetlen érzést hozott vissza elméjében.

Præc. A' mi Lelküink tehát mind a' kettőt meg-teheti, mind a' kedves mind pedig a' kedvetlen érzéseket-is meg-ujjithattya magában, 's abban a' pertzben, úgy tetszik néki, mint
ha

ha ismét az történne rajta, a' mi régen meg-
esett.

Károly. Mellyik tehetségével tseleklzi azt
a' Lélek ?

Præc. A' képzelő tehetségével.

Károly. Hiszem semmit sem különböz az,
az emlékező tehetségtől.

Præc. Ki teszi kérdésedből; hogy figyel-
metes vóltál. Valófággal sokba-is meg-edgyez-
nek egymással; de lássuk ha nem veszen-é
észre valamelly különbözést a' kettő közt a' mi
elméinknek éle? — Mindenik az el-multakat
hozza vízfza magának elménkbe: de mit? Az
emlékező-tehetség minden ideákat; a' képzelő-
tehetség ellenben, tsak az olyanokat, mellyek-
ben vagy gyönyörűségét, vagy pedig unalmat
talál a' mi Lelkünk, az az tsak az érzéseket.
Továbbá, az emlékező - tehetség bizonyosan
tudja; hogy az a' dolog, mellyet most meg új-
jit, már az előtt meg-fordúlt elméjében: A'
képzelő-tehetség ellenben, kivált ha az eleven,
el-felejteti a' Lélekkel, hogy azokat az érzé-
seket valaha érezte; fött azt hiteti el véle
mintha azokat most érezné leg-elsőben; jól le-
het az a' Tárgy, melly valaha azon érzéseket
benne fel-élesztette távol vagyon. — De elég
légyen mára. László! diktáld mit írnak a' Tá-
blára.

László. A' mi Lelkünk érzékeny-is lehet. Ki
tegyem-é más szókkal-is.

Præc. Igen - is.

László. Lehetnek olyan ideái, melyekben, vagy gyönyörűséget vagy unalmat talál.

Præc. Tovább.

László. A mi Lelkünknek, van még ezen kívül képzelő tehetsége-is ; mellyel valami tőlünk távol lévő, de már esméretes dolgot, újjonnan ábrázolhat magának.

Præc. Hellyessen ! — 's most már men-nyünk-ki a' kertbe. (*)

HATODIK BESZÉLGETÉS.

János. Mit jelent az a' szárnyas ló a' könyvem elein ?

Præc. Tsak Tzifrafág okáért lehet az ott.

János. Hát vagynak olyan szárnyas Lovak?

Præc. Nintsenek, tsak a' Rajzoló képzelte azt magának.

János. 'S lehet magunknak olyan formát képzelni ?

Præc.

(*) Hogy hofzfas és unalmas ne légyek, ettől fogva el-hagyom az emberi Léleknek, az állatok Lelkével való öfzve hasonlítását ; annyival-is inkább, hogy azt már a' következendőkben, a' ki tsak valamennyire jártos-is ebben a' Tudományban, magától-is könnyen véghez viheti.

Præc. Miért nem? — Képzelhetem én azt magamnak, hogy te a' levegőben a' Pujkán lovagolsz.

János. Ha! ha! de hiszem nem igaz az.

Præc. Nem, nem. De ábrázolhat a' mi Lelkünk olyan dolgot-is magának, a' mi tulajdon képpen nintsen. p. o. ábrázolhatod - é azt magadnak, hogy milyen lennék én, ha az orrom egész a' falig érne?

János. (Mosolyogva) Igen-is!

Præc. Szeretnéd-é tudni, hogy hívják azt a' tehetségét Lelkünknek, melly által olyan képeket formálhat magának?

János. Igen nagyon.

Præc. Képzelődő tehetségnek (költő tehetség). Azokat a' tsudálatos képeket pedig, melyeket az által formál, *képzelődéseknek*. Tudjátok-é kik veszik leg-több hasznát az ő képzelődő tehetségeknek?

Mindny. Nem tudjuk.

Præc. A' költők (Poéták) Festők és Képfaragók. — Emlékeztek-é edgy olyan költeményre, a' mellyben képzelődések fordulnak elől.

László. Emlékezem én; hogy van *Claudiusban* — miről van tsak? — a' *Tavaszi*ről.

Præc. Mitsoda képzelődés fordul abban elől.

László. Úgy képzei a' Tavaszt, mintha az valóságos Ember vólna, ki virágból font ko-

szorúkkal fel ékesítette magát , 's vállán hordozza az ékessen hangitsáló kis Fülemülét.

A' fok hangzó Musikafzó , körülé egy mást éri,
Tán a' Telet a' ki-kelet Triumphusba kíséri.
Hátann állnak 's hangitsálnak a' gyenge Musikások,
A' kis tzinkék fűrj 's pintyökék fülemülék és mások.
Madarkái, hív mátkái a' piros rósa szálnak,
Sok szép vendég , oh ezek még , tán kertünkbe-is
szálnak.

János. Hadd diktállyam én most (hízelkedve.)

Præc. Nem bánom , láfsuk tudnád-é?

János. Tudom én ; mert jól reá figyelmezttem ! — *A' mi Lelkünknek kepzeldő , vagy költő-tehetsége-is vagyon ;* melly által olyan képeket-is formálhat magának , mellyek valósággal nintsenek.

Præc. Hellyessen ! Nem tettem volna-fel felőled , hogy olyan jól el-tudd mondani — mászor-is figyelmetes légy.

Hirtelen egy marék elején ért tserefznyét , vészengi a' Præceptor a' zsebéből.

Præ. Mi ez ?

Mindny. Ejnye Tserefznye.

Præc. Most ugyan könnyen ki-találhatnám ám , mit tsinált Lelketek ?

Mindny. No , mit hát ?

Præc. Ollyan dolgot ábrázolt magának , a' mit nem igen szeretne!

Károly.

Károly. Sött inkább a' mit igen nagyon szeretne.

Præc. Úgy! hibáztam hát.

Ki vesz ismét edgy kis piksist mellyben Asa (*) vólt,
's rendre, az orrok alá tartja.

Mindny. Fi! fi! fi!

Præc. Most - is talám olyan dolgot ábrázolt magának Lelketek, mellyet igen nagyon szeretne.

Daniel. Sött inkább ollyat; a' mellyet teljesféggel nem szeretne.

D 5

Præc.

(*) Az Asa, vagy Asfa foetida, olyan szer, mellyel az Indus Fő emberek ma-is élnek, meg-kenvén azzal tányérokat, mikor húst vagy halat akarnak enni, mellytől azoknak igen kedves izek lészén; jóllehet midőn azt közinkbe hozzák, már akkor az ő eredeti bűdösségének, melly Indiában a' nyers fűben érzik, ötvened része fints meg. *Linee Amon. Acad. T. V. p. 128.* A' szegényebbek kik erre a' drága szerre szert nem tehetnek, a' helyet fok-hagymával meg - elégesznek. *Plenck* - is említi. *Bromat p. 349.* a' *Grose Indizi* utazásából hogy a' *Baninianusok* Nap-keleti Indiában, se hússal se erős italokkal, nem élvén, azok helyett, fűszerszármokot 's nevezetesen Asat szoktak gyomrok emésztésének segítésére, a' magok étkeikbe elegyíteni, mellytől az ő lehelletek és testek ki-gőzölgése igen rossz szagú.

Præc. Úgy-é? Ismét két új munkájára akadunk a' mi Lelkünknek. Előszőr , olyan dolgot ábrázolt magának, mellyet szeretett volna.— Tudjátok-é hogy hívják azt másképpen.

Mindny. Nem tudjuk.

Præc. *Kivánt valamit* — azután olyan dolgot ábrázolt magának a' mit nem szeretett ; vagy más szókkal. —

László. Nem kivánt valamit.

Præc. Jobban : *Iszonyodott valamitől.* Mikor valami jót képzelünk magunknak, és abban gyönyörűséget találunk, tapasztalunk magunkba valami hajlandóságot arra a' jóra. Ellenben mikor valami rosszat képzelünk ; 's abból valami únalmat érezünk magunkban ; tapasztalunk a' Lélekben egyszer'smind arra való igyekezetet, hogy azt a' rosszat magáról elhárítsa. Az elsőt nevezem *kivánságnak*, a' másikat *irtódzásnak*, *iszonyodásnak*, azt az erőt pedig, melly ezeket tselekefzi *kivánó-tehetségnek*. — Nézd, nézd ; Lajos ! amott edgy gyermek lepkét fog, mit gondolsz mit tsinál most annak Lelke.

Lajos. Ollyan dolgot ábrázol magának, mellyet igen nagyon szeretne.

Præc. Kiván tehát valamit magának. — Károly ! szakazd-le azt a' fejér rózsát, —

Károly. (meg-borzadva) Jaj ! edgy békára akadtam ott.

Præc. Mit tsinált most Lelked ?

Károly. Ollyan dolgot ábrázolt magának, mellyet nem szeret.

Præc. Nem kívánnya tehát azt a' békát, hanem inkább iszonyodik tőle (Edgy szép almát vévén - ki zsebéből) János ! mit tsinál most Lelked ?

János. Kívánnya az almát.

Præc. (ki az almát Jánosnak adta) Miért nem eszed - meg ?

János. Mert ma orvoslágot vévén-be, megtiltotta az Orvos, hogy gyümölcsöt ne egyem; úgy mint a' melly igen hamar árthatna.

Præc. Hát bé vetted az Orvoslágot ? hiszem keserű vólt az.

János. A' vólt ugyan ; nem . is akartam először bé venni, de midőn meg-gondoltam volna annak hasznát, edgyszerre fel-hajtottam a' kis üveget.

Præc. Ebből én azt hozom ki : hogy midőn a' mi Lelkünk valamit kíván, vagy kerül, meg-fontolhattya elébb ; ha vallyon az a' kívánt vagy került dolog, hasznos-é vagy ártalmas néki. És így ollyan dolgot-is tselekedhetik, melly néki ellenére vagyon, ellenben el-mulathattya azt, melly előtte kedves, 's éppen ezt hívják — *szabad akaratnak*. Örüllyetek ! ez ismét edgy ollyan nemes tulajdonfág ; mellyel tsak a' mi Lelkünket ruházta-fel, a' jó Teremtő ezen a' földön.

Lajos.

Lajos. 'S hát nints az állatoknak szabad akarattyok?

Præc. Ha még azt nem tudod; jöszte tanuld meg ettől a' madártól, melly a' Meggyfán a' tsapó - kalitkában vagyon. Ez szegény látván hogy a' kalitkában olly kedves eledelel vagyon, mellyet az ő Lelke szeret; követvén az ő kívánságát, le - repül a' kalitkába, mellynek fedele le-esvén, — már most fogolyá lett. — No! ha szabad akarattya lett volna; meg - fontolta volna elébb, ha yallyon hasznos lesz-e néki abból enni vagy sem. —

János. Szegény madárka! szánlak hogy nints szabad akaratod; mert úgy meg - nem fogattál volna.

Præc. Ha tehát az ember-is ollyan maga meg - gondolása nélkül tselekszik valamit, mint az állatok; ha szintén azt viszi-is véghez, a' mihez kedve ereszkedik 's azt el - kerüli a' mitől íszonyodik, de nem fontolja - meg elébb, hogy hasznos-e az, vagy ártalmas néki: mivé téfzi akkor magát az az ember?

Lajos. Oktalan állattá.

Præc. Hellyessen! — 's a' történik azután rajta, a' mi gyakran az állatokon; tudni-illik, maga magát bódogtalanná téfzi. — Jól megjegyezzétek azt! 's-meg - ne engedjétek, hogy a' kívánságok vezérellyenek benneteket; hanem minden dologban, a' mit kívántok, vagy kerültök, tudakozzátok-meg elébb okosságokat

kat 's az próbáltabb és értelmesebb emberek-
től kérjétek tanácsot. Továbbá abban gya-
koroljátok magatokat, hogy minden nap vala-
mi olyan dolgot vigyetek véghez , melly ked-
vetlen ugyan de hasznos , ellenben meg - vessé-
tek azt , a' melly ha kedves is , de azomban
ártalmas ; így napról napra , bódogabbak és
tökéltessebbek lesztek. — De írjuk - fel már
ismét a' táblára , a' mit ma tanultunk. Péter
diktáld.

*Péter. A' mi Lelkünknek , van az a' tehet-
sége , melly által , valamit kívánhat magának.*

*Præc. 'S mit tsinál akkor , mikor valamit
kíván ?*

*Péter. Olly dolgot ábrázol magának , mellyet
szeret.*

Præc. Tovább

*Péter. A' mi Lelkünknek van az a' tehet-
sége-is , mellyel irtózik valamitől.*

*Præc. Mit tsinál akkor Lelkünk mikor va-
lamitől iszonyodik.*

*Péter. Ollyan dolgot ábrázol magának , mel-
lyet tellyesféggel nem szeret.*

Præc. Tsak addig van ?

*Péter. Tovább - is még ! A' mi Lelkünknek
szabad akarata - is vagyon , az az ollyan tehet-
sége , melly szerént azt , a' mit önként választ,
vagy meg-vét , elébb mint sem azt véghez vinné,
meg-fonolhattya , hogy hasznos-é az vagy ár-
talmas.*

Præc.

Præc. Elég! szakaszszuk félbe már ma beszélgetésünket.

Mindny. Hamar lenne még. Edgy két minutáig folytathatnánk még. —

Præc. Nem bánom! De miről beszélgesünk? Úgy! jut még eszembe valami. Azt mondtuk oda fellyebb, hogy az oktalan állatoknak, nintsen szabad akarattyok. Mikor tehát ők valamit tsinálnak, azt nem azért tselekefzik, mintha abban valami lappangó jófágot látnának; és mikor valamit kerülnek, azt nem azért kerülnek, mintha tudnák hogy az nekik ártalmas. Ha az így van, el-híszem szeretnétek tudni, hogy miért tsinálnak, vagy kerülnek ők valamit? — Mitsoda erő lehet az, p.o. a' mi a' madarat arra indittya, hogy a' kalitkában ugrállyon, és az ő elefégeből egyen.

Láfló. Azért kóstolja - meg az ő ételét; mert annak jó íze van.

Præc. De honnan tudja azt, hogy ha meg kóstolja, jó íze lesz-e neki? híszem arról annak előtte soha sem elmélkedett!

Láfló. Többször-is evett már olyan forma magvakat! tudhattya hát azt, hogy annak jó íze vagyon.

Præc. Ugyde (a' mint már oda fellyebb láttuk) nintsen emlékező tehetősége; tsak olyan tehát mintha most enne abból leg-elébb. — Azonkívül ki-tanítottya-meg arra a' gyenge madarakat, a' tsirkéket és a' rétzéket, mikor a' tojásból ki-kelnek, hogy annak az eledelnek, melyet

lyet elejekbe vetnek, jó íze vagyon? — Ezek leg-alább soha sem kóstoltak még ollyat, azt sem tudják mire való az evés, még-is gyorsan fel-kapkodják az eleféget.

Lázló. Meg-vallom hogy azt még nem tudom.

Præc. Én tehát meg-tanítlak reá benneteket. Tudjátok-meg azt, hogy a' jó Isten úgy alkotta az oktalan állatok Lelkeit; hogy azok *kéntelenek* némelly dolgokat kívánni, másoktól ellenben ifzonyodni, noha annak okát magok sem tudják. Ezt a' kívánást, és ifzonyodást melly nem áll rajtok, nevezzük *Természet Izgatásának*. (*Instinctus*) Azért óltotta azt a' Teremtő az állatok Lelkében, hogy az által némű némű képpen, ki-pótolja benne az okosságnak, és szabad-akaratnak nem létét, 's ő róllok fok féle veszedelmet háritson-el. Természeti izgatásból repül tehát a' madár a' kálitkába, hogy az abban lévő eleféget el-költse; természeti izgatásból repült volna-el, mihelyt valamelly zördülés esett volna mellette; természeti izgatásból raknak magoknak a' madarak fészket 's ülik és költik-ki tojásaikat, táplálják tsirkéiket mind addig, míg fel-nevelkednek; természeti izgatásból épít a' Káasztor házakat, keresgél a' méh mézet, és azokat maga által készült apró tárházatskákba rejti-el. Edgy szóval, valamit tsak tsinálnak az állatok, azt mind Természeti izgatásból tselekefzik; az ő Természeteknek edgy olly belső ösztönözéséből, mellynek ellene nem állhat-

ván,

ván, nem tudják, hogy mit és miért tselekezik azt tulajdon képpen.

Károly. Hát az emberekben van - é Természeti izgatás ?

Præc. Arról majd hólnap beszélgessünk.

HETEDIK BESZÉLGETÉS.

*P*receptor. Ha vagyon - é az emberekben Természeti - Izgatás ? azt akarád tegnap meg tudni Károly, úgy - é ?

Károly. Igen - is.

Præc. Láttál - é valaha egy szopó tsetsemőt ? Ha láttál, reménylem, hogy az néked arra a' kérdésre helyyessen meg - felelt volna.

János. Híszem ha meg - kérdezték volna - is azt a' tsetsemőt, tsak halgatott volna az.

Præc. Mert nem érted, mit akar néked néma szavával mondani ; de mindjárt meg fogod érteni. — Kivánt - é valamit annak a' kis gyermeknek Lelke ?

János. Igen - is — a' tejet.

Præc. 'S még - is én abban az értelemben vagyok ; hogy az a' tsetsemő tulajdonképpen maga sem tudta hogy mi az, a' mit ő szeretne ? Többet mondok azt sem tudta miért szereti ő olly igen a' tejet, főt azt - is merem állítani, hogy azt sem látta által, hogy miképpen

pen lehet a' meg, hogy szájjával az Anyya mejjéből, a' tejet ki-szophattya. Ezen tsetsemőnek Lelke tehát, kívánt magának valamit, holott annak az okát maga sem tudta, 's ezen ő kívánságát még-is ki-elégítette, noha annak módját, hogy miképpen kezdjen ahhoz, nem tudta; úgyé?

Károly. Nints különben. Látom már hogy ez is a' természet izgatása.

Præc. El-találád! De tégyük-fel, hogy az ő Anyja mejjében édes tej helyet, ténta vagy üröm lett volna, mit gondoltok, szopná-é azt a' tsetsemő még tovább - is mihelyt azt megkóstolna?

Mindny. Nem, minden bizonnyal nem szopná tovább.

Præc. Miért nem?

Daniel. Mert az üröm keserű.

Præc. A' tej ellenben édes! — A' tsetsemő Lelke kívánnya tehát a' tejet, mert annak ize kedves; ellenben irtózik az ürömtől; mert az kedvetlen az ő érzésének, úgy-é?

Mindny. Úgy vagyon.

Præc. 'S mellyik érzékenysége által jut a' tsetsemő Lelke a' téjnek érzésére?

László. A' kóstolás által.

Præc. Az olyan érzést, mellyre külső érzékenységünk által jutunk, *Testi-érzéseknek* nevezik. — A' tsetsemő Lelke tehát, Természeti izgatás által ösztönöztetik, hogy némelly testi érzésekre, mellyek előtte kedvesek, töre-

kedjen , másokat pedig , mellyeket kedvetleneknek tart, kerüljön ?

László. Úgy vagyon.

Præc. Tudjátok-é hogy nevezik ezt a' hajlandóságot? — *Érzésre való Természeti izgatás vagy hajlandóság.*

Károly. Meg-van-é az a' hajlandóság a' nagyobb emberekben-is?

Præc. Majd ki-tapogassuk. — Örömmel szemléltem ma reggel kertünkbe , hogy már meg ért az eper ; vólna-é reá kedvetek, hogy óra után ki-sétálnánk oda és fel-szednénk.

Mindny. Igen-is ; még pedig ugyan nagy ám !

Præc. Miért szeretitek olly nagyon az epret.

Mindny. Mert igen kedves íze vagyon.

Præc. Vagy ; mert az azzal való élés kedves testi-érzést szerez. — De itt van egy jó féle penitzilus, melly ollyan éles, hogy az orrotokat és fületeket-is el - vághatnám véle, mellyitek veszi magát reá arra, hogy megprobálja?

Mindny. Én nem ! én sem ! én sem.

Præc. Miért nem ?

Mindny. Mert fáj ám a' metszés.

Præc. Vagy mert az néktek kedvetlen Testi érzést okozna. No ! hát hiszitek-é már, hogy a' ti Lelketekben-is, meg-vagyon a' Testi-érzésre való Természeti-izgatás ?

Péter. Igen-is , mert a' mi Lelkünk-is törekedik, a' kedves testi-érzésre a' kedvetlent ellenben kerüli.

Præc.

Præc. Ki diktálja most-fel azt a' mit ma tanúltunk? — De meg-állyatok! ismét edgyszerre akarnátok azt mindnyájan tselekedni, mondjátok-meg tehát elébb, hogy mit,tsináltatok ma a' Testi-érzésre való izgatásból. A' ki leg-elébb tud valamit nevezni, a' fogja diktálni.

Láízló. Én feredtem.

Præc. 'S a' Testi érzésre való hajlandóság-ból feredtél?

Láízló. Úgy vagyon; mivel az nékem kívánatos érzésbéli gyönyörűséget okozott.

Præc. Jól mondod; jöízte közelébb 's mond előttem.

Lajos. A' mi Lelkünkben Természeti-izgatás is vagyon, melly szerént kéntelen némelley dolgokra törekedni, némelleyektől ellenben íízonyodni, noha annak okát maga sem tudja.

Præc. Ki tapogattuk már ma egygy ilyen természeti hajlandóságát Lelkünknek, mellyik vólt az?

Láízló. A' Testi-érzésre való Természeti-izgatás (hajlandóság) melly abban áll; hogy minden kedves testi-érzéseket szeretünk, ellenben pedig minden kedvetleneket kerülünk.

Præc. Igen jól! — Daniel! láttad-é mikor a' Borbély műhely előtt mentünk-el, mit tsinált a' Borbély egygy kis gyermekkel?

Daniel. Fi! híízem annak a' íízegény gyermeknek, a' nyakát akarta azzal az éles késszel meg-mettzeni,

Lajos. Talám valami kelés vólt a' nyakán, 's azt akarta hi-vágni.

János. Hiszem felette igen fájhatott az néki.

Præc. 'S hát miért állotta-ki az a' gyermek azt az éles fájdalmat, miért engedte-meg hogy azzal a' késsel meg-vagdalták nyakát?

Péter. Meg-lehet, hogy azt hitették-el véle; hogy külömben meg-hal. Ha tsak azt a' kelést ki nem vágattya.

Præc. 'S hát nem jobb lett vólna-é néki meghalni, mint azt az éles fájdalmat ki állani?

László. Igen! de még-is tsak ugyan addig akar minden ember élni, meddig tsak lehet.

Præc. Meg-tudnád-é annak az okát mondani, miért akarja azt minden.

László. Alig hiszem, hogy meg-mondhatnám

Præc. Vallyon nem Természeti-Izgatás-é az-is, mellyet a' jó Isten, maga óltott-bé Lelkünkbe?

László. Én ugyan azt gondolom.

Præc. Méltán gondolod azt! mert vallyon nem találtatik-é fel, minden emberben, ez az élethez vonzó erős szívetet? Nem akarnak-é mindnyájan addig élni, a' meddig tsak lehet? 's ha ki fullyós betegségben línlődik, vagy más valami módon élete veszedelemben forog, nem fzenved-é el, minden éles fájdalmat inkább, tsak hogy életét meg-tarthassa?

Mindny. Úgy vagyon.

Præc. Mindnyájunkal velünk született tehát az a' kívánság, hogy életünk fen tartására törekedjünk 's ellenben iszonyodjunk attól, a' mi életünk.

életünkben kárt tehetne. — 'S ezt a' kívánságot és ifzonyodást nevezzük a' *Természet életünk meg-tartására való-izgatásának*. Mit gondoltok, mi végre óltotta Isten ezen Izgatást mi belénk?

László. Hogy így annál tovább élhessünk.

Præc. Az Isten tze'llya ellen tselekszük tehát az, ki életét meg rövidíti, mit gondoltok? —

László. Úgy kell lenni.

Præc. Ellenben szereti ő azt, ha egészségünket meg-tartjuk, 's a' mennyire tsak lehet meghofzszabbittjuk életünket? — De tudjátok-é még az egészség fent-tartásának Törvényeit?

Károly. Hogy ne! hiszem nem igen régen tanúltuk. Első Törvény a' mértékleteség.

László. Második a' szorgalmatos munkálódás, a' puha tunyaságnak kerülése.

János. Még az nem elég; hanem vigyázónak-is kell az embernek lenni, hogy valamelly veszedelemben ne ejtse magát.

Dániel. Nékem-is jut még egy eszembe! Ha ki magát felette meg nem hűti 's nem ifzik akkor hideg vizet, mikor igen melege vagyon.

Præc. Lajos! mond előttem, mit írnak-fel a' Táblára?

Lajos. A' mi *Lelkünk*, *élete fen-tartására*, magától a' *Természettől* izgattatik: az az: *ad-dig törekedik életét meg-tartani, a' meddig tsak lehet.*

Præc. Meg-van! (az ablakhoz menvén hirtelen meg-állapodik, mintha valami idegen dol-

got látna:) Mi az? — Ugyan mi lehet az — Elefánt.

Mindny. (fel ugrálnak) Hol! ugyan hol van?

Præc. Mitsoda? mit akartok?

Mindny. Hol van az Elefánt?

Præc. Mitsoda Elefánt?

Mindny. Hiszem mi azt gondoltuk, hogy az uttzán vagyon, 's látni akartuk.

Præc. Hibáztatok. Tsak azt akartam kérdeni, hogy hová lett az ablakból, az Elefánt képe, mellyet néktek meg-akartam mutatni.

Mindny. (békételenkedve ismét le-ülnek:) Ejnye be nagy kár! mi úgy vélekedtünk, hogy valófággal az uttzán vagyon.

Præc. No semmi az, ha azt gondoltátok is, mert az által ismét egy szép Természeti izgatása nyilatkoztatta-ki magát Lelketeknek, mellyet még eddig nem esmértünk. Miért szerettetek volna olyan igen azt az Elefántot látni?

László. Mert még soha eggyet sem láttunk.

Præc. Vagy azért, mert még egészen Újjfág előttetek. Mit szeret tehát a' ti Lelketek igen nagyon látni, hallani, vagy edgy szóval — mit szeret igen magának ábrázolni?

László. Valami újjfágot.

Præc. Éppen ez az, a' mit most benne észre vettünk. A' mi Lelkünk igen örömet ábrázol magának valami újj dolgot, vagy más szókkal: *Természettől izgattatik az Újjfág-kivánságra*, 's miért óltotta Isten ezt a' kívánságot mi-belénk?

Károly. Hogy sok dolgokról tanúlyunk.

Præc.

Præc. El-találtad! De hát azt miért akarja az Isten, hogy sokat tanuljunk?

Károly. Mert az általlehetünk okosabbak. Mennél okosabak vagyunk pedig, annál könnyebben jobbak és bódogabbak lehetünk. Az újjfág kívánását tehát azért óltotta az Isten belénk, hogy a' bódoglágnak nagyobb nagyobb mértékére juthassunk-el.

Præc. Dániel! mond most előttem mit írjak-fel a' Táblára?

Dániel. A' mi Lelkünknek harmadik Természeti-hajlandóságát (izgatása) az újjfág-kívánás, melly szerént igen örömet ábrázol magának valami új dolgot.

Præc. Elég légyen eddig mára,

NYÓLTZADIK BESZÉLGETÉS.

K*ároly.* Én azzal a' reménységgel táplálom magamat; hogy ma ismét valami új dolgot fogunk tanulni Lelkünk-től: úgy-é kedves *Præceptor* Uram?

Præc. A' te újjfág kívánásod igen foglaltos! De lássuk, ha vallyon nem találunk-é még a' tegnapi beszélgetésünkben-is eledelt annak meg-elégítésére. — Miért nézett olly belső meg-indulással, és édes örömmel annak a' szopó tse-tsemőnek az Anyja, az ő kiseded magzattyára?

Károly. Mert azt forrón szerette.

Præc. 'S minden Szülék olyan nagyon szeretik az ő gyermekeket ?

Károly. Úgy gondolom.

Præc. Úgy de a' kinek nints gyermeke az senkit sem szeret hát, mint már te Károly!

Károly. Vannak Szüléim és Testvéreim azokat szeretethetem.

Præc. De ha azok sem vólnának ?

János. Hízem itt van Præceptor Uram !

Præc. 'S hát igazán szerettek engemet ? (a' gyermekek reá ugrálnak és tsókolják ötet) De ha a' ti Szüléitek , Testvéreitek , én-is , 's mind azok hirtelen egyszerre meghálnánk , a' kiket szerettek , akkor csak ugyan azután senkit sem szerethetnétek ?

János. Azért még lennének más emberek.

Præc. Tegyük-fel hát hogy ha a' mi barátunknak Robinsonnak állapotjára jutnátok , 's egy olly puszta szigetre laknátok , a' hol egy ember se vólna , mit tsíálnátok akkor ?

Károly. Akkor egy pókot szelidítenék-meg mint Robinson.

János. Én pedig egy Lámát , 's azt szeretném. (*)

(*) A' Láma vagy Gvanako a' Peru hegyei közt , és az Antillai szigeteken lakik , sokba hasonlít a' Tevéhez és ketskéhez azért *Tevé-boknak*-is lehetne ötet nevezni. — Kissebb jóval a' Tevéénél , hosszú lábai , görbe nyaka , de pupatlan háta , hasodt körme 's minden lábán hátul sarkantyú körme vagyon , melly a' közfiklák meg-hágásában segíti , 's az eleséstől őrzi. — A' szőre tömött , feje 's veresses színű.

Lajos. Hát én ? edgy Publikán madarat.

Præc. Úgy vélekedtek tehát; hogy leg-alább egyet valamit kell az embernek szeretni ; ha nyugodalmassan akar élni ? De vallyon az-é más emberek értelme-is ?

Láízló. Úgy gondolom , mert még valahány embereket láttam , mindnyájokban meg-vólt az az igyekezet, hogy valakit szeressenek , és öök is attól szerettesse nek , főt úgy tetszik, hogy az állatok sem élhetnek ; ha nem ha szeretet által , más azon nemü állatokkal öszve köttetnek.

János. Úgy vagyon a' Gerlitzék és a' Golambok !

Præc. Nem tsak azok, hanem még a' kegyetlen vad-állatok , az Oroszlányok és Tigri-sek-is , ki-keresnek egyet az ő nemek közzül , kivel társaságban és barátságban élnek. — Ennek-is Természeti-izgatásnak hell hát lenni , melly az embereket és az állatokat arra ösztönözi és kényszeríti , hogy egymást szeressék ? De mitsoda nevet adjak már ennek ?

E 5

Láízló.

Ha meg-fzelidítik alkalmas, a' tereh bordozásra , rend-szerént más fél mását bir-el. Eggy nap leg-fellyebb sem megy többet öt mért-földnél , 's ha kelleltinél jobban meg-terhelik , az út közepibe-is le-dül 's fel nem kél , akarmint ütk-is , ha tsak a' terhít meg nem könnyebbittik. Valamint a' Teve úgy ez-is foká el-tűrheti az éhséget. — Az húsával élnek , a' bőrinek-is hasznát veszik. Ellenfége ellen nyállal óltalmazza magát , mellyet öt öltre-is el-fetskendezhet. Ez a' nyál nem tsak bűdös hanem még tsipös és égetös-is.

László. Nevezziük azt a' *Szeretésre való Természeti izgatásnak.*

Præc. Helyessen! meg tudnád-é azt mondani, hogy mitsoda ereje vagyon annak bennünk, mikor valakit szeretünk?

László. Szüntelen, edgyütt akarnánk azzal lenni.

Præc. Hihető azért; mert gyönyörűséget találunk az ő társalkodásában.

László. Éppen azért!

Præc. De ha az, a' kit mi szeretünk, semmi gyönyörűséget sem érez a' mi velünk való lételben, jól csik-é az nekünk?

László. Éppen nem.

Præc. E' szerént abban áll tehát a' szeretet, hogy mi másban gyönyörűséget találunk, 's azon igyekezünk, hogy az-is gyönyörűséget találjon mi bennünk. És így a' mennyiben rajtunk áll, annak mindenben kedvét keressük. p. o. A' Szülék és mi-is Tanítók, mit nem tsinálunk, hogy néktek kedveteket ne keressük? 's mennyire óhajtyuk azt, hogy ti-is gyönyörűségünkre lehesetek minékünk szép erköltseitek által? — Éreztek-é Ti-is olyast valamit szívetekbe mi erántunk?

Mindny. Oh igen-is!

Præc. Bizonyos tehát az, hogy mi egymást szerettyük! 's ezt a' szeretetet továbbra-is igyekezzük fen tartani; mert nintsen szebb, és kívánatossabb élet, mint az egymást szeretők élete. 'S kétfélg kívül az Istennek-is az a' szent

fzent tetfzése; mert különben miért nyomta volna olly mélyen azt mi belénk, és minden élő Teremtéseibe? Ha ellenére volna az egymás szeretése, úgy a' helyet a' gyűlölséget óltotta volna inkább belénk.

János. Fi! már az útalatos dolog volna!

Præc. Adjunk hálát azért Istennek; hogy ez nem úgy van! László mond előttem mit írjak fel.

László. *A' szeretet negyedik Természeti Igazság (hajlandóság) a' mi Lelkünkben.*

Præc. Tedd - ki más szókkal.

László. Nem tudok helyes szókat találni.

Præc. Nem azt akarod - é mondani: *Mindnyájunkba van egy velünk született kívánság, hogy valakit szeressünk és attól szeretessünk?*

László. Éppen azt!

Præc. Vagy még helyessebben: *Mindnyájan igyekezzünk azon, hogy leg-alább egy ollyan emberre adjunk, a' kinek társaságában örömet érezzünk 's az-is a' mieinkben.*

László. Tsak oda megy - ki, mind a' kettő.

Præc. Tökéletesen! — Mondjátok - meg, miért szeretitek kiváltképpen mindenek felett szüléiteket?

Mindny. Mert mi velünk igen sok jó tettek, és még most sem szünnek - meg jól tenni.

Præc. Hát lehetetlen - é azt néktek gyűlölni, a' ki veletek jól tesz?

Mindny. Isten őrizzen attól!

Præc

Praec. Ugyan mi lehet annak az oka ; hogy kéntelenek vagyunk azt szeretni, a' ki hozzánk szeretettel és jófággal viseltetik ?

Mindny. Mivel az Isten úgy alkotott bennünket,

Praec. Helyesen ! Ugy alkotta Isten a' mi Lelküncet, hogy kéntelen azt szeretni, a' ki ötet szereti, vagy jót tesz véle. E' tehát ismét egy új Természeti Izgatás, melyet *Háládatosság*-nak nevezünk. Egy szép példát beszéllek - el néktek erről. — Egy kisedet tsetsemőnek még akkor meg-haltak a' Szülei, mikor az alig vólt még esztendő. Akkor úgy gondolkodtak némelly kitsiny lelkü emberek, kik el-felejtkeztek az Isteni gondviselésről, hogy az a' szegény gyermek éhhez fogna el-veszni ! Meg - hallván ezt egy nagy lelkü ember ; jóllehet ő annak a' gyermeknek meg-hóltt szüléit soha sem esmerete — mindigárt el-küldött a' kisedért 's azt a' maga házánál tulajdon gyermekeivel edgyütt taníttatta, fel-nevelte. Mikor pedig már tizen-nég esztendő vólna a' gyermek, meg-tudván azt, hogy az ő kegyes gondviselője, születése napját inepeli, félre ment kamarájába ; és szívének belső indulattyából kérte az ő kegyelmes Teremtőjét, hogy még sok esztendeig nyújtaná életét az ő jó gondviselőjének ; főt asztalához ülven egy szívre ható együgyü levelet írt ; mellyben az ő Jóltévőjének szívéssen megköszönte, véle tett sok jótéteményeit, 's ezen Levelét sürü könyhullatások és szíves kéz tsókolá-

kolások között az ő kegyelmes Jól-tévőjének nyújtotta. Ki-is azon felette meg - illetődvén, azt a' Levelet más jó baráti között én velem-is közlőtte. Látsátok itt van annak a' Levélnek párja.

Mindny. (minek utánna olvasták) Valóban szívre ható Levél !

László. A' minden bizonnyal, a' Háládatosság által ösztönöztetett a' Levél írásra.

Præc. Úgy tetszik ; hogy még az állatok-is részesi ennek a' Természeti Izgatásnak. Láttátok-é tegnap , mitsoda nyájasan hízelkedett nékem a' háládatos *Spadille* ?

Lajos. Hogy tsóválta a' farkát 's külömbb külömbbféle figurákat tsinált !

Præc. A' ki tehát az ő jól tévőjét nem szereti ; főt talám gyűlöli , a' roszszabb az okatlan állatnál-is.

Károly. Fi ! ugyan útállatos embernek kellene annak lenni !

Præc. Szenvedhetetlen volna az ! de reménylem, hogy olyan emberiséget le-vetkezett emberek nintsenek. — A' diktállya most fel a' táblára , ki egy háládatosság' példáját beszélt, mellyet olvasott vagy hallott.

Károly. El-mondom én annak az idegen útnak a' példáját, ki Sándort a' vízbe való fúlástól meg-mentette, — Mikor fáradtán , és szomjan meg - látta volna az, állani Sándort a' kert ajtajában egy tele kosár gyümöltsel, kérte őtet, hogy adna néki annyit abból el,
mel-

mellyel szomjúságát meg-enyhíthetné. Sándor nem tsak örömet adott néki, a' mennyi kívántatott; de még a' pénzét sem vette-el. Más nap a' hid körül hajókázván Sándor egy másik pajtássával, a' víz bé-ment a' tsónakjokba 's el-füllyett. De éppen akkor jöven az utazó, a' hídan bé-ugrott a' vízbe, 's mind a' kettőt meg-ragadta hajánál fogva. De látván, hogy maga-is belé fül, ha tsak egyiket el-nem eresztí, gondolkodott; hogy mellyiket botsássa-el. Elzibe jutván pedig az, hogy tegnap Sándor jól tett vele, amazzt el-eresztette, ezt pedig szerentsélsen ki-vitte a' szárazra.

Prac. Azt minden bizonnyal háládatosság-ból tselekedte. — No te diktáld hát Károly!

Károly. *A' mi Lelkünkben van ötödször Természeti Izgatás a' háládatosságra - is; az az néki szerezni kell azt, ki-véle jól tett.*

Prac. Majd el-is felejtem néktek elő be-szélleni azt a' szomorú történetet, melly tegnap a' várasunkba esett.

Mindny. Ugyan mi lehet az?

Prac. Tegnap Templom alatt fel ment egy tizenkét esztendőös gyermek a' toronyba, hogy a' veréb fészkeket meg-keresgéllye, de el-szédülvén éppen az Annya eleibe egy köre esett le, ki a' Templomból akkor jött-ki. Képzelyétek tsak magatoknak, ennek a' szánakozásra méltó Annyának állapottyát! Nagyot síkóltván le-esett ájulva az ő bóldogtalan gyermeke mellé. En éppen akkor menék azon el, 's lát-
ván

ván a' nagy tolyongást , égész a' gyermekig furtam bé magamat, hogy meg-lássam, ha segíthetnék-é még valamit. De mit láttam? még most-is borzad minden részem! Annak a' szegény gyermeknek kaponyája öfzfzve-fzakatt, 's az ő el-ájúltt Annyának ruhája, vérrel egyes agyvelejével vólt bé fetskendezve. Az Annya mellet állottanak a' gyermeknek szerentsétlen Attya-is, és hét esztendő s húga. Mind a' ketten igyekeztek panaszolkodó jajgatással a' meg-hóltat az életre vízfzsa hozni; de magok-is mind ketten hasonlóbbak vóltak a' hóltakhoz, mint az élőkhöz. Úgy tetszik mintha némellykor meg-vígasztalódtak vólna; mert foká nem-is hihették-el az ő nagy Fájdalmokba, hogy rajtok ez a' szerentsétlenség történt. A' szomorú édes Atyának homlokára ültek a' fekete gondok, akár kedves Fijára, akár szerelmes társára vetette homályos szemeit, a' kegyetlen fájdalmak egy formán hasogatták ízekre érzékeny szívét. Szólt vólna; de a' nagy bánat meg-kölozte nyelvét, az égető keserűség ki-fzárasztotta minden könyveit. Ha ki-be-szélhettyük másoknak nyavalyánkat, úgy tetszik, hogy mintegy meg-öfztyuk akkor azt másokkal, nagyot könnyülünk ha könyvhullatásinkkal le-törülhettyük ortzáinkról a' bánatot; de ettől a' szerentsétlentől még ez a' vígasztalás-is meg-tagadtatott; a' nagy bánat ki-merített szeme tömlőiből minden tsepp könyveket. Nem vólt olly érzéketlen 's bárdolatlan szív;

melly

melly meg-nem indúlt volna ezen a' szomorú spektákulomon. Ezt az írtóztató képet ki-nem vethetem képzelődésemből.

(A' gyermekek fohajtanak 's némellyeknek könyv-is tsordúl-ki szemekből.)

Talám esmeritek ezt a' szerentsétlen familiát?

Mindny. Nem esmérjük.

Præc. 'S még-is szomorkodtok rajta — más dolgot beszéllek tehát, melly titeket ismét meg-örvendeztet.

Tegnap a' piatzon menvén, előttem méne egy nagy Úr, 's utánna a' szolgája. Midőn a' szegletre értünk volna, egy ügye fogyott kis gyermeket találtunk ott, a' kinek teste csak némelly ringyrongyal vólt bé-takarva. A' képe halavány, a' teste pedig olyan sovány vólt, hogy könnyen által lehetett látni, hogy ő már fokát éhezett. Mikor bennünket meg-látott volna, ki-terjesztette felénk gyenge karjait, 's így szóllott erőtelen hangon: „ó kedves Uraim, adjanak valamit az én szegény beteg Atyám' számára, külömben éhel kell néki el-veszni! ó adjanak, az Isten nevére kérem!” A' kis gyermeknek tekintete, ki ártatlannak és jó szívünek látszott, meg-illett, és keresztül hatotta mind a' kettőnknek szívét. „Kitsoda a' te Atyád!” azt kérdé tőle az a' Nagy Úr „az én Atyám felele a' kis gyermek, igen jó ember, olyan jó hogy! — bár csak láthatná ötet az Úr.” De kérdé tovább, hát miért koldulsz számára? Nem dolgozhatik?

„Ah

„Ah! felele a' kis gyermek, és az ártatlan könnyek folytak - le gyenge ortzáján, örömost dolgozna ő, de nem telhetik tőle; mert éppen a' térdjénél kerefsztül lötték a' lábát, és az a' seb még most sem gyógyúlt - meg: még tsak nem-is járhat. ” Talám a' hadba vólt, kérdé az Úr. „ Igen-is, felelt a' kis gyermek. 'S hova akar most menni? „ Pestre akart vólna menni a' hol vagyon most az ő Bátyya igen nagy Úr az; de meg - betegedvén kényszerítettünk mind a' ketten az éhlég által veszni - el. ” Ekkor láttam hogy az a' nagy Úr hirtelen el-halavá-nyodott. Hogy hívják ötet, hogy hívják? hirtelen fel-kiáltott 's meg-fogta a' kis gyermek kezét „ *Korodi Sándornak* ” felele a' gyermek. Hatalmas Isten! fel-kiálta az a' nagy Úr 's a' kezit öfzszve tsapta; az én ötsém az! 's akkor kebelébe szorította azt a' szegény kis gyermeket, — ki a' nagy tsudálkozás miatt egy szót sem tudott szólni — 's könnyeivel áfztatta ötet. Szaporán szaporán, vezess engem ő hozzá! 's mivel a' nagy erötelenlég miatt nem tudott menni, meg - parantsolta a' szolgájának, hogy vegye-fel ötet. Én meg-törölvén szemeimet — hálákat adtam az Istennek, hogy ezen gyermek' és az ő Attya' nyomorúságának végét vetett.

A' gyermekek minnyájan nagyon meg - illetődnek —
Egy kevés idő mulva.

Talám ti - is láttátok azt a' gyermeket?

Minny. Nem láttuk.

Præc. 'S még - is úgy örültök azon mint én , hogy az ő Attya' testvére véletlen reá akadt.

Károly. Úgy szeretem én azt , mintha nékem egy tallért adtak volna.

János. Én pedig mintha examenkor én kaptam volna-el a' leg első præmiumot.

Præc. No láttjátok ! melly különböző állapotban lehet Lelketek ? Előbb szomorkodott az első gyermek' és az ő familiájának szerentsétlen állapottyán , most ellenben örül annak ; hogy a' másik gyermeknek és az ő Attyának állapottya szerentsésen jobbra fordult ! Vesztetek-é észre , hogy ez ismét az Istentől vagyon , a' ki úgy alkotta a' mi Lelkeinket , hogy azok örüllyenek a' mások' bódogfágán , ellenben szomorkodjanak akkor mikor azoknak állapottyok roszfázúl vagyon !

Minny. Tökélltetessen úgy vagyon.

Præc. No ! látsátok , ezt hívják éppen, *Együtt érzésre való Természeti hajlandóságnak* (izgatásnak Sympathia) vagy közönséges emberi szeretetnek , mellyet azért óltott az Isten szívéünkben , hogy mint Testvérek egy Atyának fiai , egymással barátságba éllyünk , egymást szeressük és segitsük a' mibe csak lehet , és töllünk ki-telik. Által láttjátok-é már hogy ennek a' jó Istennek tsupa szeretetnek kell lenni , a' ki minket-is a' szeretetre teremtet ?

Mindny. Által láttjuk.

Præc.

Præc. Altal láttjátok - é azt-is ; hogy lehetetlen ennek a' jó Istennek tetszeni különben ; hanemha minden embereket szeretünk, és a' mennyire töltünk ki-telhetik vélek, jól térszünk.

Mindny. Úgy vagyon.

Præc. Azt szeretném már most hogy diktálná a' táblára , a' ki olyan Történetet tudna elő hozni , a' mellynek oka az együtt érzés lett volna.

János. Már régólta forog nekem egy eszembe. — A' *Matzedoniai Sándor* meg-látván az ő ellenséégének *Dárius Codomannusnak* holt testét, szánakozásból meg-íratatta annak szerentsétlen végét.

Præc. Helyesen ! — no diktáld mit írnak !

János. A' mi Lelkünkben meg-van hatodszor az Együtt való érzés-is : Az az : Örül annak, ha más embert vígan, ellenben szomorkodik, ha őtet szomorúan láttya.

Præc. Helyesen ! De elég legyen most egyszerű ; az asztalnál meg-fogjátok látni, hogy a' mi Lelkünkben még más Természeti Izgatás-is vagyon.

KILENTZEDIK BESZÉLGETÉS.

Az asztalnál kiki óhajtotta volna azt tudni; hogy mellyik Természeti izgatás légyen az, mellyet a' Præceptor meg-akar magyarázni; de egyik sem találta-ki. Utollýára fel-hagytak véle, 's más dolgoktól beszélgettek. Akkor a' Præceptor meg-áz-tatván az újját a' poharat tsikorgatta. Ezt alig vette észre a' szomszédja, az - is ugyan azt tse-lekedte, úgy, hogy kevés idő múlva mindenek játszottak az asztalnál a' pohárral. Akkor mosolyogva a' Præceptor jelt adván az el - halgátásra, így szóllott:

P ræceptor. Miképpen vettétek arra egyszersmind minnyájan magatokat, hogy a' pohárral játszatok?

László. Én nem kezdettem-el.

Lajos. Én azért játszottam, mert az - is játszott ni!

Péter. Én pedig mert Præceptor Uramtól láttam.

Præc. Minnyájan azt tsináltátok tehát, a' mit mástól láttatok; és a' mit hogy tsinállyatok senki sem parantsolta, úgy-é?

Mindny. Igen - is.

Præc. Ugyan miért tsináltátok tehát azt?

László. Tsudállatos dolog az! Ha ki valamit tsinál előttünk, van olyan valami bennünk; a' melly arra ösztönöz, hogy mi-is azt tselekedjük.

Præc.

Præc. 'S hát tudjátok-é már mellyik Természeti Izgatás az, a' miről meg-ígértem hogy ma beszélleni fogok.

László. Most tudom már: *A' mások követésére való Természeti Izgatás.*

Præc. El-találád. Ez-is köz minden emberi Lélekkel.

Károly. Sőt talám a' majmokkal-is! mert azok-is követnek mindent a' mit tsak látnak.

Præc. Helyesen! kiváltképpen a' gyermekeknek és majmoknak tulajdona ez, a' honnan *mások majmolásának*-is lehet nevezni. Tudjátok-é hát már mitsoda Urakhoz vagytok hasonlók e' részben?

Dániel. Majom Uramékhoz.

János. Fi! úgy hát jobb szeretném, ha nem vólna a' mi Lelkünkben ez a' Természeti Izgatás.

Præc. Ha a' te kívánságod bé-telne János; úgy egész életedben nem sokkal lennél okosabb és jobb a' majomnál. Mert miért vagytok ti napról napra jobbak és okosabbak? úgy-é kiváltképpen azért, mivel a' fokot próbáltt és értelmes emberek példáját követitek?

Péter. Igen-is azért. De hát miért nem lesznek a' majmok okosabbak ez által?

Præc. Mert az ő Lelkek, tsak a' külső dolgokat és tselekedeteket; de a' belső láthatatlán gondolkozásokat nem követhetik, nem léven ahoz okosságok.

János. Örökké majmok maradunk-é mi?

Præc. A' mások követésére való hajlandósfág, akkor-is meg-leszsz ugyan bennetek, mikor a' fér-fiúi kort el-éritek: de már ebbe a' korba nem úgy teszünk annak eleget, mint ifju-korunkba; hanem mindenkor meg-fontoljuk elébb azt; ha vallyon hasznos-é valakit ebbe vagy amabba a' dologba követni; 's ha nem hasznos el-hagyjuk azt.

Lajos. Parantsollya-é Præceptor Uram, hogy a' táblát le hozzam? (le hozza) Most már én diktálom-fel; mert én hoztam-le a' táblát.

Præc. No! diktáld.

Lajos. A' mi Lelkünk hetedszer Természet által vonattatik a' mások' követésére; melly által mi-is azt tselekekszük, a' mit látunk, hogy mások tselekeznek.

Præc. Mivel már ma eleget tanúltunk; el-hagyván a' városilármát, mennyünk-ki ebéd után a' fűzesbe, a' melly kínálkozik kedves Ar-nyékával nekünk, 's a' mellynek zöld ágai, még a' nagy hévfélegben-is, meg-örizték a' reggeli hí-vesféget és az elevenítő harmat betses tsepeit.

Mindny. (Kezeket öszve tsapván és ugrál-va:) Óh! a' fűzesbe!

László. Mihelyt oda érünk, mindjárt le-hengereszem én, arra a' Természettől készített puha ágyra, 's meg-fogok balsamoztatni, a' drága szagoktól, mellyeket a' fok fűvekből és virágokból nyomok-ki.

Károly. Én pedig egy néhány szálat szakasztok, azokból a' magasson fel-emelkedett virágokból, mellyek uralkodni látszanak a' töb-

beken, 's meg-fosztom a' tserét ezen ő kevély-ségétől.

Præc. Örülök azon, hogy az én szándékom tinéktek, gyönyörűséget okoz. De most jut eszembe, hogy mindnyájan ki nem jöhettek, most ez úttal; mivel tsak egy kotsira tehettem szert.

(Mindnyájan meg-döbбentek.)

Hanem ki marad hát közületek ide haza?

(Eggy fe szólalt-meg.)

Egyébb módot nem gondolok hanem húzzatok forst. — Reá állatok-é?

Mindny. Igen-is!

Præc. Nosza tehát! A' leg-utólsótól fogva, húzzon minden a' leg-elsőig:

Mindenik húz, némelyek örömben tombolnak, másoknak pedig, kik nullát húznak minden kedvek el-vész, eggyferre tsak le-esik az állók. Most tehát tudjuk már kik maradnak ide haza. — De mit látok? Lajos, könyvezel? A' nem illik Férfihez, az olyan szereztsétlenfégeket, mellyeket nem mi magunk húztunk magunkra, álhatatossan kell el-tűnni.

Láfló. Én-is a' szerént tselekezem. —

(Meg törli szemeit és erőlteti magát a' nevetésre)

Præc. Hát a' ti gyönyörűségtek nem lesz-e ma hijjános, a' mikor azt néhány jó barátitokkal meg-nem-osztthatjátok.

Mindny. Valósággal igen tökéletlen lesz az?

Præc. Mit gondoltok? hát ha a' tserére való menetelt más időre halasztanánk 's ma tsak a' szigetbe gyalog sétálnánk-ki mindnyájan?

Mindny. Igen örömet reá állunk arra.

Præc. Nohát készüljetek. — De álljatok-meg csak edgy kevésse! ismét edgy újj tulajdonfágát vettem észre Lelkünknek. Nosza elmélkedjünk előbb arról edgy két szempillantásig! Mit csinált akkor Lelketek, mikor a' tserére való ki-menetelről gondolkodtatok?

Károly. Örült.

Præc. Hát a' tiétek mikor nllát húztatok?

László. Szomorkodott.

Præc. Nagy öröm és szomorúság vólt-é az?

Mindny. Igen nagy.

Præc. Nem érzettétek-é mindnyájan, hogy a' véretek, vígabban kezd tsergedezni az erekben, és hogy a' szívetek jobban dobogott.

Mindny. Úgy tapasztaltuk.

Præc. 'S abban a' szempillantásban, mikor olly igen örültetek, Ti, pedig ellenben szomorkodtatok, gondolkodtatok-é más valamiről? Nem olyanok vóltatok-é, mintha minden egyéb' más dolgokra nézve liketek és vakok vólnátok?

Mindny. Éppen olyanok.

Præc. Szeretnétek-é azt tudni, hogy nevezik a' mi Lelkünknek azt az állapotját, midőn annyira örül vagy szomorkodik; annyira kíván vagy utál valamit, hogy más egyébből sem lát sem hall; hanem egész figyelmeteslégét arra az eggy tárgyra függeszti 's a' vér-is az erekben vígabban foly? — Ezt az állapottyát a' Léleknek nevezik *Indulatnak*; — Az az: *Indulat* mellyet azok éreztek, kik a' tserére el-menendők

dök voltak *Örömnék*; a' pedig melyben azok voltak, kik nullát húztak, *szomorúságnak* neveztetik.

János. Írjuk-fel ezt-is minek előtte el-mennénk, külömben könnyen el-felejténénk.

Præc. Minekelötte azt fel-írnánk, elébb egy szép történetet beszéllek néktek, melly ezekre a' két indulatokra fog emlékeztetni. *Hollandiának Amsterdám* nevű Városfából el-indúlt *Napkeleti Indiában* egy külömbb külömbb féle árúkkal meg-rakott hajó. Két esztendő múlva a' hajónak Kapitánya írt az ő Jegyefének; hogy kevés napok múlva vizsza fogna érkezni. Vévén az a' Levelet, arra bírta örömével nem biró nyughatatlan szíve, hogy meg-mutatván azt más Afzszony baráttyának, a' kinek Ura ugyan azon hajón vólt, örömét véle meg-osztsza. Tellyes lévén már az ő jövőendő bóldogfágának képzelésével, a' gyönyörűségnek nagyító üvegén, már előre szemlélte azokat az örömöket, mellyek az ő számára teremtetek, 's mellyeket bőven fogna aratni. Úgy képzelődött, hogy kevés órák múlva, birni fog az ő kívánságának fő tzéllyával, 's övé lesz az öröm, és tökéleteség egy emberi formában? A' következendő nap meg-hallván a' hajónak szerentsés haza érkezését, mind a' ketten nagy indulattal törekedtek a' partra a' hajó felé. Melly írhatatlan vólt annak öröme, ki véletlen a' hajó órában lévő kedves férjére tekintett! Reátodulván a' nagy öröm, a' fok indulatok,

olly hirtelen omoltak-ki szívéből, hogy el-felejtkezvén egyszerre magáról, a' mély Tengeren-is keresztül ment volna férjének meg-ölelésére, hanem ha a' parton állók ötet meg-tartóztatták volna. Éppen azok az indulatok foglalták-el az ő férje szívét-is, ki meg-látván szerelmes társát a' hajónak egész a' külső széléig fietett elébe, 's kevés hujja volt, hogy a' vízbe nem bukkott. Ezeknek hát mind a' kettejeknek az öröm foglalta-el szíveket.

Ellenben mikor a' másiknak ereiben, vígan tsergedezett, a' vérrel edgyütt az életnek leg-melegebb tüze, mikor az ő feje meg-részegedett és el-szédült az ő képzelt bódogfágának édes-ségeitől; ezek közt a' gyönyörűséges álmadozások 's édes el-ragadtatások közt, töredékeny és akadozó hangon adták néki tudtára, hogy az ő Jegyese a' kegyetlen habok prédáivá lett, meg-mutatták néki a' Tengert, azt a' sir-halmat, mellyben el-temettetett. — Oh! elégé meg-sírat-hatatlan szerentsétlenség! *igy kiáltott-fel!* hajó törést szenvedni, szintén a' ki-kötő helyben, 's éppen a' bódogfágnak ki-nyújtott karjai közt veszni-el. Tsínozgattam számára szobáimat; de a' kegyetlen halál meg-irigyelvén töllem ezen szerentsémet; a' kékellő habok ifzonyú örvényében fektette-le ötet. Most már a' nagy bánat, fájdalom, keserűség meg-kötötték nyelve kerekeit, meg-némúlt. Nem gondolkodott semmiről, hanem ha tsak az ő meg-sírat-hatatlan káráról; nem hajtott semmi vígasztalásokra. Az

ő szívét

ő szívét tehát egészen a' szomorúság foglalta-el. László! most már diktáld-fel mit írják a' Táblára.

László. A' mi Lelkünk ottan ottan olly hevesen kíván, vagy utál valamit, hogy semmire másra nem-halgat, fött a' vére-is gyorsabban foly ereiben mint máskor; a' melly állapottyát Lelkünknek Indúlatnak nevezik. Ha mérték nélkül gyönyörködik valamiben, akkor örülni, ha pedig mérték nélkül iszonyodik valamitől, akkor szomorkodni mondatik.

Károly. Van - é még ezeknél több indulatunk - is ?

Præc. Azt hólnap fogjuk ki-tapogatni. Most pedig kapjátok kalapotokat és sétáljunk - ki a' hídon kereftül a' szigetbe.

TIZEDIK BESZÉLGETÉS.

*P**ræc.* (eggy levelet olvas) Ez a' Tudosítás Károly tégedet illet. József bátyád négy hét múlva talám meg - fog bennünket látogatni. Mit szóllasz hozzá?

Károly. Igen nagyon örülök rajta.

Præc. Úgy de még nints itt, még négy hét múlva. —

Károly. Semmi az.

Præc. Örülhetsz tehát a' leendő jónak?

Károly.

Károly. Minden bizonnyal.

Præc. Úgy de még az bizonytalan hogy eljön ; mert úgy írja csak , hogy *talám*. Ollyan leendő jön örülsz tehát , a' melly még nem bizonyos hanem csak következendő. És éppen ezt az indulatot *reménységnék* nevezzük.

Dan. Éjnye már három indulatot esmérünk , úgy mint Örömet, Szomorúságot és Reménységet.

Præc. (meg-is olvassa a' levelet.) Még többet-is fogtok mindjárt esmérni. Nem kellett volna néked Károly ezt a' Reménységet nyujtanom; mert most már a' másik oldalra fordítván, látom hogy nehezen fog az bé tellyesedni ; minthogy azt írják , hogy a' Te Bátyád még most-is, gyenge egészséggel bír, és hogy csak ezen fel-tétel alatt fog bennünket meg-látogatni, ha négy hét alatt ereje és egészsége meg-jön.

Károly. Éjnye be nagy kár.

Præc. Talám nem szereted azt.

Károly. Tellyesféggel nem.

Præc. A' te elébbeni örömödnek tehát vége van.

Károly. El-múlt már az.

Præc. Éppen ellenkező indulatot érzel tehát most magadban. — Elébb örültél, most pedig gyötröd magadat. De azon soha se gyötörd magadat , meg-lehet hogy el-jön a' Bátyád.

Károly. De az-is meg-lehet ám, hogy nem jön-el.

Præc.

Præc. Ollyan roszszon szomorkodol tehát; melly nints jelen, a' melly tsak következhetik ugyan, de nem bizonyos. Nem megmondám-é hogy még más indulatot - is fogtok meg-esmérni; mert ez ismét újj a' mellyet *Félelemnek* neveznek.

Dan. Sokszor voltam már én ebben az indulatban, mert még oda haza laktam, olly sokat fetsegetek előttem a' szoigálók a' fekete Manókról, és már magam sem tudom miről még; hogy mikor estve magamba valahova kellett menni, féltem, reszkettem, irtóztam, főt akkor is még mikor ide jöttem a' fejembe lévén az az ostoba képzelődés, nem merem magam hálni; de meg-tanúlván azután *Præceptor* Uramtól, hogy mind azok tsak a' vén Afzszonyok költeményei, úgy néki bátorodtam, hogy már most, a' letétben-is merek sétálni.

Præc. Most tehát már nem félsz?

Dan. Ugyan mitől félnék? Hiszem megvagyok már arról győződve, hogy mind azok a' boszorkányokról és lidértzekről való sok *Históriák* merő költemények.

Præc. Jól teszed Dániel; reménylem-is, hogy van már annyi eszed; hogy a' semmitől, a' mi semmit sem árthat, nem félsz.

János. Én-is voltam már ollyan indulatba egyszer; mikor a' kutya, mellyet elébb felingereltem, meg-akart harapni.

Præc. Hogy hogy?

János.

János. Mikor el-mentünk volna a' ház előtt semmi kutyát se láttunk. Hát egyszer csak az ajtó megül nekem esik a' kutya 's a' lábomszárárt akarta meg - kapni. Akkor én el-rémülvén kezdék kiáltani, melyet meg-hallván a' közel lévő Emberek, segítségemre jöttek és a' kutyát el-űzték.

Præc. De már a' több volt ám a' félelemnél-is. Tudni-illik. Ezt az indulatot *Rémülésnek* vagy *Rettegésnek* nevezik.

Láflzó. Hát különböz az a' félelemtől !

Præc. Nagyobb grádusa ez, a' félelemnek, a' melly t. i. a' váratlan szerentsétlenségnek, hirtelen való meg - esésétől származik. — A' kutya hirtelen rohant Jánosra. — Abból, még veszedelmesebb indulat-is származhatott volna.

Láflzó. Még veszedelmesebb ?

Præc. Igen-is ha a' kutya valófággal megkapta , és meg-harapta volna , a' félelemből ájulás következhetett volna.

Láflzó. Hogy érzi magát a' ki el-ájul ?

Præc. Azt se tudja jó formán, mi történik rajta. Abban a' pertzben mikor el-ájul érzéketlenné leffz , 's azt sem tudja bizonyosan van-e a' Világon vagy nints.

János. Vóltam már én egyszer olyan állapotba, a' mikor keveset hajtván , még más okos emberek szavára ; a' verembe estem !

Præc. Kétség kívül akkor el - ájultál , mivel azt vélted , hogy a' verem olyan mély, mellyben belé-kell fúlnod. — Mint érzetted akkor magadat.

János.

János. Nem-is tudtam jó formán hogy vagyok, annyira hogy még tsak kiáltani sem tudtam.

Præc. Látod ! — A' reménytelen nagy öröm miatt-is, ugyan el-ájúlhat az ember ; mind azáltal nem kívánom hogy abba az indulatba légy valaha.

László. Az öröm miatt-is ?

Præc. Igen-is , kívált ha az igen nagy és reménytelen. Sok szomorú példák bizonyítják , hogy az olyan örömben , meg - is halhat az ember. A' reménytelen nagy örömnek, szint olyan erőszakos következései vagynak a' mi testünkben , mint a' véletlen nagy rémülésnek. Akkor minden vér hirtelen a' szívre omol , a' szenvedő el-halaványodik, el-ájúl, fött gyakran guta ütésben-is esik.

László. Meg-tartóztattom magámat az ilyen reménytelen nagy örömtől.

Præc. Minden indulat ártalmas , mihelyt a' mértéken fellyül vagyon ; a' ki azért boldogfágának örül , az jó idején zabolára szoktassa indulatait, hogy azok benne ne uralkodjanak. — Irjuk-fel már a' Táblára , a' mitmost tanúltunk , diktállyátok sorba.

Lajos. A' reménység, a' lejtendő jön való öröm.

Péter. A' félelem , olyan lejtendő roszszon való szomorkodás , melly könnyen meg - történhetik rajtunk.

Dániel. A' rémülés , vagy rettegés-is , az indulatok közzé tartozik 's nem egyéb hanem a' véletlen , roszszon való félelem.

János. Az el-ájúlás a' félelemnek leg-nagyobb grádusa, mikor a' nagy meg-íjjedés miatt érzéketlennékké leszünk, 's nem-is tudjuk jó formán, mi történik rajtunk.

Præc. Most elég, hólnap többet fogunk tanulni az Indulatokról.

TIZENEGGYEDIK BESZÉLGET.

P*ræceptor.* Nem régiben azokról a' természeti hajlandóságokról beszélgettem véletek, mellyeket a' Teremtő, a' mi szíveinkben óltott, azok között emlékeztem olyanról - is, melly abban ált, hogy minden emberek ösztönöztetnek egy olyan embernek, vagy akar melly élő állatnak fel-keresésére, a' kinek társaságában gyönyörűséget találjanak, 's az - is az övékében, emlékeztek - é még arra?

Mindny. Hogy ne, hiszem a' szeretetre való hajlandóság az.

Præc. Ha tehát mi valakit szeretünk, örülünk - é azon, ha az távol vagyontólunk.

Mindny. Sőt inkább azt akarnánk, ha mindig együtt lehetnénk azzal, 's közelébb juthatnánk hozzá. p. o. Ha ki a' mi barátaink, vagy testvérink közzül, meg-látogat bennünket, azt akarjuk, hogy mennél közelebb férhessünk ahoz. Hozzá fúrjuk magunkat, 's ha lehet, mellé ülünk

ülünk, véle beszélgetünk, karjainkal meg - ölel-
lyük.

Præc. Ez a' kívánság, hogy mással men-
nél jobban egyesüllyünk, ha felettébb heves,
indulat-tá-is változhatik. p. o. Ha most bé jön-
ne valaki és azt a' hírt hozná; hogy szüléitek
el-érkezett, és én tovább-is akarnám folytatni
beszédemet, figyelmeznétek - é arra még ak-
kor - is ?

Péter. Igen bajossan ugyan mi.

Præc. 'S miért nem.

Péter. Mindnyájan kedves szüléinkel akar-
nánk lenni.

Præc. Tehát indulatban lennétek, még pe-
dig mellyikben ?

László. A' szeretetben.

Præc. Ha már kérdezné valaki, hogy ugyan
mitsoda indulat lehet az a' szeretet, hogy fe-
lelnétek meg néki ?

László. Hogy az olly heves kívánság, melly
által mind inkább inkább szorossabban kíván-
nánk valakivel egyesülni.

Præc. Helyesen ! De még egyet kérdek !
Ha valakit szeretünk, tsak egynek tartjuk-é azt,
ha az akár bódog akár bódogtalan állapotba
vagyon ; akár egészséges akár beteg, akár gyö-
nyörüléget akár unalmat érez.

Károly. Nem, éppen nem ; sőt inkább azt
ohajtjuk, hogy annak bódog állapota legyen.

Præc. Több hát még a' szeretet, a' mással
való szoros egyesfégnék ohajtásánál, tudni-illik

annak kívánása - is, hogy az, a' kit mi szeretünk, boldog légyen. — Ha már valakit illy szívessen szeretünk, és örömet akarnánk véle múlatni; de kénytelen ő mi tőlünk, vagy nekünk tőle el-válni; mit érzünk akkor magunkban? p. o. Mikor ti leg-először kedves Szüléiteket és Testvéreiteket el - hagyátok, őket utólszor karjaitok közzé szorítottátok, mikor ide jöttetek, mit éreztetek akkor magatokban!

János. Én ugyan nagyon szomorkodtam.

Præc. Miért szomorkodtál?

János. Azért, mert tudtam, hogy kedves Szüléimmal és Testvérimmel többé nem lehetek.

Præc. Tehát az ő távol létekenn?

János. Éppen azonn.

Præc. Lehet-é azt a' gyöttrődést indulatnak nevezni?

Károly. Minden bizonnyal: hiszem akaratom ellen-is egészfiz nap estig írtam.

Præc. Öszve vólt - é az kötve a' ti Szüleitekkel és Testvéreitekkel való szoros egyeségnek kívánásával.

Károly. Igen - is.

Præc. Meg - mondom hát néktek, hogy hívják ezt az Indulatot: Ohajtasnak, a' melly csak nagyobb mértékre nézve különbözik a' szeretettől.

László. E' tehát abbann áll, hogy valakinek távol létén gyötörjük magunkat, 's feletébb kívánczunk azzal együtt lenni.

Præc.

Præc. El-találtad! Egy szép történetet beszéllek néktek, melly titeket erre az indulatra emlékeztessen. *Hoogvárd Eduárd* egy portékás hajóval ki-indult Londonból, Napkeleti Indiának, Bengala nevű tartományába; de kevés idő múlva azon szomorú hír jutott az ő Annyának fülébe, hogy az ő kedves fia hajó törést, szenyvedett. Ez eddig ugyan bizonyos volt, de azt nem tudhatta, ha vallyon ötet el-temettéké, a' dühös tengernek kegyetlen habjai, vagy pedig ki-szabadúlt a' hánykódó haboknak torkából. Képzelhettek magatoknak, mitsoda állapotbann lehetett az a' bóldogtalan Anya. Oh kedves fiam! kedves fiam így kiáltott ő fel-gyakran sürü zokogási között; miért erefztettelek - ki tégedet karjaim közzül? Úgy tetszik, hogy ha még egyszer Anyai szívemhez szorithatnálak, a' bánatnak sürü fellegi, melyekkel most bé-borittatom el-országának fejem felől. Ezen beszédit sok ízbe meg-szaggatta a' sírás, jajgatás, kezeit törte és semmi vizsgálásra sem hajtott: jóllehet az ő jelen lévő barátnéja ötet válogatott szókkal vizsgáltta.

János. De hát belé fült-é valósággal a' tengerbe a' fia?

Præc. Majd meg-hallod — A' Testvérenye annak az ifjú Úrnak, ki már ötet sok napoktól fogva síratta, midőn éppen a' Kertbe menne, hogy ott hihető magános hejet keresne, a' hol ki-sírván magát könnyebítene fájdalmain, mi-

dön az ajtót ki nyitná hirtelen — kit gondoltatok ? Azt a' kedves Bátyát látta - meg. Akkor egymás nyakára borúlván, mind a' ketten, a' leg-ártatlanabb, és édessebb örömnek özönébe merültek-el. Mondjátok most meg énnékem, mitsoda indulat foglalta - el ezeket mind kettejeket.

Péter. A' Szeretet.

Præc. Hát annak a' jó Anyának szívét mitsoda indulat epefztette, míg nem tudta az ő fiának haza jövetelét.

Károly. A' nagy óhajtság. Hát az a' jó Barátnéja, ki ötet vígasztalta ugyan elébb ; de minekutánna annak szomorú állapottyát látta volna, azon annyira meg-illetődött, hogy maga-is a' mások vígasztalása nélkül szükölködött; mitsoda indulatba vólt ?

Præc. Azt a' nemes indulatot, Szánakozásnak nevezik ; melly abból áll, hogy a' mások szerentsétlenfégen szomorkodunk, és őket abból ki-szabadítani igyekezünk.

László. Hát a' Kertész a' ki ötet leg-először láthatta, mitsoda indulatba vólt akkor, midön az ő Ura, a' kiről úgy vélekedett, hogy azt már többé soha se láthattya, hirtelen reábökkent.

Præc. A' tsudálkozásba ; melly nem egyéb ; hanem, a' váratlan, különös, ritka, és újdílgon való öröm. A' ki közzületek valamelly indulatot elől tud adni, az diktállyon majd a' táblára.

László.

László. Elöl tudom én adni a' szeretetet. Syracusába uralkodott egykor, egy Dionisius nevű Tyrannus. Ugyan azon időbe a' Városba éltek Dámon és Pythias, két Lelki Barátok. A' Tyrannus Dámont halálra ítélvén, a' tömlöztbe vettette; de Dámon azt ki-kérte tőlle, hogy engedné még hadd menne elébb Hazájába, hogy az ő Attya-fiaitól, és Barátitól végbútsut vehessen; meg-ígérte a' Tyrannus; de úgy, ha valaki kezesféget vállalna, 's a' halálra-is kész lenne menni helyette; ha a' meg-határozott időre vizsgálja nem jönne. Pithiás, örömost fel-válalta azt, 's önként a' tömlöztbe záratta magát. A' ki-szabott napra nem érkezvén vizsgálja Dámon, parantsolta a' Tyrannus, hogy vezessék Pithiást a' halálnak helyére. Pithiás öröme le írhatatlan vólt; hogy az ő kedves Dámonját ki ragadhattya a' halál torkából, 's nagy belső meg-nyúgovással ment a' Halál helyére. — Hirtelen nagy lárma esik. 'S láttyák hogy Dámon furja bé magát a' hóhér felé. Meg-látván az ő kedves Pithiássát, a' nyakába borúlt, és igen érzékeny ki-fejezésekkel mentette magát, hogy hamarébb vizsgálja nem jöhetett. Pithiás azon nem örült, hanem inkább nagyon meg-szomorodott, mivel annak örült vólna; ha Dámon el-nem érkezett vólna. Tsudálta a' Tyrannus ezeknek a' két embereknek, nemes barátságokat, 's meg-tartván mind a' kettőnek életét, arra kérte őket; hogy ötet-is vennék bé barátságokba.

Præc. Ez a' példa nem csak a' szeretetre, hanem a' tsudálkozásra - is emlékeztethet bennünket, mert hihető, hogy nem csak a' Tyrannus, hanem a' jelenlévők-is tsudálkoztak, a' Dámon, és Pithiás nagy Lelkén.

Péter. Dámon el-jöve tele előtt Pithiáson, kinek ártatlanúl kellene meg-halni, hihető hogy a' nézők szánakozták-is.

Præc. Minden bizonnyal, erre sem kell tehát más példa.

Károly. Én tehát csak az óhajtásra mondok egy példát. — Arthemisia Kaviának Királynéja, meg-vígasztalhatatlan vólt az ő kedves férjének Mausolusnak halálán; mellyre nézve egy pompás épületet építtetett, annak emlékezetére, mellyet Mausoleumnak nevezett: sőt meg-égettetvén férje testét minden nap bizonyos portziót hintett annak hamvából italába, míg nem az egészfén el-fogyott.

Præc. Diktállyátok - fel most már rendre Lelküinknek azon Indúlattyait, mellyeket ma tapogattunk-ki. László a' szeretetet, és tsudálkozást, Péter a' szánakozást, te pedig Károly az Óhajtást.

László. Én kezdem tehát. *A' szeretet az az Indulat, midőn felettébb kívánunk valakivel eggyesülni, 's kívánjuk eggyzersmind annak, a' kit szeretünk boldogságát.*

Károly. Én következem. *Az óhajtás, olyan indulat, midőn aggódunk valakinek távól létén, 's felettébb kívánunk, azzal eggyütt lenni.*

Péter.

Péter. Most már én. *A'* szánazkodás olyan indulat, melly a' más szerentsétlenségen való szomorúságban áll.

László. Ismét én. *A'* tsudálkozás olyan indulat, melly valamelly váratlan, ritka, különös, és újj dólgon való örömben áll.

TIZENKETTÖDIK BESZÉLGETÉS.

László. Miért szomorú most *Præceptor* Uram?

Præc. Hogy ne vólnék szomorú, holott az én Testvéreimről kedvetlen dólgot kell beszél-nem.

Dániel. Hiszen nintsenek a' mi Városunk-ba Testvérjei *Præceptor* Uramnak?

Præc. Hogy ne vólnának! Nem egy Atyától származnak-e minden emberek? nem egy Istenek, Teremtőjök, és meg-tartójok van-e? Ha tehát minden emberek Testvérek, méltán izomorkodhatunk azon, midőn láttyúk, hogy azok között magokat némellyek bóldogtalanokká télszik.

László. Mi dolog lehet az, mi történt?

Præc. Az ugyan nem újság; de annál rosszabb, hogy az a' gonosz, mellyről én ma beszélgetni akarok véletek, olyan régi, mint maga a' világ, és hogy azt mind ez ideig sem lehetett ki-írtani.

László. (Hizelkedve): Kérjük szívesen *Præceptor* Uramat, mondja-meg, mi lehet az ?

Præc. Készítsétek-el magatokat, egy' irtóztató dolognak hallására. Némellyek a' mi Testvérink közzül betegek, még pedig sújjós betegségben finlödnek.

Péter Még ez nem olyan igen nagy szereptsétlenség ! vagy ki-gyógyúlnak abból, vagy meg-halnak.

Præc. Abból a' betegségből, mellyről én szólok, nem lehet olly könnyen ki-gyógyúlni, még maga a' halál sem vethet annak véget, ha ki halála előtt ki nem gyógyúl abból; úgy refzkessetek ! — az örökké valóságba-is el-vizfi azt magával.

Károly. Irtóztató betegség lehet hát az ?

Præc. Bizonyára az; és hogy már tovább ne hadjalak a' bizonytalanfágban benneteket; tudjátok-meg; hogy ez nem a' Testnek; hanem, a' mi ennél sokkal veszedelmesebb, a' mi halhatatlan Lelkünknek nyavalyáiról beszéllek.

János. Hát a' Lélek - is lehet beteg ?

Præc. Lehet, és a' nekünk éppen a' keserves, hogy némelly Lelkek veszedelmes betegségből finlödnek; figyelmezzetek reá, értésteekre igyekezem azt adni. Mondjátok-meg elébb, mikor egészséges a' mi Testünk.

Péter. Mikor semmi részünk sem fáj, és minden foglalatosságainkat jól végezhettyük. Ellenben ha fájdalmat érezünk, 's a' mi foglalat-

tos-

toságainkat jól véghez nem vihetjük, akkor betegek vagyunk.

Præc. Ha tehát a' Lélek-is éppen ilyen állapotban vagyon; ha fájdalmat, vagy únalmat érez, és ha ebben az állapotban alkalmatlan valami jónak tselekedésére, egészséges-e vagy pedig beteg?

Mindny. Beteg.

Præc. Az ilyen betegségeit igyekezem én ma a' Léleknek előtökbe adni, hogy azoktól magatokat meg-örizzétek. Ellőlször azt a' nyavalyáját terjesztem előtökbe a' Léleknek, melyet *Gyűlölségnek* neveznek.

László. Az ugyan elég utálatos indulat.

Præc. Gyalázatyára szolgálhat az, egész emberi nemzetnek, hogy vóltak valaha olyan emberi Lelkek, a' kikbe ez az utálatos indulat gyökeret vert magának. Tudjátok-e miben áll ez?

Mindny. Nem tudjuk.

Præc. Adja az Isten, hogy tulajdon tapasztalásotokból soha-is ne esmérhessétek azt meg, Gondollyátok tsak el, abban áll az, hogy a' ki valakit gyűlöl, minden gonoszt kíván annak, 's örül szerentsétlenfégein.

Mindny. Fi! be utálatos indulat ez!

Præc. Mit gondoltok? tapasztalhat-e tellyes örömet, és meg-nyugavást az olyan Lélek magában, a' ki minden emberekhez olyan indulattal viseltetik.

László. Nem találhat.

Præc. Hát azt képzelheti-é magának, hogy ötet kedvelli az Isten, ez a' szeretetnek, és Jó-fágnak Attya?

László. Hogy képzelhetné azt?

Præc. Részese lehet-é hát az a' Lélek a' való-fágos, és tartós bódogfágnak?

László. Nem lehet, mert a' ki egyszer bódog, tellyes meg-nyúgovást talál az magának, tudja azt-is, hogy ötet a' jó Isten szereti.

Præc. Helyesen! a' ki tehát másokat gyű-löl, lehetetlen annak bódognak lenni, mert az sem magában, sem pedig abba, a' kit gyűlöl gyö-nyörűséget nem lél, az ő Lelke szüntelen kárho-zatos, és alacsony gondolatokat melenget, ifzo-nyú Képzelődéseket szül, mellyel magát kíno-zák, leg-inkább meg-akadályoztattyák minden jóról való elmélkedésben, 's beszélgetésben, 's annak tselekedésében. Valamiképpen pedig az, a' ki a' testre nézve beteg, közönfé-ge-sen több nyavalyát érez ugyan akkor egynél p. o. fő fájást, nyilalást: úgy a' Lélek nyavalyája-is többnyire sok utálatos betegfégnak együtt, való tsuportozása. Egy azok közül az az indu-lat, mellynek csak a' nevét sem mondhatom-ki ilzonyodás nélkül, tudni illik az Irígyfég.

János. Abban a' nyavalyában voltak a' Josef Bátyyai!

Præc. Ebben szomorkodtak ők azon; hogy az ő ötsöknek jól volt dolga, hogy Jákób az ő Attyok ötet különösön szerette, néki tarka kön-töst

töst tsináltatott, 's épen ebben áll az irígység. De eggyfzersmind a' gyűlölség-is ostromlotta az ő Lelkeket, mert nem vólt olyan gonosz, a' mit nem kívántak vólna az ő ártatlan ötsöknek fejére, 's örültek vólna azonn, ha roszszúl lett vólna állapottya.

László. Hát semmit sem hallottak azok az Istenről, és az ő tökéletesfégiről?

Præc. Valójába méltán teszed-fel, ezt a' kérdést, mert igen nehéz azt meg fogni, hogy lehet az meg, hogy a' ki tsak keveset hallott-is az Istennek felféges tulajdonságiról, illy utálatos indúlatokban gyönyörködhessen! 's még-is itt hasonlót tapasztalunk, mert Jákóbról, a' ki maga kegyes ember vólt, nem lehet fel-tenni, hogytanak idejében meg ne tanította vólna gyermekeit, az Isten esméretére; de hihető, hogy azok nem igen figyelmeztek az ő oktatására, 's arról nem elmélkedtek, sőt hamar meg-felejtkeztek. Szomorú példája ez annak, melly igen el-romolhatnak a' gyermekek, ha a' hijjába valóságokra adják magakat, 's ha az ő Szüleik oktatásoknak, és intésinek nem engednek. Nyomjátok kérlek mélyen Szívetekbe, ezt az irtóztató példát, 's reszkessetek ettől az igazságtól; hogy a' kegyes és Istenfélő Szüléknek-is lehetnek elfajúlt, és gonosz gyermekei, ha azok t. i. nem követik mindenbe az értelmeseknek tanátsokat.

Károly. Vagynak-é még több nemei-is annak az utálatos nyavalyának?

Præc.

Præc. Van még egy írtóztató neme, a' melyet *Haragnak* neveznek. Képzellyétek ismét, melly útalatos indulat légyen ez, melly abban áll; hogy annak, a'kitől gondollyuk, hogy megfértettünk, a' mennyire tőlünk lehet, ártsunk.

László. Láttuk már ennek a' nyavalyának példáját a' Történetekbe.

Præc. Valyon?

László. Mikor Macedoniai Sándor az ő barátyára Klitusra meg-haragudván ötet keresztül szúrta.

János. De már az előtt-is meg-ölte Kain az ő ötsét Abelt.

Præc. Jó hogy arra emlékeztek; nem lesz már arra szükfégem, hogy hoszszabban adjam elő, mitsoda veszett nyavalya ez, a' melly olly rettenetes tselekedetnek, termékeny szülő anyja. A' haragos ember, nem sokat külömböz, a' dühöss állattól, azt sem tudja az jó formán, mit csinál, 's e' részben a' meg-veszett állatot követi, szintúgy bé kellene őket rekesztetni, mint a' bolondokat, hogy másoknak kárt ne tegyenek.

János. Hát nem rekesztik-bé őket?

Præc. Bé ugyan némellyeket, de mivel a' harag ollyan fel-forró dühösség, mellyet nem lehet, míg ki nem üti magát, észre venni, többnyire már akkor meg-van a' kár, mikor arról az Előjárók tudósíttattnak, és így azok egyebet nem tselekedhetnek a' haragossal; hanem hogy azt másoknak rettentésére meg-büntethetik.

Lajos. De hiszen nem okai azok a' szegény emberek, hogy az ő Lelkek beteg?

Præc. Ha nem vólnának, úgy igazságatlanfág vólna, őket meg-büntetni, de éppen e' nagyittyá bóldogtalanfágokat, hogy magok az okai tulajdon nyavalyájoknak. Elöl adjam é néktek? hogy vészzen erőt, és nevededik ez a' betegség.

Mindny. Igen is: hogy mi annál inkább elkerülhessük.

Præc. Többnyire már a' tsetsemő korba meg-vetik annak Fundamentumát. Vagynak ugyan-is olly ostoba emberek, a' kik mindenben tellyesítik a' kisdedek kívánfágát; akármit kívánnak, mindent meg-adnak nékiek; ha mit nem szeretnek tselekedni, nem akarnak, ezek-is könnyen fel-hagynak azzal. Ez által néki szoknak a' gyermekek *magok kénnyén* járni, az az meg-kívánnják azt hogy akarattyok mindenben bé telyesedjen. Most már ők el-fzenvedhetetlen Teremtések. Hol ez hol amaz nints inyek szerént: Már a' hól ők vagynak, ott szüntelen való tzivódás, sikoltás, és sírás vagyon. Ha nevedeknek, bízakodnak erejekbe, lassan lassan minden pajtásaikon erővel uralkodni akarnak, 's arra erőltetik őket, hogy mindent az ő tetzések szerént tselekedjenek. Azután tovább-is mennek, és azokat, kik tettzések szerént nem járnak, tsúfollják, tafzigállják, ütökeverik vagy hajigállják. Képzeltetitek magatoknak, mitsoda utálatos dolog légyen ez, minden okos

okos emberek előtt, kik ezeket láttyák; és hogy nem szűnnek-meg ezek hasznos intéseik által ezeket a' dühöss gyermekeket, ebből a' vesztelmes nyavalyából ki-gyógyítani. Ha követnék ezen intéseket, erőszakot tennének magakon, 's azonkívül a' Mindenható Isten segedelmét is szívesen kérnék, az ő jobbításokra: úgy még könnyen ki-menekedhetnének ebből az utálatos vétekből. Mert a' mint tudhattátok, míg az ember ifjú; addig minden virtus magvát bé veheti; 's minden vétekről el-szoktathattya magát. De jaj annak, a' ki ezt halogattya, mivel mennél inkább vénülünk; annál inkább nehezebben vetkezhettyük azt le, a' melly már szokássá vált bennünk, 's éppen az a' baja némelly gyermekeknek. El-múlattyák a' jobbúlásnak idejét, azért-is az ő haragjok, mind inkább inkább erőssödik, mélyebb gyökeret vér, erőt vesz rajtok: annyira, hogy mint Kain, és Sándor az ő testvéreket, és barátokat-is meg-ölhetik. — Óh gyermekek! gyermekek! a' Mindenható Isten őrizze-meg a' ti még ártatlan, Lelketeket, ettől az Indúlattól, hogy abba gyökeret ne verjen. Két szomorú példát mondok - el előttetek, mellyekkel, mint paissal akarlak benneteket meg-őrizni ezen utálatos indulatoknak mérges nyilai ellen. Ez előtt három elztendőkkal voltak a' többek között két tanítványim, kik közzül az egyik szorgalmatos, magát kedveltető, jeles ifjú volt, a' ki leg-nagyobb bóldoglását abba kereste, ha

min-

mindennap bőltsebb, okossabb és jobb lehetett. Az iskolába figyelmetes tanuló, társai eránt nyájjas és barátfágos, minden dólgaiba rendet és tisztalágot szerető; Szüléinek, és Tanítóinak engedelmes vólt. Nem tsuda, hogy mindenektől szerettetett. A' másik ellenben noha korhel, rest, durva vólt, még-is azt akarta, hogy minde- nektől úgy betsültessék mint a' másik, 's mint- hogy azt meg nem nyerhette, tehát az ő szeretetre méltó társát gyűlölni kezdette; mintha a' lett vólna oka bóldogtalanfágának; de nem tsak gyűlölte őtet, hanem irígykedett - is reá, az az szomorkodott annak bóldog állapottyán.

János. Alig hihetem én azt, hogy illy utá- latos gyermekek lehessenek.

Præc. Én-is azt szeretném, hogy ne vólná- nak: de hallyátok - meg a' másik példát - is. Tegnap mikor mennénk a' piatzon. Egy olyan dühös gyermeket kénteleníttettem látni, kit tsak nem esztelenné tett az ő haragja, mert hogy azt hitette-el magával, hogy meg-sértetett va- lamelly gyermektől; fel-kapott egy követ, 's annak meg-gondolása nélkül, hogy ha azzal azt meg-nem öli-is leg alább egéslégébe kárt tehet, utánna hajította. Szerentsétlen ifjú, melly ból- dogtalan állapotra fogsz jutni, ha jó idején ki nem gyógyúlsz a' te Lelkednek ezen nyavalyájá- ból, olyan dühös állat leszs belölled, hogy sem az Isten, sem az emberek nem szenvedhet- vén, kénteleníttetnek Tested lanyargatása által
veled

veled roszsz erköltsödet meg-esmértetni, 's azokat meg-jóbbítani.

László. Hát ezeket az utálatos indulatokat fel-írjuk-é ?

Præc. Tsak írjuk - fel, hogy kedvetlenlég-gel emlékezhessünk minden nap arra, hogy olyan indulatok-is vannak, mellyeket kerülni kell. Mond előttem.

László. A' *Gyűlölség* abban áll ; midőn valaki roszszat kíván másnak, 's örül szerentsétlenlégén.

Károly. Az *Irgyfé*g abban áll; mikor epekedik valaki a' más szerentséjén.

Péter A' *Harag* az az indulat, midőn kárára igyekezik valaki annak, a' kitől gondolja, hogy meg-sértetett.

Præc. Elég, egy szót se többet. — Menyünk most olyan társaságban, melly a' *Virtus Oskolája*, felejtsük-el ott a' jó emberekkel való beszélgetés közt; hogy vóltak valaha olly utálatos erköltsű emberek, kik érdemetlenekké tették magokat az emberi szép nevezetre.

TIZENHARMADIK BESZÉLGET.

Lajos. Alig várnám már, hogy vége lenne ezen Lélek nyavalyáiról való beszélgetésnek.

Præc. Én magam-is. — El-hallgassam-é hát a' több nyavalyáit ?

László.

László. Ó nem! hadd esmérjük-meg azokat leg alább; hogy annyival inkább örizkedhesünk tőlök.

Præc. Leg-elébb-is azt az útálatos indulatot adom hát még elötökbe, mellyet, midőn ma a' kertbe fétálnék, egy vén emberbe vettem észre. — Egy láda pénzt ásott az a' fa alá.

János. A' földbe? 's mi hasznát vészti annak ott.

Præc. Mivel azzal senkinek nem akar használni, és minden ok nélkül tart attól, hogy meg-foljtyák; azért álsa azt oda.

László. Tudom már én mitsoda indulat foglalta-el annak lelkét. — A' *Fösvénység.*

Præc. Miről esméred azt meg?

László. Arról; mert igen nagyon szereti a' pénzt.

Præc. Ez a' kívánság vezérli tehát ötet mindenben; hogy gazdagfágot gyűjtsön. — De hát nem szabad-é az embernek gyűjteni magának valamit, 's azt, a' mit keresett, meg-takarítani? Hiszen éppen abban áll a' *Takarékosság*, a' pedig nem vétek, úgy-é?

László. Nem az ugyan, de nem szabad ám azért a' pénzt mód nélkül szeretni.

Præc. A' te vélekedésed szerént tehát ebben áll a' külömbség a' *Fösvény* és *Takarékos* közt; hogy amaz felette igen, e' pedig tsak módjával kívánja a' *Gazdagfágot*; 's ebben nem-is hibázol; mindazáltal ennél még sokkal szembe tűnőbb külömbözés-is van közöttök,

Mi végre kívánnya a' Fösvény a' pénzt ? talám hogy azt a' maga , és más emberek hasznának elő-mozdítására fordítsa ?

László. Leg - alább tudom , hogy ez a' mi Fösvényünk nem azért ; mert hiszem a' földbe álsa azt.

Præc. Tehát egyedül azért , hogy azt bírja , de semmi hasznos dologra se fordítsa azt — De hát a' Takarékos miért gyűjt magának jószágot ?

Péter. Hogy azzal maga és a' mások hasznára éllyen.

Præc. El-találtad. — Ki - tetszik ez , ezen fösvény feleségének példájából-is. Az-is azon igyekezik , hogy munkája , és takarékoslága által jószágot szerezzen. De nem azért ám , hogy azt el-álsa ; hanem hogy abból maga - is éljen , a' mire pedig nintsen szüklége , abból a' szegényeket-is segítse. — Ha meg - tudjátok mondani , hogy miben áll a' Fösvénység , mindjárt fel-fogom azt írni.

László. A' Fösvénység a' Gadaglágnak rendkívül való kívánása ; még pedig nem abból a' tzelből , hogy valaki azt haszonra fordítsa ; hanem egyedül tsak azért , hogy azzal bírjon.

Præc. Láttjátok - é amott azt a' Gavallért , ki a' Szegénynek alamisnát ad ?

Dániel. Láttjuk. — De miért áll olyan merően , 's mért tekinget mindenfelé széllyel ?

János. Hát a' kezeit miért tarttya olyan magofsan ?

Præc.

Præc. Annak csak egy oka van, de a' melyet ti nehezen találhattok ki.

János. 'S ki-is tudná azt ki-találni?

Præc. Meg-mondom hát azt tinéktek: annak a' Férfiúnak Lelke-is hasonlóképen beteg, olyan indulat foglalta azt egészen, mely az emberek igen nyomorúttá tévzi; Azt az Indulatot pedig nevezik: *Ditsősfégre való vágyódásnak.*

László. Most tudom már én, miért tarttya olly magassan a' kezét, mért nézeget széllyel maga körül; t. i. azt akarja, hogy mások-is lássák azt, mennyi pénzt ad ő a' Szegénynek.

Præc. El-találtad! tudjátok-e hát már mi-ben áll ennek az Ifjúnak nyavalyája? t. i. min-dent, valamit csak tselekeszik, azt nem azért tselekeksi, mivel az jó, nemes, és Istennek tetsző; hanem egyedül csak azért, hogy a' mások ditséretét el-nyerhesse.

János. No még ennél egy se vólt ostobább! Hiszem mi haszna van abból, ha ötöt mások ditsérik?

Præc. Minthogy másoknak ditsérete, vagy gyalázása minket sem jobbakká sem rosszabbakká nem tévzen; azért azon semmit sem lehet építeni. De a' mi ember társaink szerete-tét a' Virtus, és magunk alkalmaztatása által meg-nyerni: már ez egészen más dolog; és az által, valósággal boldogok lehetünk. Mert ha minket sok emberek szeretnek, sokan-is igye-keznek minket gyönyörködtetni, és a' mi ből-

dogfágunkát minden módon elébb elébb mozdít-
tyák. E' tehát valójában hasznos. De a' tsu-
pa ditséret, és gyalázat csak hamar el-enyé-
szik ; mint a' hang. Ezen kívül meg-szün a'
jó lenni ; mihelyt azért tselekefzi azt valaki,
hogy az által az emberek előtt hírt, nevet sze-
rezzen magának. Ide járúl még az -is, hogy
a' ditsőslégre való vágyakodás igen bódogta-
lanokká téfzi azokat, a' kiknek Lelkeket az
el foglalta. Mert mivel egész bódogfágokat a'
másoktól való ditsértetésben helyhezteszik ; le-
hetetlen, hogy minden órában újjabb újjabb unal-
mat ne szenvedjenek. Most senki se veszi észre
az ő ditséretre méltó tselekedeteket, 's azt egé-
szén el-halgattyák ; majd nem elég ditséretet
tulajdonítanak azért nékik ; sőt találkoznak
ollyanok-is, kik az ő tselekedeteket tsúfolják,
és gyalázzák. Az ilyen ditsőslégre vágyakodó
ember tehát, — ha mindjárt mindenekkel bővöl-
ködik-is, sem magában, és az ő sorsában, sem
pedig más emberekben meg-elégedést soha sem
találhat. — Nem szánakozásra méltó emberek-é
tehát azok, a' kikben ez az indulat uralkodik ?

Mindny. Minden bizonnyal azok !

Præc. Én nem tudom mi az oka : de mióta
a' Lélek nyavalyáiról beszélgetünk, semmi ked-
vem fints ; azért-is igyekezni fogok azon, hogy
azt mennél hamarébb el- végezhessük. Esmé-
ritek-é *Bodnár Mátyást* ?

János. Hogy ne esmérnénk ? — De miért
jár az ollyan nagy létére-is a' Declinisták Clas-
sisában ?

Præc.

Præc. Mikor még ő gyermek korában az Attya házánál tanult, eleget intette ugyan ötet az ő Attya, és Tanítója, hogy szorgalmasan tanuljon; mert majd ha el-megy az Attya házá-tól, hasznát vészi annak. De nem tudom, hogy lehetett a' meg, semmi kedve se vólt a' tanulásra.

Károly. Semmi kedve sem vólt? hihetetlen!

Præc. Mikor tanították, arra nem figyelme-zett; azon kívül pedig az Idejét futkosással, és jádzással töltötte-el.

Láfló. No ugyan szép vólt ám az !

Præc. Mikor már arra az időre jutott, hogy valami hivatalba álljon; az Attya Pestre küldötte egy gazdag Kalmárhoz; hogy ott a' Kalmárfágot tanulja. A' Kalmár jó reménységgel lévén felöle, ötet egyszeribe maga mellé író szobájába vette, hogy ott az olyan dolgokban gyakoroltassék, mellyeket el-mulhatatlanúl szükséges tudni egy jó Kalmárnak. Tudni való, hogy azt még előre fel-tette felöle, hogy ő jól ért a' Szám-vetéshez, íráshoz, és hogy a' Német nyelvet-is még oda haza jól meg-tanulta. E' végre, hogy az ő alkalmatos vóltát bizonyosan ki-tanúlhasa, meg-hagyta néki, hogy egy Bétsi Kalmárhoz írjon egy Német Levelet, a' mellybenn bizonyos pénzről való számolást-is, — mellyet elébb fel-kellett vetni — tégyen belé. Magára hagyattatván a' mi Mátyásunk; rágta a' körmeit; mert lehetetlen vólt néki egyiket-is végben vinni. Most már viszfsza tekintvén azokra az esztendőkre, mellyeket Ifjú-

fágában el-tékozolt. „Ah melly ostoba voltam: így sohajtott ő, hogy nem éltem az alkalmatossággal, a' mikor eleget tanulhattam volna. Ugyan mi lesz már most belöllem? — Mondjátok most meg énnékem; mitsoda indulatba volt ekkor az ő Lelke?

Károly. Szomorúságban.

Præc. Mi volt az oka az ő Szomorúságának?

Károly. Az, hogy Korhely volt.

Præc. Azon szomorkodott tehát; hogy valami rosszat tselekedett. 'S Tudjátok-e hogy nevezik ezt az indulatot? — *Meg-bánásnak* (Bánkódásnak.)

Péter. Ez az indulat tsak ugyan nem olly útálatos, mint a' többi.

Præc. Hathatós eszköz ugyan ez a' megjobbulásra; én mindazáltal azt kívánnám, hogy soha egy' Ember se érezné ezt az indulatot.

László. Igen-is; mert elébb rosszat kell tselekedni, hogy azt meg-bánhassa valaki.

Dániel. Hogy fojt osztán tovább dolga Mátyásnak?

Præc. Midőn a' Kalmár viszsza jövé, úgy találta, hogy még hozzá se fogott Mátyás a' munkához. Tudakozván az okát, bámulással hallotta, hogy ő ahoz semmit sem ért. Mit tsináljon már most véle? Az Írásban, Számolásban nem vehette hasznát, más foglalatosságot pedig nem adhatott néki. Kereken ki-mondotta tehát, hogy mennyen viszsza, a'
hon-

honnan jött ; tanuljon ott előbb 's azután légyen Kalmárrá.

László. No ! ugyan nagy gyönyörűséget találhattak a' Szüléi benne oda haza !

Præc. Képzelteritek azt magatoknak ! — Mit tudtak véle egyebet tenni ? Képtelenek voltak, ötet ismét az Oskolába küldeni, még pedig, mivel olyan tudatlan volt, a' Deklinisták közzé.

Lajos. Hiszen újjal mutatnak ő reá azok a' kis gyermekek ; hogy Kalmárból ismét tanulóvá lett.

Præc. Úgy vagyon ; bámulással nézték ötet, 's azt mondták egymásnak. „ Ugyan szépen viselhette magát Mátyás Pesten, hogy onnan két hét múlva visszajött. ” Mikor Mátyás ezt hallotta volna, annyira fájlalta azt ; mintha törrel verték volna kereftől szívét. A' földre szegezett szemekkel járt, minden emberek tekintetét kerülte. Mit gondoltok, mitsoda indulat epefztette az ő Lelkét.

László. A' szégyen ?

Præc. El-találtad ! tedd ki azt másképpen.

János. Azért szomorkodott, hogy ötet ki-nevetik,

Præc. Vagy hogy ötet meg-útálják. — Ez is, a' mint képzelteritek, nem igen édes indulat. Ha ugyan az ő szíve bizonyfágot tenne arról, hogy ő azt a' meg-utáltatást nem érdemli-meg : akkor akármit beszéllenének róla mások, azon ő nem sokat gyötrené magát. De érezni azt, hogy méltó ő arra a' meg-utáltatásra ; ez az, a' mi fáj, a' mi kínozza az ő szívét ! — Tartóztas-

tassátok-meg tehát magatokat az olyan dolgoknak tselekedésétől, melly titeket mások előtt méltán utálatban hozhatna. Ha erre vigyáztok, 's még-is gyalázna titeket valaki; azon ne szomorkodjatok, egy emberféges ember sem hiszi-el annak szavát, 's rövid idő múlva, az a' gyalázat, mellybe titeket akar keverni, magára fog hárulni. — Most ez úttal rendre diktáljátok-fel, a' mit ma tanúltunk. Kezd-el Péter?

Péter. A' Fősvénység a' Gazdaglágnak rendkívül való kívánása; még pedig nem abból a' tzelből, hogy valaki azt halzonra fordítsa, hanem egyedül azért, hogy azzal bírjon.

László. Már más indulat következik, t. i. a' ditsősfégre való vágyódás, melly a' ditséretnek felettébb való kívánásában áll.

Károly. A' meg-bánás azon való szomorkodás, hogy valamit roszszúl tselekedtünk.

János. A' Szégyen, vagy szégyenlés az elmének komor háborgása, (szomorúsága) valamelly illetlen dolog miatt, melly betsületünket meg-tsonkíttya.

TIZENNEGYEDIK BESZÉLGETÉS.

Dániel. Úgy tetszik, hogy ismét jó kedve van ma Præceptor Uramnak.

Præc. Hogy ne vólna, mikor éppen tsak most, igen örvendetes dologról elmélkedtem.

Dán. Ugyan miről?

Præc. Éppen most gondolkodtam a' ti és az én halálomról, melly talám igen hamar következik. Mert ki tudja, hogy ha a' te Anyád Testvére, a' ki olly friss, és egészséges volt, olly hirtelen meg-hallálozott, mi talál minket-is. Azt képzeltem tehát igen elevenen magamnak; hogy talám kevés hetek, vagy napok múlva, az én testem, vagy a' tiétek-is a' írba tétetvén, a' férgekől meg-emészttetik.

Péter. Hiszen az nem igen örvendetes dolog.

Præc. Igaz, hogy ez magában sem nem kedves, sem nem kedvetlen dolog; mert a' holt test érzéketlen. De a' mi azután történik mi magunkon — a' Lelkünket értem — a' már ugyan csak örvendetes dolog ám, 's éppen ez az, a' miről én most elmélkedtem.

János. Mi történik akkor a' mi Lelkünkön?

Præc. Mi történik? az, a' mi a' bogáron; midőn az az ő durva bőrit le vetvén 's lepkévé változván el-repül. Gondoljátok-é, hogy nem örül azon a' lepke, midőn egyszerre ollyan könnyűnek érzi magát; midőn hirtelen szebb, és tökéletesebb állattá változik által; úgy hogy most már sok ezer ékes virág szálakon repdeshet, 's az ő poharaikból mérték nélkül ihattya az édes mézet, holott az előtt egy levelen-is alig mászkálhatott 's nagy bajjal ráfogatta azt? Gondoljátok-é, hogy ha a' bogár előre el-láthatna ezt az ő el-változását, ne örülne azon?

László. Örülne minden bizannyal.

Præc. Hát nékem, ki bizonyosan meg - vagyok a' felől győződve, hogy mikor Lelkem testemet le-tétfi, sokkal ditsőségesebb helyekre megyen ez által, mint ez a' szép föld, a' hol ismét meg-találom azokat az én kedveseimet, kik előttem meg-hóltak, és ő velek együtt örökké bódog lélek, hogy ne telne - meg szívem akkor örömmel, mikor az én el - válásomnak órájáról elmélkedem ?

Láfló. De meg-lehet-é azt tudni bizonyosan, hogy a' Lélek nem hal meg a' testel együtt, hanem örökké él ?

Præc. Hogy ne lehetne ? — Nem emlékezel-é arra, hogy a' Jézus Kristus erről a' vígasztalással tellyes igazságról az embereket bizonyossá tette.

Láfló. Emlékezem. Tsak azt akarám mondani, hogy azok, a' kik nem keresztyének, bizonyosok lehetnek-é a' Lélek halhatatlanfága felől ?

Præc. Jut - é még eszedbe Socrates ?

Láfló. Igen-is. Leg-bőltsebb vólt ő minden Pogányok között ; de a' kit az ő háládatlan Hazafiai az Athenásbéliek a' tömlöztben méreg által ölték-meg.

Præc. No ládd, ez a' nagy ember tsupán tsak elmélkedése által - is reá ment arra, hogy az ő Lelke halhatatlan. Mit gondolsz : hogy okoskodott ő arról ?

Láfló. Ki tudná azt.

Præc.

Præc. Egy az ő Tanítványi közzül feljegyzette mind azokat, mellyeket életének utolsó napjaiban tselekedett, vagy beszélt. Eből tudhattyuk azt-is; hogy miképpen okoskodott ő a' Lélek' halhatatlanágáról. T.i. így gondolkodott: Az Isten véghetetlen jó, és véghetetlen igaz, bizonyosan meg-jutalmaztattya tehát ő a' jót, és meg-bünteti a' gonoszt. Az én háládatlan Hazámfiái azért ölnek-meg engem, hogy annyi jót tselekedtem, a' mennyi tölem ki-telhetett. De mivel az Isten igaz, ezt soha helyben nem hagyhattya, 's mivel olly igen jó, bizonyosan meg-fog engem azért jutalmaztatni, hogy ártatlan szenyvedek. Úgy de ha az én Lelkem testemmel edgyütt meghal, úgy én az Isten jószágát nem érezhetem; mert már akkor a' semmiben térek viszfza; minden bizonnyal tehát, mikor én a' méreggel tölt poharat meg-íszom; akkor az én testem ugyan meg k...; de Lelkem még azután-is fog élni.

Láflzó. Valóféggal ha Lelke testével edgyütt meg-hólt vólna: úgy ötet az Isten meg-nem jutalmaztathatta vólna. De nem vóltak-é több okai-is Socratesnek arra, hogy a' Lélek halhatatlanágát hidgye?

Præc. Vóltak igen-is. De a' helyyett, hogy mi azokat elől számláljuk: nosza próbáljuk meg, ha a' mi értelmünk maga-is nem találhatna-é indító okokat a' Lélek halhatatlanágának elhivésére. — Mondjátok-meg énnékem, mitsoda állapotban van testünk akkor, mikor meg-hal?

Láflzó,

Láízló. Nem mozgattya maga magát, a' belső mozgásai-is meg-szűnnek, 's azután rothadni kezd.

Præc. Hogy lehet azt meg-tudni, hogy már rothadni kezd ?

Láízló. A' Bűdöslégről ! mellyel az egész környéket bé-tölti 's azután öszve omol.

Præc. Ha bűdös ; szűklégesképpen sok apró részeknek kell attól el válni , mellyek az orunkat meg-illetik. És ha, a' mint mondád, öszve omol , azoknak a' részeknek-is el-kell egymástól válni , mellyek az előtt öszve köttettek ; úgy - é ?

Láízló. Igen - is.

Præc. Minden változás tehát , melly a' testen akkor esik-meg , mikor az meg-hal , abban áll : Először , hogy minden mozgás meg-szűnik benne , és másodszor , hogy az ő részei széllyel bomlanak , vagy egymástól el-válnak. Nem igaz-é ?

Láízló. Úgy vagyon.

Præc. Tudjuk hát már miben áll a' meghalás : nosza vizsgáljuk-meg tehát , ha vallyon meg-halhat-é a' Lélek-is ! — A' test meg-hal , mihelyt nem mozdíthattya magát , és mihelyt az ő szívének , tüdőjének , és vérének mozgása meg-szűnik ; mert ezen mozgások szűklégesképpen minden élő testben meg-kivántatnak : de hát ez a' mozgás olyan szűkléges - é a' Lélek életére nézve - is , hogy az - is mindgyárt meg - hal , mihelyt a' mozgásra alkalmatlan ?

P'éter.

Péter. Én úgy vélekedem ; hogy a' Lélek gondolkodhatik , ha szinte szüntelen egy helybe marad-is.

Præc. Helyesen ! Valamig pedig tsak a' Lélek gondolkodhatik , vagy ábrázolhat valamit magának ; mind addig élő Lélek az. A' gondolkodásra pedig, a' mennyire tsak tudhattyuk, nem szükséges a' mozgás. Ebben tehát különböz már a' testtől, hogy ő akkor is él még, mikor már benne , vagy ő körülötte semmi mozgás fintsen. De látsuk tovább , mi esik a' testen a' halálban ? Azok a' részek, mellyekből öszve szerkeztetett, egymástól el-válnak, vagy szélllyel bomlanak ; Meg-történhetik-é ez a' Lélek egyes részen-is ?

Láflzó. Hiszen nints annak semmi része.

Præc. Leg-alább semmi okunk nints arra, hogy azt részekből álló Valóságnak tartsuk. — Tehát.

Láflzó. Az ő részei-is egymástól el -nem válhatnak, szélllyel nem bomolhatnak.

Præc. Tehát így meg sem-is halhat ; hanem örökké-él. — De lassan ! hogy ne hirtelenkedjünk. — Ki teremtetete a' mi Lelkünket ?

Mindny. Az Isten.

Præc. Hát az, a' ki a' Lelkeket teremthette, ha akarná nem tehetné -é azokat semmivé ? 's ha az ő mindenhatósága által kétség kívül azt meg-tselekedheti : mit használ az minékünk, ha tudjuk-is azt, hogy a' Lélek *magától* meg-nem hal ? Az Isteni mindenhatóság így-is semmivé teheti ötet !

Láfló. Kétfélg kívül nem fogja azt tselekedni az Isten ?

Præc. Miért nem ?

Láfló. Mert ő igen jó !

Præc. Én-is abban az értelemben vagyok. De van még nékem ezen kívül még más helyes okom-is, a' mellyért én azt hiszem. — Mit ítélsz arról az emberről, a' ki ma olyan mesterféges alkotványt épít ugyan, melly sok ideig el-tarthatna, de holnap azt minden szükfélg nélkül maga ismét öfzve törí.

Láfló. Én azt álhatatlan embernek tartom ; a' ki maga sem tudja jó formán, hogy mit, és miért tsinál.

Præc. Lehet - é már az Istent, a' ki leg-tökélletessebb Lélek, vétek nélkül ilyen álhatatlannak tartani, hogy azt az ő alkotmányát, melly természetére nézve ugyan halhatatlan, minden ok nélkül semmivé tégye ? Az, a' ki mindeneket a' leg-böltsebb okokra nézve tselekefzik, meg-bánhattya - é valaha azt, hogy valaha a' mit teremtet ; vagy mint a' kis gyermekek, reá únhat - é valamire ?

Láfló. Igen hibásan kell annak esmérni az Istent, a' ki ezt el-hitetheti magával.

Præc. Ha tehát a' mi Lelkünk sem magától meg-nem halhat, sem pedig az által, a' kitől teremtetett, semmivé nem tétetik: mi következik abból ?

Láfló. Hogy halhatatlan, 's örökké fog élni.

Præc. Bóldogok vagyunk, ha ezt a' nagy igazfágot hiszfszük ! Ez a' nagy reménység, nem
üzhe-

üzheti el szemeink elől, az előttünk álló sírhalmoknak rémítő képét? avagy attól rettegnék-e, hogy bogarakból pillangókká, emberekből Angyalokká változunk által? Ó! miképpen bámul majd minden Nemes Lélek, a' mikor ki-jövéen Sárházából, láttya, hogy a' felette siránczó Baráti helyett, a' bódog Lelkek vészik őtet környül. Ezeknek a' menyeyi Kalaúzoknak ragyogó nyomokban hágván, fel-emelkedik, amaz esméretlen Világokba, a' hol az örökké való munkáinak vizsgállásában, el-boríttya őtet mindenfelől, a' reá omló öröm, és a' leg-tisztább, 's nemessebb, gyönyörűségekbe merül-el.

László. En nem rettegek a' haláltól.

Præc. Miért - is rettegnél attól, hogy olyan helyre tétettel által, melly sokkal ditsőségessebb ennél a' földnél; noha ez-is rakva vagyon, az Isteni Hatalomnak, jófágnak és böltsesfégnak tsudáival. Attól sem félhetsz, hogy a' bódog Lelkek Társaságában, örökké való bódogságot fogsz kóstolni? Ki volna az, a' ki-nek Lelke ne repesne, azon való örömében, hogy az Istennek, a' ki mindeneknek Attya és Teremtője, világossabb esméretére juthat, 's őtet tökéletessebben szeretheti.

Péter. Ki félhetne attól, mikor bizonyosan tudja, hogy ő sokkal bódogabb leszsz, mint most.

Præc. Örüllyetek tehát, és adjátok hálákat Istennek azért, hogy ezt az örvendetes igazfágot olly idején meg-esmértette véletek! az idő közelget, az elztendőknek sebes repülése, el-kaptattya lassanként minden tetemeinket, kettő töretik életünk, 's meg-lehet, hogy közel vagyon az az óra, melly minket egymástól el-választ. Ez a' száj, melly most titeket tanít, bé-záratik, ezt a' kezet, melly most a' bódogság útára vezérel titeket, a' férgek fogják tsokolgatni. Magam-is — a' Lelkemet értem —

el.

el-szakasztatom töletek. De ti-is minnyájjan elmúltok. Valamint a' Virágoknak, mellyekkel kevélykedik a' Kertész, ez a' forszok, hogy egy kevéssé tündököljenek, pohoraikból izzadják ki a' kedves illatú balzsamot, azután pedig elmúllyanak: úgy a' ti ereitekbe-is, meg-emész-tő tüzet gerjeszthetnek, a' külömb-külömb-féle nyavalyák; de ha a' halál kedvezne-is szépségeteknek, 's Ifjúi kellemetes rózsátokat nem merné le-szakasztani; minden bizonnyal el-jő a' meg-engesztelhetetlen vénség, el-hozza magával együtt a' rántzokat, akkor a' ti ékes homlokok, melly a' Léleknek táblája vólt, rémitő koponyává válik, a' rózsa színű ajakak, mellyeket a' mosolygás fel-ékesített mindenféle gyönyörűségekkel, meg-halaványodnak, el-hervadnak; a' ragyagó ízem, mellynek tüze általhatott a' szíveken, halálos pók-hálóval vonatik-bé. De ne keseregjete, ismét meg-fogjuk egymást látni, örökké fogunk egymással egyesülni ama bóldog hazába; ha a' virtus Templo-mát gyakorollyuk; ha azon az úton járunk mind végig, melly az örök bóldogságra vezet. Reménylem is, hogy erről az útról soha el nem tértek? (A' gyermekek könyvekkel tele szemmél reá hagyták.)

Ezen meg-illetődésekről soha el ne felejtkezsetek! fogadjuk-fel a' mindentudó Isten előtt, hogy úgy igyekezzünk élni, az ő Felsége segedelme által, hogy ama bóldog Hazában, mindnyájan egyesülhessünk.

G. TELEKIEK'
ALAPÍTVÁNYA

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

A' Dessélgetéseli Veleje

- 1°. Quod anima ideas formet. Sui ipsius, et idearum suarum conscia sit. quod opo sensuum illas ideas formet a pag 1 - 13.
- 2°. Quod anima habeat ideas subinde obscuras, subinde claras. confusas, distinctas, adaequatas, inadaequatas, et intellectum. quo animo brutorum carem pag 13 - 27.
- 3°. Anima habet rationem. pollet facultate, et iudicandi, et ratiocinandi, qua animo brutorum destituuntur. 27-38
- 4 De Attentione - Ingenio - Acumine p. 38 - 47.
- 5°. De memoria. - Sensatione grata, in „grata - Imaginatione 47 - 54.
- 6 De facultate fingendi - appetendi, aversandi - arbitrio - Instinctu, animalium p. 54 - 64.
- 7 De Instinctibus animo humano propriis 64 - 71

- 8 continuatur de Instinctibus 71-83.
9. Inest animæ Instinctus alios imitari,
di. de Affectibus. gaudis et Tristitia
pag 84-91
10 De Spe. metu, anxietate, Deliquio
pag 91-96.
11. De Amore. desiderio. commiseratione,
admiratione p. 96-103.
12. De odio, invidia, Ira 103-112.
13. De Avaritia, frugalitate, ambicio,
ne, de poenitudine, pudore
pag 112-120.
14 De Animo Immortalitate
pag 120-128.
-

17. g. l. ...

